

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

27 СНЕЖНЯ 1996 г.

№ 52 (3876)

Кошт 2 500 руб.

“ВІР”, ЯКІ ТАК І НЕ ЗАВІРАВАЎ

Аляксандра ГЕСЬ:
“Усіх іх аб’ядноўвала любоў
да Бацькаўшчыны, беларуская
справа. Іх “палітфізіяномія”,
вядома ж, былі недаспадобы
бальшавіцкай уладзе. І як вынік —
літаратурнае аб’яднанне “ВІР”
не было зарэгістравана”.

5, 14—15

У “БЛІЦ-КРЫТЫЦЫ”

абмяркоўваюцца “Падарожныя
нататкі” Адама ГЛОБУСА.

7

“А ЖЫЦЦЁ БЯЖЫЦЬ РАКОЙ ДАЛЕЙ”

Вершы Яўгена ХВАЛЕЯ

8

ЗДАРЭННЕ Ў БУШАЎЦЫ

Апавяданне Уладзіміра МІХНО

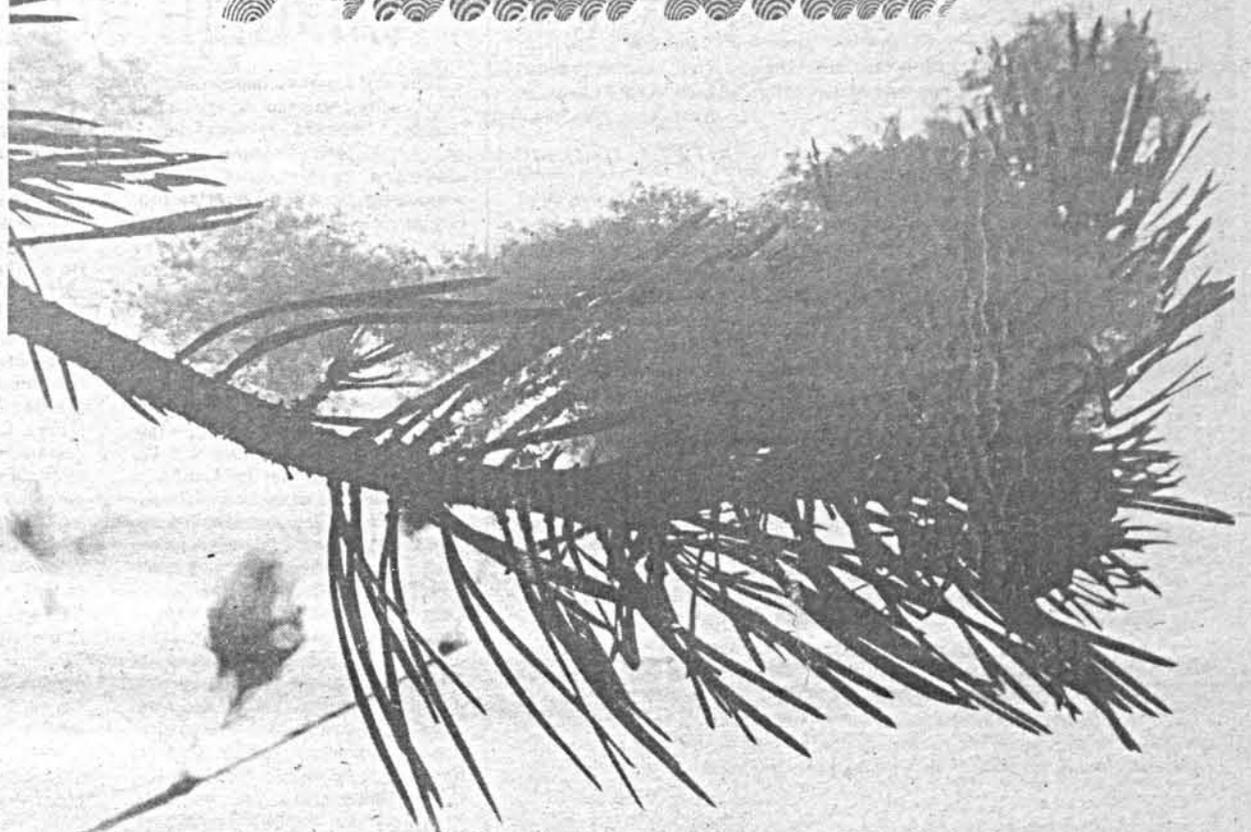
9

СКАЗ АБ НЕЗВЫЧАЙНАЙ ЭПІДЭМІІ Ў СТАРАЖЫТНАЙ ТУТЭМІІ

Калектыўны твор, напісаны
Францішкам ВЕДЗЬМАКОМ-
ЛЫСАГОРСКИМ, Баркулабам
ДАМАВІК-КРЫВІЦКИМ,
Базылём РАСКАПЭНДА-БАБЭЦКИМ,
Вавілам ВАЙМЯЦЦОМ,
Зімавеем ЗЮЗЕМ
і Амільяніам ЗАТКАЛА-
ЗАДНЯПРОЎСКИМ.

13, 15

З НОВЫМ ГОДАМ!

З ВЕРАЙ У ЛЕПШУЮ ДОЛЮ

Ёсць жа на свеце шчаслівыя людзі (і шчаслівыя народы!), якія на парозе Новага — маладога! — года з добрым, радасным і шчымлівым адначасова, смуткам падымаюць чарку найперш за год стары. А як жа інакш?! Гэта ж ён, стары год, даваў людзям веру і надзею, сілу і моц для ўпэўненай хады ў год наступны, пракладваў цубкія сцежкі і роўныя, гладкія дарогі ў будучыню. І з удзячнасці за гэта людзі (і народы!) кажуць старому году на развітанне ціхае, ласкавае слова; кажуць з надзеяй на тое, што год наступны, які ступае на сцяжыны і шляхі старога, не зробіць іх вузкімі і калдобістымі, а — шырэішымі і гладчэйшымі. Шчаслівыя тыя людзі!

У нас жа — усё не як у людзей. І сёння, на сумежжы гадоў, настрой у нас, шанюньня лімаўцы, дарагія нашы чытаны і прыхільнікі, зусім, на жаль, не святочны. І не мажорны нават. Мінорны ў нас з вамі настрой, калі не сказаць — журботны, сумны, горкі. З гэтым жа настроем праводзілі мы ў нябыт і год леташні — 1995-ы. Абодва яны — і леташні, і сёлетні — ўпісаны ў нашу гісторыю чорнаю фарбаю. Фарбаю смутку і жалобы.

Кажучы гэтак, мы з вамі маем на ўвазе, вядома ж, ганебныя — мякчэйшае слова знайсці, бадай, цяжка! — рэфэрэндум: майскі леташні і лістападаўскі сёлетні. Першы адабраў у нашай адроджанай у другі раз дзяржавы спрадвечныя нацыянальныя сімвалы — бел-чырвона-белы сцяг і “Пагоню” і асудзіў на вынішчэнне нашу мову. Другі зліквідаваў яшчэ кволыя парасткі нашай маладой дэмакратыі, адкрыў дарогу дыктатуры, зрабіў рэальнай пагрозу дзяржаўнасці Беларусі, яе незалежнасці і суверэнітэту, актывізаваў ворагаў беларушчыны наогул.

Вось тут і азірніся на сумежжы гадоў на год пражыты! Не хочацца на яго азірацца, дарагія сябры. Позірк наш міжволі сягае трохкі глыбей, у год 91-ы, 92-і, калі ў выніку распаду ленынска-сталінскай імперыі на карце свету зноў адраділася Рэспубліка Беларусь, спадкаемца слаўнай Беларускай Народнай Рэспублікі, калі над вернутай народу імклівай “Пагоняй” зноў залунаў наш чысцюткіх бел-чырвона-белых колераў сцяг, што лунаў над ёю яшчэ ад часоў Грунвальда, а мо і раней.

Незалежная Беларусь нарадзілася! Смела, актыўна, годна пайшла ў свет — займаць “свой пачэсны пасады між народамі”. Ачнуліся, збудзіліся ад летаргіі яе сыны і дочки, адгукнуліся на поклік Бацькаўшчыны, памкнуліся да вялікай і нялёгкай працы дзеля яе адбудовы.

Ды забыліся мы, што семдзесят з гакам гадоў бальшавіцкага панавання не былі марнымі, што змены ў народзе адбыліся не толькі колькасныя, але і якасныя, і не ў лепшы, на жаль, бок, што шырока разлілася і запанавала люмпенская ідэалогія. У выніку людзі нашы лёгка паддаліся дэмагогам, цынікам, хлусам, балбатунам, паквапіліся на пустыя абяцанкі. Людзей, найперш старэйшага веку, запаланіла настальгія па “шчаслівым савецкім жыцці”, па “таннай кілбасе” і “бясплатным жыллі”. Вось і вярнуліся да ўлады колішнія савецка-партыйныя наменклатуршчыкі, толькі трохкі ніжэйшага, раённа-абласнога ўзроўню, выхаванцы партыйных і камсамольскіх школ ды сельгасакадэміі, — не надта шляхетныя, не надта высокага інтэлекту і не надта цвёрдых маральных прынцыпаў. Але затое — надта ж вялікія (большыя за ранейшыя!) “інтэрнацыяналісты”, “аб’яднальшчыкі” і “злівальшчыкі”, а калі па-цяперашняму — “інтэгратары”. Але затое — вялікія “змагары” за “стабільнасць у дзяржаве”, за “спакой і адзінства ў нашым агульным доме”.

Ці трэба казаць, дарагія сябры, што ўсе мы не менш за “змагароў” заклапочаны стабільнасцю, спакоем у нашым доме. Толькі ж — у якім доме? У Беларускай Думе, ці ў “Белорусскай губерніі” Расіі? Хто ў гэтым доме будзе гаспадар? Беларус, “зямлі і неба валадар”, ці пыхлівы пан-прыблуда, што літасціва будзе дзяліць сваю ўладу з тутэйшымі манкуртамі і янычарамі? Вось у чым пытанне, як той казаў.

Без адказу на гэтае пытанне не надта шмат сэнсу разважачь над іншымі пытаннямі, што тычацца лёсу так званай “пераходнай тэрыторыі”, як сёй-той называе сёння Беларусь. Эканоміка краіны ўсё яшчэ падае ў прорву, ці ўжо “дасягнула” дна? Як яна

(Працяга на стар. 2)

Напрыканцы 1996-га года можа паспрабаваць супакоіць сябе: нічога, былі на Беларусі (для Беларусі) і горшыя гады. Пэўна ж, былі. Але выстаяла яна, захавала сябе, і тое, што пакуль яшчэ словы гэтыя пішуцца і надрукаваны па-беларуску, таму сведчанне. Што будзе далей, як будзе далей, ці зберажом мы, сённяшнія беларусы, спадчыну, што пакінулі нам дзяды? Думаецца, нават самыя закончаныя песімісты і тыя не сумняваюцца — зберажом! Але колькі будзе доўжыцца на Беларусі (для Беларусі) гэтае новае выпрабаванне? Ніхто не адкажа, ніхто не возьмецца прадказаць. Бо надта ж непрадказальны наш народ і гэтакі ж яго першы прэзідэнт. Зрэшты, прыгадваецца адна беларуская паказка: бацька хваліцца, што ягоныя сыны заўсёды дакладна ўгадваюць, якое надвор'е будзе заўтра. Якім чынам? Адзін кажа: будзе дождж, другі кажа: будзе ясна. І адзін з іх абавязкова ўгадвае... Тое ж можна сказаць і пра нашу перспектыву: з аднаго боку, не можа доўга цягнуцца бяспладдзе ў краіне, з другога боку, наш народ можа цярыцца нястачы гадамі... Тым болей, што дзеля таго, каб змяніць нешта, сёлетняй восенню магло б хапіць 100 тысяч менчукоў на пляцы Незалежнасці, а гэтая вясною ўжо можа мала быць і мільёна...

"ЮБІЛЕЙЧЫК" ТЫДНЯ

20 снежня ў беларускім календары з'явілася яшчэ адно свята — дзень супрацоўніка органаў дзяржаўнай бяспекі. У гэты дзень, 79 гадоў назад, была ўтворана сумнаведомая ВЧК (НКВС, МГБ, КГБ...). Здавалася б, камітэт дзяржаўнай бяспекі незалежнай Беларусі павінен быў дыстанцыявацца, трымацца падалей ад той "слаўнай" гісторыі "слаўных" органаў. А тут такая шматзначная "прывязка"... Дарэчы, шараговая, звычайная, 79-я гадавіна святкавалася чамусьці, як адметнайшы юбілей, з удзелам самога прэзідэнта. А гэта азначае: прырыпэты вызначаны...

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Мусаліні ўзначальваў фашысцкі ўрад у Італіі з 1923 па 1945 год. Партугальскі дыктатар Салазар кіраваў з 1932 па 1968 год. Стрэснер цараваў у Парагваі з 1954 па 1989 год. Сямейства Самосы кіравала Ірака з 1934 па 1979 год. Генерал Франка быў дыктатарам у Іспаніі з 1939 па 1975 год. Каддафі кіруе ў Лівіі з 1969 года. Хусейн — у Іраку з 1970 года. Генерал Тан Шве ўмацаваўся ў Бірме ў 1992 годзе. Гітлер, праўда, пратрымаўся ўсяго 12 гадоў. Але затое ён паваяваў... Рысы рэжыму, які сёння складаецца ў Беларусі, ужо праглядаюцца... Вельмі хутка ў аналітыкаў з'явіцца магчымасць адкінуць штампы кшталту той жа "дыктатуры", "таталітарызму", "фашызму", у больш дакладных і тонкіх выказах ахарактарызаваць нашу сітуацыю". (З артыкула Сямёна Букчына "Ужо не Польшча, яшчэ не Расія..." у "Народнай волі", N 120).

ПАРАЛЕЛІ ТЫДНЯ

Хочаш не хочаш, але сочачы за снежаньскімі падзеямі ў Югаславіі, прыгадваеш лістападаўскія дні на Беларусі. Падабенства ёсць, — хоць супрацьстаянне галінаў улады на Беларусі не ператварылася ў супрацьстаянне ўладаў і народа, як у Югаславіі. Але, бадай, самае галоўнае адрозненне ў тым, што ў нас супрацьстаянне скончылася ў дзень выбараў і рэфэрэндуму, а ў Югаславіі яно пачалося толькі пасля выбараў, а самае галоўнае падабенства ў тым, што і ў нашым выпадку, і ў югаслаўскім практычна ўсе дзяржавы свету асудзілі антыдэмакратычныя дзеянні ўладаў, а з абаронай "нью-дыктатараў" выступіла толькі Расія, толькі Масква...

ПРАЕКТ ТЫДНЯ

На мінулым тыдні па ўсіх газетах краіны прайшла інфармацыя пра новыя планы будаўніцтва на Беларусі атамнай электрастанцыі. Міністр паліва і энергетыкі В. Герасімаў паведаміў, што ўжо абследавана 70 раёнаў рэспублікі з мэтай "прывязкі" АЭС, і, паводле патрабаванняў МАГАТЭ, выбраны тры месцы, якія знаходзяцца ў Дубровенскім, Быхаўскім і Шклоўскім раёнах. Кошт праекта 3,5—4 мільярды долараў... Безумоўна, "Чарнобыльскі синдром" грамадзянам Беларусі трэба пераадолеваць. Рана ці позна, але краіна, якая не мае таннага паліва і карысных выкапняў, дзеля захавання самастойнасці і змяншэння залежнасці ад суседняў, давядзецца займаць уласную АЭС, і, мажліва, не адну. Альтэрнатывы тут няма. Тым болей, што — ваўкоў баяцца, у лес не хадзіць: Беларусь і так з усіх бакоў акружана АЭС, якія стаяць ледзь не на яе тэрыторыі (Чарнобыльская, Ігналінская, Ровенская, Смаленская...). Іншая справа, што ўзнікае пытанне: чаму так атрымалася? Адказ на гэтае пытанне не такі прасты, як здаецца на першы погляд...

ПАДАРУНАК ТЫДНЯ

Напярэдадні Новага года парк асабістага транспарту прэзідэнта Беларусі папоўніў яшчэ адзін верталёт. Чацвёрты за гады прэзідэнцтва (два дасталіся яму ў спадчыну ад В. Кебіча і адзін сёлета вясною А. Лукашэнка выкупіў у тады яшчэ міністра абароны Расіі П. Грачова). Кошт навагодняга падарунка падаткапалцельшчыкам краіны — больш за 4 мільёны долараў.

ВЫНІК ГОДА

Freedom House — міжнародная арганізацыя, якая займаецца даследаваннем дэмакратычных працэсаў у свеце, у сваёй справаздачы за 1996 год выключыла Беларусь з шэрагаў "часткова свабодных краін" і залічыла да катэгорыі "несвабодных краін". Прычына — пагаршэнне стану правоў чалавека і палітычнай атмасферы ў нашай краіне "ў выніку кіравання ўсё больш тыранічнага прэзідэнта Лукашэнка" — паведамляе газета "Свабода" (N 97). Дарэчы, з былых рэспублік СССР цалкам свабоднымі лічыцца толькі краіны Балты, часткова свабоднымі — Арменія, Грузія, Малдова, Расія і Украіна. Еўрапейская дзяржава Беларусь трапіла ў кампанію сярэдняазіяцкіх краін: Кіргістан, Туркменія, Узбекістан, Казахстан, Таджыкістан, Азербайджан... Ужо гэта выглядае штучным і ненатуральным. І пакаідае надзею, што "бульбашызм" — з'ява нежывучая, нетрывалая, дае падставы спадзявацца, што змены будуць. І хутка.

P. S. У Новы год — са старымі надзеямі, са старымі жаданнямі ідуць беларусы. Усе. Незалежна ад таго, падтрымліваюць ці не падтрымліваюць яны свайго першага прэзідэнта. Бо 1996-ы год не спраўдзіў надзей ні першых, ні другіх. Не стала нам жыць лягчэй, спакайней, заможней, незалежнай... У рэшце рэшт, усе мы людзі і, безадносна ад палітычных перакананняў, прагнем толькі аднаго: шчасця, міру, дабрабыту на роднай зямлі. Дык хай жа 1997-ы год спраўдзіць нашыя надзеі! З Новым годам!

Дай, Божа, каб снегам палі заваліла
І елка у кожнай кватэры жыла,
Каб зябкім шампанскім, але не "чарнілам",
Напоўнена кожная чарка была.
Каб выдалі ўсім і аванс, і зарплату,
Каб кожнай карове падвезлі кармы,
Каб шчасце наведала кожную хату
І кожны куток, дзе сабраліся мы.
Дай, Божа, не страціць у будучыні веры,
Над кожным рублём не мазоліць свой лоб,
Дай, Божа, дастукацца ў кожныя дзверы,
Да тлущам палітых дзяржаўных асоб.
Дай, Божа, у дзеях убачыць надзею,
Што нам яны шчасце ўсё ж прынясуць.
Дай, Божа, паменш палітычных заведў,
А снежныя хай толькі ўзімку мятуць.
Дай, Божа, прыроду не крыўдзіць так часта,
І рыб, і звыроў берагчы, як дзяцей,
Дай, Божа, каб менела ў цэнах кантрастаў,
І большала колькасць сумленных людзей.
Дай, Божа, не ведаць Чачні і Афгана
І цынкавых трун не праводзіць з двара,

Дай, Божа, ніколі дзяржаўных падманаў
Па-рабску не славіць прадажным "ура".
Дай, Божа, у кожную кніжную краму
Вярнуць і Купалы, і Танка парад,
З паліц пазмятаўшы на сметніцу прама
Заморскіх напоў смярдзючасць і чад.
Дай, Божа, сягні не мявяць, як пальчаткі,
І людскія гімнавыя словы пачуць,
Дай, Божа, пабольш у краіне парадку,
Сябе беларусамі ўрэшце адчуць.
Дай, Бог, каб святло не ў зёўры тунеля
Гарэла падманна дзесяткі гадоў,
А тут, каля нас, ля Іванаў, Анзляў
Шугала увесь без даляравых дроў.
Дай, Божа, пражыць новы год
без трывогі
І зрушыць вялікае працы гару,
Дай, Божа, не збіцца з галоўнай дарогі —
Тады ачуняе мая Беларусь.

Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

Імпрэзы

"БЕЛАРУСКІЯ КАБЕТЫ, ГЛЯНЬЦЕ ВОБРАЗ ГЭТЫ МІЛЫ..."

1996 год адметны сярод іншага і актыўнасцю жаночых арганізацый. Працягам Першага жаночага кангрэса, што адбыўся восенню, стала навуковая канферэнцыя "Вытокі жаночага руху на Беларусі: гісторыя і сучаснасць". Арганізавала яе нацыянальна-гістарычная камісія Усебеларускага фонду святой Ефрасінні Полацкай.
Спраўды, калі існуе з'ява — хай сабе і перапынёная савецкім часам, — то чаму б не прасачыць за яе фарміраваннем і развіццём? Удзельнікі канферэнцыі найперш зрабілі аглядныя жаночыя шэрагі — тых слаўных постацей, якімі мог бы ганарыцца любы народ. Сярод іх дзве знакамітыя палачанкі — Рагнеда і Ефрасіння. Першая стала ўвасабленнем сілы духу, адданасці свайму роду (яна падобна да герайнскіх скандынаўскіх сагаў), другая прывяла сябе Богу і ўвайшла пасля смерці ў пантэон праваслаўных святых (даклады Т. Ганарскай і Г. Запартыкі).
У станаўленні беларускай культуры і нацыянальнай самасвядомасці адметную ролю сыграла пісьменніца-рэвалюцыянерка Цётка (Алаіза Пашкевіч) (даклады В. Максімовіча, С. Панізіка). Старшыня фонду В. Коўтун расказала пра цікавыя старонкі яе біяграфіі, пра сваю архіўную працу пры стварэнні рамана "Крыж міласэрнасці".
"Жалезная лэдзі рэвалюцыі", на думку Максімовіча, спавадала "містычны анархізм", разумела рэвалюцыю як сімвал абнаўлення жыцця. "Хутка скончым мы свой сон", — сцвярджала пяснярка, чые творы служылі не ўласна-мастацка, а сацыяльным задачам таго часу. "Пяшчотная бландзінка" з хрыплым голасам, статная і валявая, па ўспа-

мінах сучаснікаў, вучылася ў Львове і Пецярбурзе (у тым ліку фехтаванню), а на экскурсіі ездзіла ў Вену. Усюды пачувала сябе лёгка і добра, паводзіла дэмакратычна, гаварыла, што думала. Ці не пашкадавалі яе вышэйшыя сілы, забраўшы рэвалюцыянерку напярэдадні рэвалюцыі? Не выключана, што яе спасцігла б доля эсэргі Палуты Бадуновай (даклад В. Лебедзевай).
Падзвіжніцамі, пакутніцамі, "дэкабрысткамі без Сібіры" былі ці не ўсе жонкі нашых адраджэнцаў (даклад З. Шыбека). Жонка Язэпа Лёсіка Ванда Лявіцкая (даклад У. Содаля) скажа пасля, зведаўшы пекла "ГУЛАГА": "Я рабіла ўсё, што патрабавалі час".
А. Мальдзіс зрабіў кароткі, але змястоўны экскурс у гісторыю літаратуры: хто ж быў у ёй да Цёткі? Ён спыніўся на незвычайным жыцці Саламеі Русецкай (Пільштыновай), чый авантюрны раман ствараўся па ўсіх законах жанру і з разлікам на чытача. 20 п'ес напісала і паставіла некалі ў Нясвіжы Урсула Радзівіл, жонка Рыбаныкі.
Кандыдат юрыдычных навук Т. Доўнар зірнула з пункту гледжання правоў жанчыны на трэцюю рэдакцыю Статута Літоўскага (1588 года). Ён меў сістэматызацыю, якой не мелі зводы законаў іншых дзяржаў таго часу, і быў надрукаваны. Згодна з ім, у ВКЛ дзяўчыну нельга было сілай выдаваць замуж, хача, не паслухаўшыся бацькоў, яна магла быць пазбаўлена спадчыны. Цяжарных не дазвалялася за злачыства караць смерцю (папраўка ў Крымінальны Кодекс 1922 г. пры Саветах). Была прадугледжана кара за згвалтаванне (сучасны 115 артыкул).
З нечаканага боку зірнула на

роўнасць полаў В. Лямцэвіч. Хоць Ісус і казаў "усе мы адно", але яшчэ Павел даводзіў, што "жонкі нашы ў цэрквах павінны маўчаць". У католікаў жаночых пасаў у царкве наогул не было, у праваслаўных яны даўно зніклі.
Пра дабрачынную дзейнасць арыстакратак на мяжы XIX—XX стагоддзяў распавёў А. Кіштымаў. У прыватнасці, вялікія сумы ахвяравала на сацыяльныя патрэбы Гомеля княгіня Паскевіч (у дзявоцтве Варанцова-Дашкова), а княгіня Патоцкая з роду Сапегай праславілася на ўсю Еўропу селекцыйным раслінаводствам у сваім памесці.
Беларускі жаночы рух як такі склаўся ў Беларусі на пачатку XX стагоддзя (даклад А. Гесь). Да рэвалюцыі, а пасля ў Заходняй Беларусі існавалі Таварыства абароны жанчын, Дабрачыннае таварыства імя Цёткі, Цэнтральны хаўрус беларусак, Беларускі жаночы гурток у Літве, Аб'яднанне беларускіх жанок у Вільні, а таксама суполкі эмігрантак. Не проста змагацца за "вольную кабету", а будзіць Беларусь — вось што было іх галоўнай мэтай. Сярод тых, хто самааддана адстойваў беларускія школы, — Паўліна Мядзёлка. Варта асобнага даклада і Ларыса Геніюш, чыі імя згадвала пазтка і даследчыца з Гародні А. Петрушэвіч.
Навукоўцы з Мінска і іншых гарадоў рэспублікі аглядзелі экспазіцыю "Покліч" Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, дзе і адбылася канферэнцыя. Своеасаблівым яе працягам стаў урачысты вечар у Доме літаратара, прысвечаны 120-м угодкам Цёткі.

НАШ КАР.

З ВЕРАЙ У ЛЕПШЫЮ ДОЛЮ

(Працяг. Пачатак на стар. 1)
будзе выкарскавацца адтуль? А мо яна не ў прору падае, а патане ў нашай беларускай дрыгве, з якой і выкарскацца не зможа, бо — не адпуская нікога і нічога дрыгва?
Адказ на ўсе пытанні адшуканы і дадзены іншымі народамі даўным-даўно. Панацея — нацыянальная ідэя. Толькі яна з'яднае, згуртуе народ, прынясе спакой і стабільнасць у дзяржаву, забяспечыць росквіт і эканомікі, і культуры.
"ЛіМ", вы ведаеце, не год і не два, а ўжо добры дзесятак гадоў працуе на гэтую ідэю. У адпаведнасці са сваімі мэтамі і задачамі, якія запісаны ў ягоным рэгістрацыйным пасведчанні: "Садзейнічаць нацыянальна-культурнаму адраджэнню, дэмакратычнаму абнаўленню грамадства; асвятленне грамадска-палітычных і літаратурна-мастацкіх падзей рэспублікі". І мы, супрацоўнікі рэдакцыі, шчыра рады, што нашы высілкі знаходзяць паразуменне і водгук у вашых душах і сэрцах, шануючы чытачы і падпісчыкі. І найлепшая для ўсіх нас узнагарода — чытаць

вось такія вашы лісты, як гэты, што прыйшоў ад аднае настаўніцы з Віцебшчыны якраз напярэдадні Новага года: "Жыві, "ЛіМ"! Сягравай нашыя сэрцы і нашыя душы, стомленыя, зняважаныя, але не растаптаныя... Свечкай гары! Свяціся радкамі Сумленных і Высакародных, што шчыруюць для роднай зямелькі-маці! Не дай заснуць агню ў жылах тых, хто ў далёкай глыбінцы, у адзіноце сярод многіх, думкамі з табой. І з табой — малітвай..."
Датуль, пакуль у нас ёсць такія чытачы, мы не трацім надзеі на лепшае. Не трацім веры ў заўтрашні дзень. Свой і — Бацькаўшчыны.
А ўсім нам разам трэба, належыць шукаць паратунка, як мы неаднойчы нагадвалі, у Вялікай Купалы. Услухайцеся, што ён гаварыў сучаснікам (а значыць і нам, сённяшнім беларусам!) у 1920 годзе, у такі ж цяжкі, як і сёння, для Бацькаўшчыны час. Услухайцеся і ўзмацніцеся вераю: "На беларускай зямлі было і цяпер ёсць шмат фальшывых пракоў, шмат рэнегацкіх душ, што за льюжы поснай поліўкі з чужой міскі запрадаюць

сябе і свой народ у рабства чужынцам, але гэтага няма чаго баяцца. У адным з псалмаў біблейскіх сказана: "стануў Бог у зграмаджэнні Багоў і паміж Багамі суды судзіць". Будзем верыць, што і ў нас, беларусы, прыйдуць новыя людзі, новыя прарокі і будуць па-божаму над фальшывымі прарокамі і прадажнікамі душы суды судзіць, з пакалення ў пакаленне пракляццямі ўспамянаць.
Дык не зважайма на здраду, а пойдзем далей сваім хоць цяжкім, але святляным шляхам, па якім дагэтуль ішлі, з верай і надзеяй к таму вечнаму сонцу праўды і справядлівасці для ўсіх і для кожнага паасобку, і будзе на Беларусі не такое свята, якое мы цяпер святкуем.
Верце, што мы з'яўляемся дзейнымі асобамі-героямі чараўнічай песні, чудатворнай містэрыі, якую тварыць на Беларусі паклікала нас само жыццё. У гэтых чарах, у гэтым выяўленні бяссмертнага чалавечага духу — наша пабеда, наша слава і шчасце — цяпер і ў будучыні.
Перуновым голасам будзем гаварыць з суседзямі сваімі, бліскавічнымі

Пошта

ФАРС

Мінула з таго дня нямача часу, а ўсё прыгадаецца тэлеперадача "Адзін на адзін" небезьядомага расійскага журналіста А. Любімава, у якой бралі ўдзел расійскія думцы, наш прэзідэнт і нашы ж апазыцыянеры. Думалася, што адбудзецца змястоўны, глыбокі, непрадзятый аналіз сітуацыі, якая склалася ў Беларусі. Адбылося ж, на жаль, нешта зусім іншае.

Трэба было бачыць, як трымаліся расійскія "апаненты" прэзідэнта! Яны ж не разважалі, а павучалі нас. Ды гэтак самаўпэўнена, нахрапіста! У шыкі сусракалі ўсе довады С. Багданкевіча і П. Краўчанкі. Не пагаюць апошнія адкрытыя рот, як яны тут жа бесцэрмонна перапынялі іх сваімі "неабвержнымі" аргументамі. Пра інтэграцыю гаварылі як пра даўно вырашанае для іх пытанне. Складвалася ўражанне, што не мы, а яны дома.

Так балюча было за ўсіх нас! Тых, хто прыйшоў на плошчу Незалежнасці, каб падтрымаць парламент, "расійская тройка" назвала "жалкой кучкой". А гэта ж мы — беларусы! Дыялог павінен быў весціся на роўных. А якую роўнасць мы пабачылі? Расіяне — наперадзе, беларусы — збоку, у становішчы "бедных родзественников". У канцы перадачы ўдзельнікам дыялогу далі па традыцыйнай хвілінцы часу, усім — акрамя "нашай тройкі".

Прыкра, што і сам А. Любімаў не заўсёды быў карэктны ў адносінах да беларускіх парламентарыяў: прадаставіць слова і тут жа перабівае, бесцэрмонна перапыняе.

Адным словам, пабачылі мы палітычны фарс, ад пачатку да канца. Такія "дыялогі" не збліжаюць людзей, а павялічваюць паміж імі прорву.

Аркадзь НАФРАНОВІЧ
Пастайскі раён, в. Камаі

БЕЛАРУСЫ
Ў ПЕЦЯРБУРЗЕ

У Санкт-Пецярбурзе дзейнічае Беларускае грамадска-культурнае таварыства. У кастрычніку сябры таварыства бралі ўдзел у адкрыцці помніка навушнікам рамесных вучылішчаў, што загінулі падчас блакады Ленінграда. Свае вершы, прысвечаныя іх светлай памяці, прачытала паэтка Аўгіння Кавалюк. На чарговым сходзе суполкі старшыня Валянцін Грыцкевіч прачытаў даклад да 90-годдзя газет "Наша доля" і "Наша Ніва", у якім асвятлялася роля гэтых легендарных выданняў у адраджэнні беларускай мовы і культуры.

А ў лістападзе ў горадзе на Няве была адкрыта мастацкая выстава "Беларусы ў Санкт-Пецярбурзе". На ёй экспанаваліся творы Я. Чэрнякевіча, В. Прохавара, В. і Л. Сівухаў, Ю. Казака, В. Драздоўча, Л. і А. Аўсяннікавых. На адкрыцці беларускія песні праспяваў дзіцячы хор пад кіраўніцтвам Галіны Таўлай.

літарамі будзем упісваць сваю гісторыю ў векавечную кнігу гісторыі народаў.

З квяцістымі сонечнымі думкамі, з нязломнай верай у лепшую долю і волю пойдзем усё наперад і наперад пад святлым сцягам вольнай Беларусі.

Змагайся і стань вольным, Беларуска Народ!
Пагадзіцеся, спадарыні і спадары, што з такімі словамі-пажаданнямі зусім няблага, развітаўшыся з годам старым, пераступіць мяжу ў год Новы, які, будзем усё ж верыць, не пакіне нас без надзеі на "лепшую долю і волю".

Яшчэ раз — з Новым годам!

Мікола ГІЛЬ

Р. С. Гэтым нумарам штотыднёвіка, дарагія сябры, я развітаваюся з вамі, як рэдактар "ЛіМа". Новы год наш "ЛіМ" пачынае з новым галоўным рэдактарам. Як напісала адна газета, "фармальнай падставай змяшчэння з пасады галоўнага рэдактара Дзяржкамдрук палічму пенсійны ўзрост Міколы Гіля". Што ж, няхай будзе так.

Яшчэ раз — шчырае, сардэчнае дзякуй усім вам за паразуменне, падтрымку і дапамогу. Жыве Беларусь!

М. Г.

БЕЛАРУСКІ ФОНД СОРАСА

мае годар і шчасце.
павіншаваць
з Новым годам і Калядамі
Вас асабіста -

нават калі Вы не ўваходзіце ў лік некалькіх тысячай грамадзян Беларусі, якія ўдзельнічалі ў 62 конкурсах, праведзеных Фондам ў адыходзячым годзе

нават калі Вы не сталі адным з больш чым 2000 пераможцаў гэтых конкурсаў і не атрымалі падтрымку для рэалізацыі сваіх адукацыйных і навуковых, медыцынскіх і экалагічных, мастацкіх і культурных, эканамічных і грамадзянскіх праектаў

нават калі Вашы стасункі з нашай рэспубліканскай грамадскай арганізацыяй - яшчэ наперадзе

Жадаем Вам не губляць веру ў высокае прызначэнне дабрачыннасці і адначасова спадзявацца перш за ўсё на сябе - як на галоўную каштоўнасць гэтага свету.

У 1997-м, як і ў мінулыя чатыры гады, Беларуска фонд Сораса будзе з Вамі

гольфетрым

ЖАНЧЫНЫ СУПРАЦЬ ГВАЛТУ

У тэлеперадачы "Мая сям'я" жанчына аднойчы расказала, як яна адвучыла мужа біцца. Яна зняла тэлефон і была ім свайго законнага галава. (Той быў у лжачым стане і, толькі закрываўся рукамі). Начаваць пайшла да суседзі: маўляў, зноў мой руку распускае. І калі ранкам суседка павяла яе дамоў, адхінула коўдру на спячым, то яны ўбачылі не твар, а сучальную крывававу масу...

Даўкі, выключны выпадак — хоць і пададзены лёгка, у прысутнасці мужа і сына. У цывілізаванай краіне жонка звярнулася б да адной з жаночых арганізацый ці ў праваахоўныя органы, і там бы знайшлі ўправу на "дэбашыра".

Чаму мне прыгадаўся гэты эпізод? Жаночы хрысціянскі-дамакратычны рух (старшыня — Л. Пейна) пры падтрымцы Фонду Сораса, прадстаўніцтва ААН і Мінскага міжнароднага адукацыйнага цэнтру правёў семінар "ЖАНЧЫНЫ І ГВАЛТ". Заўважым, што мелася на ўвазе не толькі згвалтаванне, але і ўсе формы насілля — пагрозы, абразы, грубасць.

Дамінаванне мужчын, як вядома, складалася гістарычна. Эканамічная дыскрымінацыя суправаджалася кантролем над целам. На сённяшні дзень найбольш востра паўстае праблема насілля ў сям'і. Адной з першых дзяржаў, дзе гэтая праблема была прызнана і даследавана, сталі Злучаныя Штаты Амерыкі. Першы сакратар пасольства ЗША ў РБ Дж. Дэмерэй у сваім выступленні адзначыла, што правы жанчын у Амерыцы абаронены заканадаўча: паліцыя можа прыхаць па выкліку суседзяў і ўбудзіць крымінальную справу без заявы пацярпелай (якая часта баіцца помсты з боку мужа). Існуе спецыяльная навуковая праграма для паліцыі, а таксама развітая кансультацыйная служба і інфармацыйны цэнтр, які вядзе статыстыку. Дапамога ахвярам уключае прафілактычныя меры і кампенсацыю маральнага ўрон, яна фінансуецца ўрадам. Кругласутачна працуе тэлефонная "гарачая лінія", г.зн. кожная жанчына можа пазваніць і напросіць дапамогі. Значныя сумы адпаведнага бюджэту на фінансаванне адпаведных праграм у краінах трэцяга свету.

Мяркуючы па дакладзе сп. Ізабелы Раўці, нямача паліцыя і ў Італіі. Там парламент прыняў спецыяльны закон адносна насілля. Згодна з ім, мужа, які б'еца, можна выселіць з кватэры. Ахвяры гвалту могуць разлічваць на дапамогу не толькі грамадскіх, але і рэлігійных арганізацый. Ёсць асобны паліцэйскі дэпартамент, які займаецца праблемамі насілля над жанчынамі і дзецьмі. Паказальна ўжо тое, што ў Італіі існуе Міністэрства роўных правоў, а ў ім — камісія па барацьбе з насіллям, членам якой і з'яўляецца І. Раўці.

Грунтоўным і падрабязным быў даклад Уршулі Навакоўскай, дырэктара Цэнтру правоў жанчын. Па выніках Пекінскага сусветнага кангрэса жанчын (1995) у Польшчы створаны спецыяльны камітэт. Працуе 12-гадзінны "гарачы тэлефон".

Падрыхтавана праграма па барацьбе з насіллям, якую прафінансуе ў хуткім часе ўрад. Ёсць адпаведны савет пры прэзідэнце, спецыяльны аддзел у паліцыі. Жанчыны атрымліваюць бясплатную юрыдычную кансультацыю (з псіхатэрапеўтычным ухілам), дзе 7 юрыстаў інфармуюць пра іх правы і магчымасці, складаюць заявы, суправаджаюць ва ўчастак і г.д. За дапамогай паліцыі на рабочым месцы жанчына можа атрымаць кампенсацыю ў суме гадавога заробтку. 15 тысяч асобнікаў брашуры па гэтым пытанні распаўсюджаны сярод урадавых чыноўнікаў і жанчын Польшчы.

Падзяліліся вопытам стварэння Крызіснага псіхалагічнага цэнтру і супрацоўніца такога цэнтру з С.-Пецярбурга Н. Зіміна. Пачынаўся ён з груп псіхалагічнай падтрымкі, з вывучэння таго, што практыкуецца для абароны жанчын на Захадзе. Атрымалі дапамогу паўтары тысячы жанчын (хоць улады горада выказваюць сумненне ў неабходнасці спецыялізаванага цэнтру). Праведзена 5 выяўчых семінараў, а таксама Усерасійскі дзень званка, якому ўперэднічала шырокая рэкламная кампанія. Адзначана, што насілле — гэта парушэнне правоў жанчын, што абараняць іх трэба на ўзроўні заканадаўства, структур, якія рэалізуюць заканадаўства, і грамадскай свядомасці.

Самы час запытацца, што ж мы маем у Беларусі. Пра вынікі сацыялагічнага апытання расказала прэзідэнт Беларускай асацыяцыі маладых хрысціянскіх жанчын С. Бурава. Ва ўмовах росту злачыннасці і збыднення насельніцтва расце напружанасць у сям'ях. Насілле — гэта форма неўраўнаважанага дужыя. Множацца правыя асацыяцыйныя дзеянні і агрэсіўнасці. Ахвярамі гвалту становяцца жонкі, старыя бацькі, дзеці і зрэдку — самі мужчыны. Высветлілася, што кожная чацвёртая з жанчын была збіта (у

любым узросце — ад дзіцячага да пенсійнага). Дом аказваецца не крэпасцю, а месцам, небяспечным для жыцця.

14 працэнтаў апытаных жанчын асабіста падвяргаліся згвалтаванню, у тым ліку і ў дзяцінстве. Для многіх гэта было цяжкай псіхалагічнай траўмай. (Посттраўматычны стрэс, аднак, у нас не лічыцца псіхічным захворваннем.) Нашы мужчыны, як ні дзіўна, дапускаюць выкарыстанне сексу для дасягнення меркантильных мэтаў. Заўважана, што стаўленне да ўсіх форм насілля напраму залежыць ад адукацыі. 12 чалавек са 100 дапускаюць магчымасць фізічнага насілля ў сям'і, шырока практыкуецца фізічнае пакаранне дзяцей. І такі вольны факт: 55 працэнтаў асуджаных у дзяцінстве цяпелі пабоі.

Мы даведаліся, што ў Беларусі практычна адсутнічае статыстыка злачынстваў у сям'ях, што мужы падлягаюць крымінальнаму пакаранню толькі ў тых выпадках, калі жонка траціць працаздольнасць на 8 дзён.

Семінар быў карысны і тым, што разбурыў многія міфы ў нашай свядомасці. Мужчына гвалту не таму, што моцна загарэўся, а каб прыніцца, растапаць асобу. Гэта не пытанне сексу, а пытанне ўлады.

Чалавечая псіхіка кадзіравана сацыяльна, а не біялагічна, як лічыць галоўны рэдактар фемінісцкага часопіса "Пераображэнне" Н. Габрыэлян. Сама патрыярхальная культура прычыняецца да дыскрымінацыі жанчын.

А. Гавава з Аб'яднання ўніверсітэцкіх жанчын разважала пра тое, што стаўленне да жанчын — крытэрыі прагрэсу і цывілізаванасці любой дзяржавы. Магутны нацыянальна-вызваленчы рух на ўсходзе спарадзіў жанчын — прэм'ер-міністраў у Індыі, Турцыі, Пакістане. У нас жа існуе тэндэнцыя звесці жанчыну да нуля — да моды, кулінарных рэцэптаў і да т.п.

Пытанні, якія падымаліся на семінары "Жанчыны і гвалт" прадстаўніцамі многіх жаночых арганізацый Беларусі, павінны, на вялікім рахунку, абмяркоўвацца ў парламенце. Але добра ўжо тое, што яны падмацоўваюцца на людзі. Плануецца правесці семінары такога роду ў рэгіёнах і выйсці з цягам часу на ўзровень грамадскіх акцый. Спраба стварэння аічыннага Крызіснага цэнтру намаганнямі Беларускага саюза сацыяльных педагогаў — гэта завельмі мала, каб супакойвацца. Тым больш, што ўрадавая праграма (а яна нібыта ёсць) не забяспечваецца сродкамі.

НАШ КАР.

Варункі

"АРЫШТ"

Усім, хто размаўліе па-беларуску, пачынаючы з вясня гэтага года, не раз даводзілася чуць крыўдана: "Ну што ж ваш Зенон Поздняк, кинул вас, беларусов, а сам в Америку сбежал". "А што, лепей, каб чалавек сядзеў у турме?" — пытаюся я ў такіх "добрамысліўцаў". "Да кому он нужен!" — пырхаюць яны. "Патрэбны, — адказваю я, — патрэбны. Адміністрацыі, напрыклад". І пачынаю распавядаць гісторыю, сведкам якой быў я сам. Як кажуць, не бачыў бы, дык не гаварыў.

Памятнага 26-га красавіка, пасля Чарнобыльскага Шляху, Зянон Станіслававіч Пазняк і Юры Віктаравіч Хадзька знаходзіліся ў памяшканні Фронту. Сюды, ва ўправу, ішлі трывожныя званкі з усіх куткоў горада аб тым, што пасля мітыngu, які праходзіў каля Палаца спорту, пачаўся хапун. Людзей жорстка збівалі, хапалі ў метро, на прыпынках, на вуліцах. Часта асноўнай прыкметай, з-за якой забіралі, была беларуская мова.

Ва ўправе знаходзіцца было ўжо небяспечна, і Зянону Станіслававічу было прапанавана з'ехаць, бо хоць некалькі разоў таму, што адбывалася ў горадзе, не было магчыма. Але было ўжо позна. Да галоўнага ўваходу ўправы падкацілі ПАЗік і РАФік, запоўненыя людзьмі ў цывільным. Яны чамусьці не пачалі аперацыю па захопе Пазняка адразу. Мабыць, не былі ўпэўненыя, што Пазняк тут, і таму не было адпаведнай каманды.

Маладыя хлопцы, якія былі ў віталёй ўправе і ўбачылі пад'езд аўтобусаў, адразу паведамілі пра гэта. Заставалася адно выйсце — запасны выхад, які выводзіў у двор дома, праз які і выйшлі спадары Пазняк і Хадзька і яшчэ некалькі чалавек.

Але, як аказалася, дворык быў закрытым і адзіны выхад з яго быў якраз ля пад'ехаўшых аўтобусаў. Тады адзін малады чалавек, які таксама выйшаў праз запасны выхад, з маладой дзяўчынкай пад ручку рушыў з дворыка і падышоў да цэнтральнага ўваходу ўправы. Ён сказаў аднаму фронтупцу, які быў тут з машынай, пра сітуацыю. Гэты спадар сеў у машыну, разварнуўся, заехаў у дворык і спакойна вывез Зянона Станіслававіча і Юрыя Віктаравіча і тых, хто быў разам з імі.

А ў гэтую хвіліну да ўправы ўжо ў поўнай цемры падышоў спадар Баршчэўскі. Доблесная група захопу, прыкінуўшы, што па росце і па валасяным покрыве на галаве ён падобны на Зянона Пазняка, кінулася з аўтобусаў і хапіла яго, вынікам чаго і былі тры сутак, праведзеныя спадаром Баршчэўскім з кратамі.

Ва ўправу каманда не палезлі, задаволіліся схопленым "Пазняком". Калі ж, урэшце, у пастарунку разабраліся, што гэта Баршчэўскі, а не Пазняк, управу штурманулі другі раз, выпянуўшы адтуль дэпутата Знаўца, але гэта ўсё ж быў не Пазняк.

Тым, хто яшчэ сумняваецца, ці схпілі Зянона Станіслававіча, нагадваю, што назаўтра ўжо тры з пяці намеснікаў Пазняка на Фронце сядзелі ў турме. Супраць двух з іх і зараз вядуцца судовыя справы.

Заканчваючы сваю рубрыку, хачу пажадаць чытачам "ЛіМа" і сабе, а таксама ўсім нашым знаёмцам, правесці новы, 1997 год на свабодзе.

Алесь БЯЛЯЦКІ

ВУЧОНЫ І ДАСЛЕДЧЫК

75-годдзю з дня нараджэння Сцяпана Александровіча прысвечалася навуковая канферэнцыя, што прайшла ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа. Выступоўцы гаварылі пра важкі і адметны ўклад вучонага і даследчыка ў гісторыю роднай культуры і літаратуры, пра яго змаганне за лёс беларускага слова.

Адкрыла пасяджэнне дырэктар Коласаўскага музея З. Камароўская. Яна вучылася ва ўніверсітэце ў Сцяпана Хусейнавіча і пісала дыпломную работу пад яго рупным кіраўніцтвам. Затым рэй павёў галоўным арганізатар канферэнцыі дацэнт Мінскага педуніверсітэта, віцэ-прэзідэнт Беларускага згуртавання татар-мусульман "Аль-Кітаб" І. Канапацкі.

З Масквы на ўрачыстасць прыехаў прафесар А. Каўка. Ён калісьці вучыўся ў Сцяпана Хусейнавіча ў Мінскім бібліятэчным тэхнікуме. З успамінамі пра С. Александровіча выступілі таксама Я. Брыль, Н. Гілевіч, М. Аўрамчык, А. Ліс, В. Чамярыцкі.

Закончылася канферэнцыя песнямі на розных мовах (і, вядома ж, на татарскай), якія зладжана і мілагучна выканаў дзявочы вакальны ансамбль Рэспубліканскага цэнтра нацыянальных культур. Кастусь СЦЕПАНИЮК

ПРА БЕЛАРУСЬ І БЕЛАРУСАЎ

Сталыя чытачы газеты "Во славу Родины" — раней яна была, як вядома, друкаваным органам Беларускай ваеннай акругі, цяпер — Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь — памятаюць, як на працягу 1990—1994 гадоў у рубрыцы "Беларусь: архівы часу" рэгулярна змяшчаліся гісторыка-краязнаўчыя нарысы Станіслава Асіноўскага, якія расказвалі пра розныя перыяды з жыцця Беларусі, знаёмілі з нашымі знакамітымі землякамі. Нямога-нямала, а за гэты час з'явілася 150 публікацый, што мелі ярка выражаны адраджэнскі характар.

Не сказаць, каб яны ўсіх урадавалі. Знайшлося нямала і тых, хто гэта палічыў звычайнай фальсіфікацыяй. Гора-інтэрнацыяналістам не падобалася, што аўтар пісаў і памірае не тое, што яны прывыклі сустракаць у заідагалізаваных падручніках па гісторыі і манագрафіях, у якіх звычайна беларуская даўніна разглядалася і асэнсоўвалася, як нейкі прыдатак да гісторыі расійскай.

Тым не менш публікацыі С. Асіноўскага зрабілі добрую справу, сказалі шмат праўды і пра наш народ, і на нашу краіну. А што яны былі не проста актуальнымі, а не пазбаўленымі навуковай і мастацкай вертасці, лёгка ўпэўніцца, чытаючы пазнаёміўшыся з кнігай С. Асіноўскага "Там, дзе была Няўрыда", выпушчанай выдавецтвам "Полымя".

Зразумела, усе нарысы ў яе ўвайсці не змаглі, але і тыя, што прадстаўлены, з цікавасцю сустрачаюць для сябе і вучні-старшакласнікі, і студэнты — усе, хто неабыхавы да нацыянальнай гісторыі.

ЗАПРАШАЕ ДОМ ЛІТАРАТАРА

Мерпрыемствы Новага года пачынаюцца 3 студзеня, калі ў 11 гадзін дзеткі збяруцца на Калядную ёлку.

У гэты ж час 14 студзеня рэдакцыя часопіса "Вясёлка" прэзентуе кнігу "Нам засталася спадчына".

На 15 гадзін запланаваны пачатак работы секцыі:

прозы — 15 студзеня, паэзіі — 16 студзеня, перакладу — 23 студзеня, секцыі літаратуры для дзяцей і юнацтва, на якой будзе абмеркавана паэзія на старонках часопіса "Першацвет" — 29 студзеня.

А гэтыя мерпрыемствы пачынаюцца ў 18 гадзін 30 минут:

23 студзеня — прэм'ера кнігі А. Кірвеля "Формула замежжа" і "Чалавеку ўласціва",

27 студзеня — творчая вечарына Галіны і Пятра Васілеўскіх,

31 студзеня — на творчым вечары І. Краснадубскага прагучаць песні і раманы І. Лучанка на вершы беларускіх паэтаў.

У Польшчы адбылася міжнародная канферэнцыя "Новая Еўропа: Уяўленне пра дэмакратычны парадак. Дэмакратыя як галоўная ўмова для новай Еўропы", арганізаваная Вроцлаўскім і Цюбінгенскім універсітэтамі пры падтрымцы карпарацыі "Фольксваген" і Міжнароднага цэнтра Цюбінгенскага ўніверсітэта. Канферэнцыя была досыць прадстаўнічай: у яе рабоце прынялі ўдзел вучоныя, журналісты, палітолагі, сацыёлагі, гісторыкі з дванаццаці краін Усходняй і Цэнтральнай Еўропы, а таксама Вялікабрытаніі і ЗША.

Удзельнікі канферэнцыі абмеркавалі ход працэсаў дэмакратызацыі ў краінах былога сацыялістычнага лагера, а таксама праблемы інтэграцыі краін Усходняй і Цэнтральнай Еўропы ў агульнаеўрапейскія арганізацыі. Асабліва ўвага была нададзена сітуацыі ў Расіі, роля якой у гэтых працэсах надзвычай вялікая. Практычна ва ўсім рэгіёне станаўленне дэмакратычнага грамадства адбываецца складана, патрабуюцца сур'ёзныя структурныя і інстытуцыянальныя рэформы, якія маглі б прывесці да стварэння сапраўдных грамадзянскага грамадства ў гэтых краінах. Тое, наколькі паспяховымі будуць крокі краін Усходняй і Цэнтральнай Еўропы ў гэтым напрамку, залежыць ад цэлага шэрагу фактараў, якія ўключаюць у сябе не толькі ступень дэмакратызацыі грамадства, але і вырашэнне праблем грамадзянства,

узаемаадносін паміж рэгіёнамі і дзяржавамі ў цэлым, адносін паміж рознымі этнічнымі групамі, а таксама пытанні палітычнай культуры грамадства і яго членаў, паводзіны розных грамадска-палітычных груп, падтрымку ідэй і каштоўнасцей ліберальнай дэмакратычнай дзяржавы ў процівагу аўтарытарным поглядам і прынцыпам, якія засталіся ў спадчыну ад мінулага. Узровень дэмакратызацыі ў краінах Усходняй і Цэнтральнай Еўропы розны, досыць разнастайныя і ўмовы, на фоне якіх адбываецца гэты працэс. Калі Польшча здзіўляе ўсю Еўропу тэмамі свайго эканамічнага развіцця і сляды гэтага бачны на кожным кроку, то Расія толькі выходзіць на стартую пазіцыю, а Украіна і Беларусь яшчэ не падышлі да пачатку сапраўдных рэформ. Усё гэта вызначыла характар абмеркаванняў прадстаўленых дакладаў і матэрыялаў.

Адным з найбольш актыўных удзельнікаў канферэнцыі быў аўтарытэтны нямецкі палітолаг, прафесар Цюбінгенскага ўніверсітэта Герд МАЕР, які не па чутках ведае праблемы рэгіёна. Ён актыўна ўдзельнічае ў сумесных праектах, што ажыццяўляюцца з Маскоўскім і Санкт-Пецярбургскім універсітэтамі і надае асаблівае значэнне наладжванню плённых кантактаў з акадэмічнымі коламі ў краінах былога СССР.

ЦЯЖКІЯ ШЛЯХІ НОВАЙ ЕЎРОПЫ

Прафесар Маер ласкава пагадзіўся адказаць на шэраг пытанняў.

— Як бы вы ацанілі сённяшняю сітуацыю ў краінах былога Савецкага Саюза, асабліва ў Расіі і на Беларусі?

— Думаю, што перад гэтымі краінамі стаіць велізарная задача дэмакратызацыі палітычнай сістэмы, асабліва палітычнага жыцця, палітычнай культуры грамадства, хоць сітуацыя ў дзвюх краінах розная. Праблема ў тым, што ў большасці постсавецкіх краін парушаны баланс улад. Гэта вынік таго, што палітычныя партыі яшчэ недастаткова моцныя, а ўдзел насельніцтва ў палітычным жыцці невялікі. Уяўляецца, што розныя палітычныя групы і групы, якія аб'ядноўваюцца ў палітычныя эліты, кіруюцца перш за ўсё сваімі групавымі інтарэсамі замест таго, каб клапаціцца пра інтарэсы ўсяго народа. На жаль, я не вельмі добра ведаю сітуацыю на Беларусі, бо інфармацыя пра вашу краіну ў нашых газетах недастаткова і неадэкватная. Мне ўвогуле здаецца, што Запад як быццам не заўважае Беларусь. Гэта тлумачыцца тым, што праблема дэмакратызацыі грамадства яшчэ не вырашана. Назіраюцца тэндэнцыі, якія ідуць уразрэз з агульнапрызнанай канцэпцыяй дэмакратыі, і існуюць праблемы з стварэннем дэмакратычных інстытутаў і іх сапраўдным функцыянаваннем.

— Як вы думаеце, што можна было б зрабіць, каб павысіць палітычную культуру людзей і забяспечыць іх большым удзел у дэмакратычным працэсе? Трэба прызнаць, што хоць апошнія дзесяцігоддзі былі вельмі хвалявымі, выклікаўшы актыўную прыцягненасць людзей у розныя акцыі, калі яны пачалі разумець, што з'яўляюцца сур'ёзнай сілай у палітычным працэсе, грамадская думка як такая яшчэ па сутнасці не сфармавалася, калі мы гаворым не пра асобныя палітычныя групы, СМІ, а пра грамадства ў цэлым.

— Перш за ўсё мне здаецца абсалютна неабходным, каб існаваў шырокі спектр незалежных сродкаў масавай інфармацыі, каб інфармацыя была аб'ектыўнай і незалежнай ад думак і меркаванняў. Гэта асабліва важна для тэлебачання, якое прымаюць у большасці дамоў. І, вядома, у друкаваных сродках масавай інфармацыі і іншых сродках сувязі павінна быць як мага больш плюралізму думак, абмеркавання альтэрнатыўных пунктаў погляду, аргументацыі "за" і "супраць". Адна з праблем — гэта тое, што людзі павінны быць аджэватна і аб'ектыўна інфармаваны; другая — гэта тое, што навучанне грамадзянскім правам, г.зн. утварэнне грамадзяніна, — гэта аснова фармавання палітычнай свядомасці, калі грамадзянін свядома гатовы ўдзельнічаць у палітычным жыцці, і, нарэшце, сама палітычная сістэма і асабліва яе палітычная эліта павінны адчуваць адносныя людзей, і тады людзі будуць ведаць, што яны аказваюць уплыў на палітыку. Таму парламент павінен быць моцным у сваіх правах у адносінах да выканаўчай улады, а гэта вымагае больш актыўнага ўдзелу насельніцтва ў выбарах. Насельніцтва не можа толькі абвінавачваць кіраўніцтва, але павінна несці і сваю долю адказнасці: калі ты не ідзеш на выбары, значыць, ты не карытаешся сваім правам. Але, і гэта пятае, павінна быць заахоўванне і зверху, пакуль дэмакратычныя нормы і працэдуры яшчэ праходзяць праз родавыя пакуты.

— Еўрапейскі Саюз надае вялікую ўвагу навучанню грамадзянскім правам. У постсавецкіх краінах на гэта робіцца ўпор у многіх адукацыйных праектах. Вы супрацоўнічаеце з вядучымі расійскімі ўніверсітэтамі. Якую форму мае гэтае навучанне ў Расіі, як яно можа быць выкарыстана для павышэння палітычнай культуры насельніцтва?

— Спачатку я хацеў бы сказаць некалькі агульных рэчаў. Я думаю, што адкрытасць грамадства, абмен інфармацыяй, адсутнасць цензуры, даступнасць адукацыі, магчымасць падарожнічаць з'яўляюцца важнейшай умовай адукацыі грамадзяніна. Навучальныя ўстановы, а гэта не толькі ўніверсітэты, а і школы, звычайна мяняюцца вельмі марудна. Вы не можаце чакаць, што людзей, якія, напрыклад, на працягу гадоў, а то і дзесяцігоддзяў выкладалі марксізм-ленінізм і іншыя ідагалізаваныя дысцыпліны, можна і на працягу года або двух прымусіць зусім змяніцца. Гэта будзе аўтарытарнае рашэнне. А гаворка ж ідзе пра падрыхтоўку тых, хто будзе навучаць. І таму гэта прывядзе да зваротных вынікаў. Вы атрымаеце зусім іншы вынік, калі пакажаце, як вырашыць гэтую праблему дэмакратычным шляхам.

Яшчэ адзін аспект супрацоўніцтва з гэтымі ўніверсітэтамі — прадстаўленне ім самых новых кніг, вучэбных дапаможнікаў, матэрыялаў, праграм — мы маем тут вялікі вопыт. Але, відаць, самае галоўнае — гэта канкрэтныя, зразумелыя, практычныя, рэальныя формы гэтай адукацыі. Пры гэтым нельга абаярацца толькі на інфармацыю. Інфармацыя важная, але недастатковая. Гаворка ідзе пра сацыяльныя паводзіны, якія павінны пачынацца з першага дня ў школе: як ты вядоўш сябе ў групе, як ты прымаеш рашэнні ў такім калектыве, як школа, клас, як ідзе кіраванне школай, як паводзіць сябе настаўнік у адносінах да вучняў. Гэта больш пытанне вопыту, практыкі ў школе, сям'і, грамадскім жыцці і, урэшце рэшт, у палітычнай сферы. Можна было б сказаць, што лепшая праграма гэтай адукацыі — гэта прыклад палітыкаў і ўсіх тых, хто дзейнічае на публіцы.

— Міжнародны цэнтр Цюбінгенскага ўніверсітэта ўдзельнічае ў праграмах, прызначаных для Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, як, напрыклад, гэты сімпозіум. Як вы думаеце, якімі могуць быць вынікі такіх абмеркаванняў, канферэнцый?

— Гэта перш за ўсё абмен думкамі паміж вучонымі краін Захаду і Усходу, але, акрамя таго, паміж вучонымі постсавецкіх краін. Але абмену думкамі і інфармацыяй недастаткова. Вядома, мы пра многае даведліся адзін ад аднаго, але, што важней, мы павязем з сабою гэту інфармацыю, гэтыя пункты погляду дадому, у нашы ўніверсітэты, каб скарыстаць іх пры напісанні артыкулаў, чытанні лекцый, і дзякуючы гэтаму людзі ў нашых краінах даведаюцца аб сітуацыі і праблемах адзін аднаго. Вынікам гэтай канферэнцыі таксама стане кніга, якая будзе карыснай, як кожнае навуковае выданне. І яшчэ адна немалаважная рэч: мы здолелі спазнаць адзін аднаго асабіста, і гэта не толькі асабісты вопыт, гэта важна для далейшага супрацоўніцтва, таму што ўсе мы пачалі лепш разумець не толькі палітычныя праблемы, але і тое, што гэтыя праблемы азначаюць у жыцці іншых краін. Акрамя таго,

акадэмічныя сувязі сталі не такімі моцнымі, як раней, і падобныя канферэнцыі памагаюць вучоным зноў сустрацца.

— Адзначана чарговая гадавіна падзення Берлінскай сцяны. Як вы думаеце, ці сапраўды змянілася Еўропа? Я не маю на ўвазе толькі палітычныя змены, яны відавочныя, ці палітычную карту Еўропы, якая сёння выглядае зусім іначай, чым у 1989 годзе. Ці ёсць такія змены, якія не можа не заўважыць чалавек, які перасякае Еўропу з Усходу на Запад? Ці ідзе працэс інтэграцыі?

— Думаю, што тыя людзі з Заходняй Еўропы, якія былі ва Усходняй Еўропе раней, цяпер прыкмятаюць, што людзі сталі больш адкрытымі. Сталі заўважнымі змены на вуліцы: з'явіліся новыя дамы, ідзе рэстаўрацыя старых будынкаў. Назіраюцца змены ў сістэме адукацыі, людзі могуць чытаць тое, што было недаступна раней, сталі магчымымі больш адкрытыя стасункі паміж людзьмі.

— Раней людзі, якія наведвалі Савецкі Саюз, гаварылі пра асаблівы выраз твару савецкага чалавека, заўсёды суровы, без усмешкі. Ці заўважылі вы нейкія змены ў выразе твару людзей на вуліцах Масквы або Пецярбурга?

— Цяжка сказаць. Усе гэтыя стэрэатыпы надта агульныя, але нельга не заўважыць, што людзі не скардзяцца на жыццё, хоць іх жыццё няпростое. Гэта значыць, што людзі набылі пачуццё ўласнай годнасці і па-свойму вырашылі псіхалагічную праблему. Я не магу адмаўляць наяўнасць масавай беднасці, але адначасова адчуваецца, што пры ўсёй важнасці матэрыяльнага дабрабыту ў людзей ёсць разуменне таго, што існуе штосьці не менш важнае, чым хлеб і каўбаса, і што акрамя грошай і кар'еры ў жыцці важныя чалавечыя ўзаемаадносінны, салідарнасць, сям'я, любоў. Магчыма, гэта гучнае слова, але яно ляжыць у аснове ўсяго.

— І апошняе пытанне. Ці не думаеце вы, што магчыма новая Берлінская сцяна, новая халодная вайна?

— Не, не думаю. Усё так глыбока змянілася і ў вас, і ў нас, што проста не можа быць вяртання да мінулага ні ў эканамічнай, ні ў палітычнай, ні ў культурнай галінах. Дэмакратызацыя і крокамі па шляху да рынкавай эканомікі людзі і на Усходзе, і на Захадзе пачынаюць лепш усведамляць адзін аднаго паміж сабой, але пры гэтым і разумець, што яны павінны не стаць аднаціпнымі, "заходнімі", а ўзяць усё лепшае, што ёсць у другога: перавагі рынкавай эканомікі, дэмакратыю, адкрытасць, давайце станем па-сапраўднаму сучаснымі і набудзем дабрабыт у дэмакратычным грамадстве. Мы бачым цяжкасці на гэтым шляху, таму што мы такія розныя, у нас розныя інтарэсы, ёсць перашкоды на шляху да інтэграцыі краін Заходняй, Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. Гэты працэс будзе больш працяглым, чым думала большасць людзей. Гэта ўсё роўна, які ісці па камяністай дарозе, але ж гэта не азначае, што па гэтай дарозе нельга ісці. Кожны сваім шляхам, але ўсе разам — да новай Еўропы.

— Дзякую за вашы шчырыя і вычарпальныя адказы.

Прафесар Юрый СТУЛАЎ
Душнікі—Зруй—Мінск

ПАДЗЕІ, пра якія мы раскажам, адбыліся ў 1922 годзе.

12 чэрвеня 1922 г. ЦВК РСФСР выдаў указ "Аб парадку зацвярджэння і рэгулявання таварыстваў і саюзаў, якія не праду-гледжваюць мэтай атрымання прыбытку, і аб парадку нагляду за імі". Да ўтварэння СССР, да снежня 1922 года, было яшчэ далёка. Але ЦСРБ (так называлася тады Беларусь) прыняла да ведама гэты ўказ, праўда, пачаўшы распрацоўку ўласнага праекта дакумента па ўзору маскоўскага. Рассылка паведамленняў аб рэгістрацыі пачалася задоўга да зацвярджэння праекта ЦВК Беларусі. У гэтых паведамленнях указвалася, што кіравацца трэба ўказам Расійскай дзяржавы. Беларускі ўзор указа быў зацверджаны, значна пазней, 13 кастрычніка 1922 г.

"ВІР", ЯКІ ТАК І НЕ ЗАВІРАВАЎ

З ІСТОРЫІ ЛІТАРАТУРНЫХ СУПОЛАК БЕЛАРУСІ

Што азначаў гэты ўказ? Ранейшае свабоднае існаванне розных саюзаў, суполак, гурткоў, таварыстваў рэгламентавалася. Іх трэба было рэгістраваць у Наркамце ўнутраных спраў ССРБ. Усе матэрыялы па рэгістрацыі, якія паступалі ў НКУС, павінны былі перасылацца ў сакрэтны аддзел (СО) ДПУ (ГПУ) Беларусі і толькі пасля санкцыі апошняй установы зацвярджацца НКУС. Для рэгістрацыі былі неабходны наступныя дакументы: статут, спіс заснавальнікаў з указаннем месца жыхарства, сацыяльнага і маёмаснага становішча, месца службы з 1914 г., а таксама партыйнасці. Акрамя таго, патрэбна было назваць і месца знаходжання ці працы таварыства, якое падавалася на рэгістрацыю.

Размова ў нашым паведамленні пойдзе пра першую літаратурную суполку на Беларусі, устаноўчыя дакументы якой падпісаў народны паэт Беларусі Янка Купала. Назва гэтай суполкі — "ВІР". Сёння ўсе ведаюць, што такая арганізацыя не была створана, больш таго — аб гэтай няўдалай спробе не ўпамінаецца ні ў адным літаратурным даведніку.

Але звернемся да дакументаў. Усе яны — на рускай мове, друкуюцца ў перакладзе. Першы з іх, як і належыць, заява.

У Камітэт унутраных спраў ССРБ

ЗАЯВА

Група беларускіх літаратараў, подпісы якіх змешчаны ніжэй, паводле пастановы арганізацыйнага сходу ад 13 лістапада 22 года просіць аб зацвярджэнні Літаратурнага таварыства Беларускіх літаратараў пад назвай "ВІР", статут якога дадаецца да яе.

Заяву падпісалі ўласнаручна 10 чалавек з указаннем адраса кожнага. Падаем іх у тым парадку, у якім яны змешчаны пад заявай. Гэта:

З. Жылуновіч (2-гі дом Саветаў, 13)
І. Пятровіч (2-гі дом Саветаў, 24)
М. Кудзелька (Свярдлоўская, 79, кв. 1)
Ул. Паскрэбка (Юраўская, 20, кв. 15)
П. Ільчонак (Юраўская, 28, кв. 3)
С. Некрашэвіч (Мацвееўская, 27, кв. 3)
Я. Луцэвіч (Менск, Захарайская, 135, кв. 1)
А. Александровіч (Маладзечанская, 18, кв. 2)
А. Смоліч (Аляксандраўская, 36, кв. 13)
А. Дземідовіч (М.-Георгіеўская, 17, кв. 5)
Н. Панамаров [а] (Шырокая, 23/2, кв. 4).

Унізе заявы, акрамя даты, пазначаны адрас, па якім аб'яднанне мелася быць: "г. Мінск, Наркамсветы, Акадэмічны цэнтр". Да заявы прыкладаўся статут (таксама на рускай мове). Падаём яго ў перакладзе.

СТАТУТ

таварыства беларускіх літаратараў
"Вір"

МЭТА І ЗАДАЧЫ ТАВАРЫСТВА

1. Для ажыўлення і паглыблення творчай дзейнасці сярод беларускіх літаратараў, а таксама і з мэтай самакрытыкі гэтай дзейнасці з боку яе накіравання да выяўлення тых сацыяльных ідэй, на

асновах якіх здзейснілася і пашыраецца Вялікая Кастрычніцкая Рэвалюцыя — засноўваецца таварыства пад назвай "Вір".

2. Дзейнасць таварыства "Вір" распаўсюджваецца на ўсю РСФСР.

3. Задачами таварыства "Вір" з'яўляюцца:

а) аб'яднаць усіх беларускіх працаўнікоў пэра: паэтаў, пісьменнікаў, крытыкаў, публіцыстаў, драматургаў, рэцэнзентаў і інш. для выканання вышэйпаказанай мэты.

4. Дзейнасць таварыства "Вір" выяўляецца:

а) у арганізацыі штотыднёвых літаратурных суботнікаў, на якіх будуць чытацца і крытыкавацца творы членаў таварыства, увогуле беларуская літаратура і літаратурныя творы іншых народаў;

б) у чытанні сябрамі Таварыства і запрошанымі лектарамі лекцый аб агульнай літаратуры, аб яе напрамках і задачах, аб мастацтве і інш.;

в) у выданні альманахаў і асобных твораў членаў Таварыства;

г) у адчыненні клубаў, чытальняў і бібліятэк Таварыства;

д) у пошуку сродкаў для аказання матэрыяльнай дапамогі сябрам Таварыства.

АБ СЯБРАХ ТАВАРЫСТВА

5. Сябрам Таварыства "Вір" можа быць кожны, хто друкаваў сваю беларускую літаратурную працу ў тым або іншым перыядычным выданні ці ў асобным выданні.

Заўвага. Агульным сходам Таварыства могуць быць прыняты ў лік членаў і тыя беларускія літаратары, творы якіх яшчэ не друкаваліся да ўступлення ў Таварыства.

6. Уступленне ў члены Таварыства і выхад з яго саставу робіцца падачай заявы Праўленню Таварыства.

Заўвага. Члены Таварыства, якія парушаюць яго статут, выключаюцца пастановай Агульнага Сходу.

7. Кожны член Таварыства павінен паважаць агульныя яго пастановы.

СРОДКІ

8. Сродкі Таварыства "Вір" складаюцца:

а) з абавязковых членскіх ўзносаў (уступнага і перыядычных);

б) з добраахвотных ахвяраванняў;

в) са збораў з лекцый і вечароў і ад продажу літаратуры;

г) з магчымай дапамогі з боку дзяржаўных і грамадскіх арганізацый.

9. Уступны ўзнос робіцца пры ўступленні сябра ў таварыства ў суме 50 кап. золатам, перыядычны членскія ўносы робяцца кожны месяц у суме 25 кап. золатам, з пераводам па курсу дня на савецкія грашныкі.

АГУЛЬНЫЯ СХОДЫ, ПРАЎЛЕННЕ І РЭВІЗІЙНАЯ КАМІСІЯ

10. Кіраўніцтва Таварыства "Вір" складаецца з агульных звычайных і нечарговых сходаў, Праўлення і Рэвізійнай камісіі.

11. Агульны Сход Таварыства "Вір" з'яўляецца вышэйшым органам яго, загадвае ўсёй яго працай і выбірае са свайго асяроддзя выканаўчыя органы (Праўленне і Рэвізійную камісію).

12. Агульны сход склікаецца не радзей чым адзін раз у месяц. Па неадкладнай патрэбе агульны сход можа быць скліканы ва ўсякі час.

13. Звычайны агульны сход склікаецца Праўленнем Таварыства не менш аднаго разу ў месяц; нечарговы агульны сход склікаецца ці самім Праўленнем ці па заяве, падпісанай не менш чым пяццю

членамі Таварыства; надзвычайны агульны сход склікаецца ў выпадку патрэбы.

14. Агульны Сход лічыцца паўнамоцным пры наяўнасці 2/3 сяброў Таварыства. Ён складаецца са старшыні, яго намесніка, сакратара, намесніка сакратара і казначэя, а Рэвізійная камісія з трох чалавек, якія абіраюцца на той жа тэрмін.

Заўвага 1-ая: Паўнамоцтвы Праўлення і Рэвізійнай камісіі Таварыства могуць быць спынены Агульным Сходам сяброў і раней шасці месяцаў.

Заўвага 2-ая: Старшыня Праўлення абіраецца Агульным Сходам членаў Таварыства, іншыя пасады размяркоўваюцца самімі абранымі.

16. Праўленне Таварыства выконвае пастанову Агульнага Сходу, вядзе бягучую працу (у аб'ёме 4-га пункта гэтага

статута), з'яўляецца юрыдычнай асобай ва ўсіх справах і прадстаўніцтва, якія тычацца Таварыства, склікае Агульны Сход на падставе пункта 13 Статута, вышуквае сродкі для функцыянавання Таварыства, размяркоўвае іх па меры патрэбы, нясе адказнасць перад дзяржаўнымі органамі і самім Таварыствам як за сваю дзейнасць, так і за сродкі і робіць справаздачу ў фінансавых справах і ў сваёй дзейнасці перад кожным Агульным Сходам.

17. Рэвізійная камісія мае на мэце не менш аднаго разу ў месяц кантраляваць грашовы і маёмасны баланс Таварыства і вынікі абследавання дакладваць Агульнаму Сходу.

18. У выпадку выяўлення пры рэвізіі незаконных дзеянняў у расходванні або апырходаванні грашовых сродкаў і маёмасці Таварыства Рэвізійная камісія прапануе Агульнаму Сходу прыцягнуць вінаватых да адказнасці.

ТАВАРЫСКІ СУД

19. Усе непаразумеі, калі такія могуць здарыцца паміж членамі Таварыства, вырашаюцца таварыскім судом.

20. Таварыскі суд складаецца з трох сяброў, абраных Агульным Сходам.

СПРАВАЗДАЧНАСЦЬ

21. Усе прыходы і расходы Таварыства запісваюцца скарбнікам у адпаведныя бухгалтарскія кнігі, якія па запатрабаванні дзяржаўных устаноў прадастаўляюцца для прагляду.

22. Гаспадарчыя абавязкі і працу Таварыства нясе яго сакратар.

ЗМЕНА СТАТУТА

23. У тым выпадку, калі па тых ці іншых прычынах неабходна будзе змяніць (дапоўніць ці скараціць) статут Таварыства, адпаведная пастанова прымаецца Агульным Сходам сяброў Таварыства.

24. Пасля кожнай агульнай або частковай змены статута Таварыства апошні прадстаўляецца ў адпаведны дзяржаўны ўстановы для зацвярджэння.

ЛІКВІДАЦЫЯ ТАВАРЫСТВА

25. Пры сваёй ліквідацыі Таварыства "Вір" перадае ўсю сваю маёмасць і сродкі беларускай культурна-асветнай ці навуковай установе.

26. Ліквідацыя Таварыства праводзіцца рашэннем Агульнага Сходу большасцю 2/3 галасоў усіх залічаных у Таварыства членаў.

На наступны дзень, 14 лістапада 1922 года, Наркамат унутраных спраў пасылае запыт у сакрэтны аддзел ДПУ Беларусі, у якім "просіць паведаміць яму, ці няма перашкода да зацвярджэння ўказанага Статута". Начальнік сакрэтнага аддзела А. Карэйва праз 10 дзён піша наступную рэзалюцыю: "Тав. Бабкевічу. Адказ узагодніць з ЦБ КПБ. Устанавіць фізіяноміі ўсіх заснавальнікаў. 25. XI".

Вынік высвятлення "фізіяноміі" вышэй-

названых асоб — знойдзены дакумент, які з'яўляецца чарным накідам пад загаловам "Політфізіяноміі ўчредителей". Аўтару не ўдалося выявіць ніякага іншага дакумента, акрамя гэтага чарнавіка.

Перачытаем яго (у перакладзе з рускай). Тэкст дакумента яскрава характарызуе адносіны ДПУ да беларусаў і беларушчыны.

Палітфізіяноміі заснавальнікаў Жылуновіч — член РКП.

Пятровіч — невядомы.

Кудзелька — член РКП.

Ільчонак — б. член РКП, выключаны за п'янства.

Некрашэвіч — быў беларускім эсэкам, перайшоў да эсэраў. У 1921 г. ад эсэраў адышоў. Падзроны. Пераконвае ў спачуванні Сав. ул. і РКП.

І. Луцэвіч — бел. пісьменнік-шавініст.

А. Александровіч — эсэртвючы, шавініст.

Ар. Смоліч — бел. эс. дэп. Правы. Падзроны, тып Лёсіка.

Дземідовіч — бел. с-р. На адкрыцці сельскагасп. інстытута выступіў амаль з камуніст. прамовай.

Панамароў — не выяўлены.

Паскрэбка — эсэртвючы, выразна праявіў сябе, калі працаваў у Цэнтрбелсаюзе і Белбраксапе.

Найвялікшай крамолай было тое, што сярод заснавальнікаў былі "члены РКП" — З. Жылуновіч і М. Кудзелька. Не дзіўна таму, што наступная папера, за 2 снежня 1922 г., паляцела ў Кантрольную камісію ЦБ КПБ:

Пры гэтым накіроўвацца на Ваша распрадэжэнне Статуту Беларускага таварыства "Вір" з подпісамі заснавальнікаў, у склад заснавальнікаў якога ўваходзяць члены РКП, Жылуновіч і Кудзелька, без адпаведнага на тое дазволу ЦБ КПБ.

Ваша заключэнне наконт гэтага просьба паведаміць сакрэтнаму аддзелу ДПУБ.

Нам. ст. ДПУБ Пінталь

Нач. СА Карэйва.

На некаторы час справа заціхла: ці то іншых пытанняў было многа ў канцы 1922 года (Беларусь рыхтавалася да ўступлення ў СССР), ці доўга вялося высвятленне абставін такіх "ганебных" паводзін "членаў РКП". Наступны дакумент — рашэнне Кантрольнай камісіі ад 10 студзеня 1923 г.:

Слухалі: Справа N 417 тт. Жылуновіча і Кудзелькі (членаў КПБ, інтэлігентай), якія абвінавачваюцца ў стварэнні Статута і арганізацыі Беларускага таварыства "Вір" без адпаведнага на тое дазволу ЦБ КПБ.

Вусная заява т. Жылуновіча пра тое, што загады ён меў гутарку з заг. АПА т. Вайнерам і старшынёю ЦВК т. Чарвяковым, якім растлумачыў мэты гэтага Беларускага таварыства, на што яны далі сваю згоду.

Пастанавілі: Справу перадаць у ЦБ КПБ для абмеркавання па сутнасці.

На жаль, знайсці далейшы след гэтага абмеркавання "па сутнасці" не ўдалося.

Дастаткова азнаёміцца з "палітфізіяноміямі" заснавальнікаў, каб прадбачыць лёс беларускай літаратурнай суполкі.

У той час, на пачатку 20-х, для партыйных улад усё беларускае ўяўляла небяспеку. У канцы 1921 г. быў забаронены выхад літаратурна-публіцыстычнага альманаха "Адраджэнне" (выйшаў толькі адзін нумар). Бясконца прымаўся рашэнні аб беларускіх эсэрах, якіх то арыштоўвалі, то праследвалі. У вязніцы знаходзіліся Уладзімір Тэраўскі, Язэп Лёсік, з "палітфізіяноміяй" якога ўлады добра азнаёміліся, лёс яго абмяркоўваўся нават на пасяджэннях усёўладнага ЦБ КПБ. Таму і параўноўваюць з ім А. Смоліча.

Пазнаёмім чытачоў з тымі, хто пазначаны ў спісе. Адны з іх добра вядомыя ўсім, іншыя — менш, а то і зусім невядомыя сённяшнім аматарам нашай літаратуры. Таму скажам пра адных каротка, пра іншых жа — больш падрабозна.

Жылуновіч Зміцер Хведаравіч (Цішка Гартны) нарадзіўся ў 1887 годзе г. у Капылі. Удзельнічаў у рэвалюцыі 1905—1907 гг. Працаваў рамеснікам-гарбаром на заводзе ў Пецярбурзе. Друкавацца пачаў з 1908 года ў "Нашай Ніве". Уваходзіў у ЦК БСГ, узначальваў левае крыло ў ёй, затым беларускую секцыю РКП(б), якая стала асновай КП(б)Б. Пасля 1917 г. сакратар Беларускага нацыянальнага камісарыята, разам з І. Пятровічам выпускаў газету "Дзяніца", пісаў для яе мноства артыкулаў, вершаў. У 1918 г. Белнацкам выпускаў грамадска-літаратурны зборнік "Зажынк". З. Жылуновіч — аўтар "Маніфеста" аб абвясчэнні ССРБ, першы старшыня першага Беларускага Савецкага (Часовага) урада. Пазней узначальваў Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, працаваў у Наркамце асветы, быў рэдактарам газеты "Савецкая Беларусь" і часопіса "Польмя". Ён — пачынальнік рабочай тэматыкі ў беларускай паэзіі і прозе.

(Працяг на стар. 14—15)

Б'ЮЦЬ
СТРУМЕНЬЧЫКІ
З "КРЫНІЧКІ"

АБЛАСНОЕ АБ'ЯДНАННЕ ПА АРГАНІЗАЦЫІ
ПАЗАШКОЛЬНАЙ РАБОТЫ З ДЗЕЦЬМІ І ПАДЛЕТКАМІ

Пры Віцебскім абласным аб'яднанні па арганізацыі пазашкольнай работы з дзецьмі і падлеткамі працуе літаратурная гасцёўня "Крынічка". Яе наведваюць тыя, хто спрабуе свае сілы ў вершаскладанні ці проста любіць літаратуру. Праводзяцца конкурсы юных паэтаў і кампазітараў. Яны ўжо адбыліся ў 1992 і 1995 гадах. На пасяджэннях "Крынічкі" заўсёды прысутнічаюць мясцовыя паэты.

Гаспадыня гасцёўні — супрацоўніца абласнога аб'яднання Ларыса Пабядзінская. Дзякуючы ёй, а таксама генеральнаму дырэктару Аляксандру Сягодніку, нядаўна выдадзены першы зборнік юных паэтаў Віцебшчыны "Крынічка". Ён выйшаў у свет у абласной друкарні. Рэдактар кнігі і аўтар прадмовы — сакратар абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Алег Салтук.

У зборніку змешчаны вершы 51 аўтара з многіх гарадскіх і сельскіх школ Віцебшчыны. Аб чым пішуць юныя творцы, што іх хвалюе?

Кніга адкрываецца вершам Наталлі Маісеенка з 10 класа Глыбачанскай сярэдняй школы Ушацкага раёна "Я — беларуска". Радзіме, роднаму краю прысвяцілі свае вершы вучні Смалянскай СШ Аршанскага раёна Андрэй Лутчанка, СШ N 3 г. Лепеля Нелі Сцяпанавы, Фарынаўскай СШ Полацкага раёна Аляксандра Паўлава, СШ N 6 г. Віцебска Наталля Сушчынская і Вольга Кузняцова, Дубраўскай СШ Ушацкага раёна Сяргей Баклушын і Алег Гуськоў. Кранаюць сэрцы чытачоў радкі, напісаныя пяцікласнікам СШ N 3 г. Глыбокае Васілём Гарановічам.

Юных паэтаў хвалююць розныя падзеі нашай жыцця, у іх творчым і жаданне застацца верным юнацтву, і захаванне яго маральнага крытэрыі і пазіцыі, і ў той жа час узняць іх на якасна новую вышыню. Нельга не заўважыць жаданне аўтараў узвысіцца над будзённасцю, душэўна абнавіцца ("Толькі б душы ў нас не счарсцвелі. Толькі б іскры не згаслі дабра" — Наталля Карбоўская, Захарніцкая СШ Полацкага раёна; "Хай жа водар хлеба чысты зноў лунае над зямлёй, хай заўсёды трактарысты будзяць нас з табай вясной" — Алеся Несцярэнка, Высокаўская СШ Аршанскага раёна; "Нам доўга школа будзе сніцца потым са сцежкаю да роднага сясла" — Таццяна Голуб, Таргунёўская СШ Докшыцкага раёна).

"Што такое шаснаццаць год?" — на гэтае пытанне паспрабаваў адказаць Віталь Мацкевіч з ліцэя г. Наваполацка.

У вельмі простых, натуральных радках юныя паэты радуецца ўсяму, што складае іх зямное быццё. Задумшліваць, даверліваць — адметныя рысы творчасці пачаткоўцаў. І гэта радуе. Свой позірк, як правіла, яны скіроўваюць на самыя звычайныя з'явы, на рэчы, добра знаёмыя ім. У той жа час некаторыя з аўтараў удала пазбягаюць прыземленасці думкі, бяскрыласці слова.

Зразумела, далёка не кожны, хто ўмее рыфмаваць, становіцца паэтам. Для гэтага трэба мець талент, а ён, талент, з'ява даволі рэдкая. Але любіць і разумець літаратуру — таксама добра. І таму вартая ўхвалы ініцыятыва людзей, якія далі жыццё першаму зборніку юных паэтаў Віцебшчыны.

Звіні, "Крынічка"!
В. СОБАЛЬ

У ІМЯ ЧАЛАВЕЧНАСЦІ

Васілю ГІГЕВІЧУ — 50

Пакаленне, да якога належыць Васіль Гігевіч, на сённяшні дзень у літаратурнай крытыцы прынята называць сярэднім. А гэта абазначае, што час, адведзены на вучнёўства, прайшоў і скідкі на маладосць пры ацэнцы зробленага скончыліся. Пара падводзіць "папярэдня вынікі", каб надалей ісці стала і годна па дарозе творчых пошукаў ад сталасці да мудрасці.

Лёс В. Гігевіча ў многім тыповы для тых, хто нарадзіўся пасля вайны, калі памяць пра яе была яшчэ балючая і блізкая. Дзяцінства запомнілася горам і болем, якія жылі ў вачах у бацькоў, беднасцю, цяжкаю працаю за працадні на калгасным полі. Праца не абмінала і дзяцей, пачыналася з пастухоўства, а потым і на калгасным полі. Спачатку павадыром каня, калі прыходзіла пара абганяць бульбу, капнільшчыкам на камбайне... І ўсё ж дзяцінства ў сталым веку згадваецца найбольш светлымі і шчаслівымі ўспамінамі пра шумны хлапчукоўскі гурт, пра рэчку, цёплы пясок на беразе, лоўлю рыбы, пра паходы ў лес па арэхі і грыбы. І, вядома ж, вылазкам у суседскія сады, бо там яблыкі і грушы былі смачнейшыя, чым свае. Асабліва ў тых садах, якія ж надта вартавалі скнараваты дзядзька ці цётка. А потым школа, пазней вечарынікі, жаданне правесці з танцаў тую, якую яшчэ зусім нядаўна бязлітасна тузаў на школьных пераменках за касу...

Усё гэта ляжа ў аснове першых кніг апавяданняў і аповесцяў пісьменніка "Спелыя яблыкі", "Калі ласка, скажы", аповесці "Жыццёва", за якую В. Гігевічу ў 1982 годзе была прысуджана прэмія Ленінскага камсамола Беларусі.

Вышэйназваныя кнігі пісьменніка адносяцца да гэтак званай "вясковай прозы", у якой В. Гігевіч не згубіўся, знайшоў сваю нішу, сваё адметнае, няхай і някідкае месца.

Біяграфія В. Гігевіча, у многім падобная на біяграфію большасці беларускіх пісьменнікаў, якія прыйшлі ў літаратуру ад вёскі праз філалагічны факультэт, па-свойму адметная. В. Гігевіч са школьных гадоў не праходзіў школу літаратурных гурткоў. Пасля заканчэння школы ён паступіў на фізічны факультэт Харкаўскага дзяржаўнага ўнівер-

сітэта імя М. Горкага. Пасля заканчэння яго працаваў настаўнікам на Украіне. Вярнуўшыся на радзіму, уладкаваўся карэспандэнт-арганізатарам ашмянскай раённай газеты "Красное знамя", з 1970 па 1977 год — інжынер Барысаўскага шклозавода. За гэты час выходзяць дзве першыя кнігі прозы, В. Гігевіч становіцца членам Саюза пісьменнікаў СССР. Пасля заканчэння Вышэйшых літаратурных курсаў у Маскве працуе на кінастудыі "Беларусьфільм", у часопісе "Маладосць", затым у часопісе "Польмя".

Гады студэнцтва, працы на вытворчасці, вучоба ў Маскве не маглі не адбіцца ў творчасці пісьменніка. Рабочыя, інжынерна-тэхнічныя работнікі, творчая інтэлігенцыя, іхні жыццёвы ўклад, іх асяроддзе, спрэчкі, пошукі свайго месца ў жыцці леглі ў аснову кнігі "Астравы на далёкіх азёрах", "Доказ ад процілеглага", "Мелодыі забытых песень". В. Гігевіч, такім чынам, становіцца адным з пачынальнікаў распрацоўкі гарадско-вясковай маралі і вымушаны выпрацоўваць іншую сістэму ўзаемаадносін з людзьмі, якая абумоўлена урбаністычным ладам жыцця, узростаннем прагматызму, рацыяналізму і эгаізму.

У выніку ў творы В. Гігевіча, адметныя знешне прастатой, рэалістычнасцю, прыходзіць і філасофскі роздум, псіхалагічная засяроджанасць і напружанасць, абзначэцца цяга пісьменніка да форм умоўна-абагуленага адлюстравання рэчаіснасці.

Асоба і грамадства ў іх дыялектычнай узаемаузвязі ўсё больш і больш прыцягваюць увагу В. Гігевіча. Адна з самых адметных адзнак чалавека як індывідуума — прага свабоды. Як яна стасуецца з дачыненням ў чалавечым грамадстве, у якога свае, агульныя законы для мільёнаў індывідуумаў, дзякуючы якім грамадства імкнецца падпарадкаваць асобу. Што набывае і што траціць асоба, падпарадкаваючы дыктату грамадства, кім накіравана ёй быць — пераможцам ці ахвярай? Ці выйграе само грамадства ад

таго, што падпарадуе сваім законам асобу і такім чынам у пэўнай ступені абмяжоўвае яе? Гэтыя і многія іншыя "вечныя пытанні" ўсё больш і больш прыцягваюць увагу пісьменніка, вымагаюць не толькі фармальнага пошукаў, але і падштурхоўваюць да асваення новых жанраў, якія б дазволілі найбольш поўна засяродзіцца на хвалюючых пытаннях.

На маю думку, паўз крытыку неапраўдана прайшоў неўважаным апошні па часе перыяд творчасці В. Гігевіча, які дазволіў пісьменніку рэалізаваць сябе найбольш поўна, шматгранна, пазбягаючы заносаў у лішнюю публіцыстычнасць, эмацыянальнасць, самаэтнае філасофстванне і залішні рацыяналізм. Гаворачы гэта, маю на ўвазе фантастычныя творы пісьменніка "Карабель" і "Марсіянскія падарожжы".

Аповесць "Карабель" пачынаецца прадмовай, у якой аўтар, звяртаючыся да чытача, нагадвае пра Тунгускі метэарыт, загадка якога не разгадана. Існуе шмат версій, навуковых і ненавуковых. Пісьменнік прапонуе сваю, пісьменніцкую... Падчас экспедыцыі ў раёне падзення метэарыта знойдзена невялікая квадратная пазіцыя з нанесенымі спецыфічнымі знакамі. У выніку расшыфроўкі тых знакаў у руках у апавядальніка аказваецца дзённік, які напісаны быў у свой час чалавекам па прозвішчы Ёх.

Аўтар дзённіка пражыў вялікае жыццё,

Сярод кніг

ЗЯМЛЯ,
ШЧОДРАЯ НА ТАЛЕНТЫ...

ПРА ЛІТАРАТАРАЎ ПРЫНЁМАНСКАГА КРАЮ

Я чакаў такой кнігі. Яе павінен быў нехта напісаць, каб пасля стаць своеасаблівым пачынальнікам у даследаванні літаратуры пэўнай мясцовасці.

На Гродзеншчыне такім чалавекам з'яўляецца прафесар Гродзенскага ўніверсітэта Аляксей Пяткевіч. Яшчэ ў 1968 годзе ў зборніку артыкулаў і нарысаў "Наднёманскія былі" А. Пяткевіч выступіў з вялікім матэрыялам "Сцежкамі роднага краю". Тут ён упершыню спрабаваў прайсціся па мясцінах Прынёманскага краю, якія былі звязаны з жыццём і дзейнасцю вядомых літаратараў, мастакоў і музыкантаў. На той час гэта было значнае выступленне ў рэспубліканскім выданні і яно шырока знаёміла чытачоў з таленавітымі людзьмі Гродзеншчыны.

Сёння я з вялікай цікавасцю прачытаў новае даследаванне А. Пяткевіча "Літаратурная Гродзеншчына". Кніга пад такім загаловам пабачыла свет у Мінску дзякуючы выдавецкаму цэнтру "Бацькаўшчына". Аўтар у вельмі даступнай форме разгледзеў увесь гістарычны шлях развіцця літаратурнай Гродзеншчыны. А зямля Прынёманскага краю вельмі шчодрая на таленты. Пачынаючы ад "Напісання Афанасія мніха к Панкові..." (1241) выкананая "рукою многорешного дьяка Никиты з Любчи" (Наваградскі раён) да сённяшніх маладых хлопцаў і дзяўчат, якія выдалі толькі па адной кніжцы.

А. Пяткевіч не ставіў канкрэтнай задачы прааналізаваць літаратурную творчасць кожнага земляка. Кніга "Літаратурная Гродзеншчына" мае падзаглавак "Мясціны. Людзі. Кнігі". Аўтар упэўнена падарожнічае па вёсках і гарадах Гродзеншчыны, якія далі свету (не баюся гэтага слова) таленавітых паэтаў, празаікаў, драматургаў і крытыкаў, апавядаючы пры гэтым пра іх кнігі і жыццё. Добра, што А. Пяткевіч раскажаў не толькі пра беларускіх літаратараў, але і пра яўрэйскіх, польскіх, рускіх і літоўскіх, якія нарадзі-

ліся і пэўны час жылі на роднай Гродзеншчыне. Я, напрыклад, упершыню з гэтай кнігі даведаўся, што Слонішчына з'яўляецца радзімай яўрэйскага дзіцячага празаіка і драматурга Ноя Лур'е (1886—1960), а Зэльвеншчына — радзімай польскага паэта Альбіна Дзяконскага. Цікавы і такі факт, як піша А. Пяткевіч, што "пачатак XX ст. — гэта і час масавай міграцыі яўрэйскай творчай інтэлігенцыі за мяжу, пераважна ў ЗША, Ізраіль; у Расійскай імперыі лютавалі чарнасоценныя пагромы. Тады пакінулі радзіму пісьменнікі Ілья Перац, Ганна Спайонная-Спікер, Лейб Ёфе з Гродна, Арон Каган, Ахарон Кабак са Смаргоні, Луіс Эфрон, Луіс Бярнад са Слоніма, Якуб Саладскі з Зэльвы, Шмуль Гардон з Ліды, Шмар'ягу Левін са Свіслачы, Ахарон Ліберман з мястэчка Лунна (Мастоўскі раён)". На жаль, з творчасцю іх да сённяшняга дня мы амаль незнаёмыя.

Кніга "Літаратурная Гродзеншчына" А. Пяткевіча — гэта своеасабліва літаратурная энцыклапедыя вобласці. Трэба, каб такое выданне меў кожны раён, бо літаратурная карта нашай Беларусі надзвычай багатая, хоць яшчэ і не вывучана дасканала. Я, калі чытаў кнігу А. Пяткевіча, у першую чаргу шукаў звестак пра сваіх землякоў, бо лічу, што мая Слонішчына — самая шчодрая на літаратурныя таленты зямля. Не ў крыві будзе сказана аўтару, але шмат прозвішчаў асталося па-за старонкамі "Літаратурнай Гродзеншчыны". Гэта і род Кастравіцкіх, які пачынаецца з вёскі Кастравічы, што на Слонішчыне. З гэтага роду выйшлі ў свет класік французскай паэзіі Гіём Апалінэр і беларускі паэт і драматург Карусь Каганец. Гэта і Ядвіга Бараноўская, што пэўны час жыла ў Слоніме, друкавала вершы ў "Нашай ніве". Яна стала прататыпам Ядвісі з аповесці Я. Коласа "У палескай глушы".

У другой палове 30-х гадоў жылі на Слонішчыне паэты Уладзімір Бялко і Леанід

Клён (Бялькевіч). Яны па-зверску былі знішчаны польскай дэфензай. Калі вершы першага з іх не захаваліся, то літаратурная спадчына другога паэта, Леаніда Клёна, друкавалася на старонках Слонімскай райгазеты, "Гродзенскай праўды" і часопіса "Бярозка".

Да вайны ў Слоніме і Дзяржчыне (Зэльвенскі раён) пэўны час жыў і працаваў Ян Пятроўскі — беларускі публіцыст, перакладчык і выдавец, які жыўе зараз у ЗША.

На Слонішчыне нарадзіліся і такія вядомыя літаратары, як Віталь Скалабан, які сур'ёзна даследуе гісторыю беларускай літаратуры, Уладзь Цвяткоў — пісьменнік-сатырык, аўтар кнігі гумарэсак "Усё наадварот" (Мн., 1989), Ганна Іванова — адзін з аўтараў калектыўнага зборніка "Лагодны промень раніцы" (Мн., 1988) і аўтарка зборніка вершаў для дзяцей "Еду ў Сноў" (Мн., 1989).

У пачатку 60-х гадоў у Слоніме жыў таленавіты паэт, празаік і драматург Тодар Лебядка (Пятро Шырокаў), які напісаў тут нямала вершаў, аднаактовых п'ес і п'есу ў трох дзеях "У нас, на Гродзеншчыне!".

Няма ў кнізе звестак і пра арыгінальнага паэта Вітала Губарэвіча, які нарадзіўся і жыў на Дзятлаўшчыне, быў рэпрэсаваны. Не ўспамінаецца і пра паэта Уладзіміра Марудова (нарадзіўся ў Зэльве), аднаго з аўтараў зборніка вершаў "Нашчадкі" (Мн., 1979) і г. д.

Я разумею, што даследчая справа — рэч сур'ёзная і клопатлівая. Таму будучым маладым даследчыкам будзе над чым працаваць. А добры фундамент для гэтага ўжо пакладзены Аляксеем Пяткевічам.

Кніга "Літаратурная Гродзеншчына" багатая здымкамі. І гэта добра! Толькі чамусьці ажно на сямі здымках — Яўген Лецка. А хай бы былі і рэдкія здымкі Сяргея Дарожнага, Гальяша Леўчыка, Яўгена Хлябцэвіча, здымкі маладых аўтараў.

Сяргей ЧЫГРЫН

узняўся на самую верхнюю прыступку ў іерархічнай лесвіцы штучна створанай цывілізацыі, якая імняе сьце Караблём. На гэтым караблі ёсць лугі і рэкі, ёсць раслаенне людзей на вышэйшых і ніжэйшых. У адпаведнасці са становішчам у грамадстве людзі жывуць кожны на сваім паверсе. Ён памятае сябе дзіцем другога паверха, бо бацькі яго былі звычайнымі добрасумленнымі працаўнікамі. Яны строга падпарадкаваліся законам, якія панавалі на караблі, таму жылі адносна някэпска і забяспечана, са сваімі святамі — звычайнай прагулкай у лес, якой прэміравалі на рабоце бацьку. У час такой прагулкі Ён пазнаёміўся з Альмінаю, якая навак застаецца ў памяці першым захапленнем, адзіною закаханасцю будучага камандзіра карабля. І тады ж маці расказала сыну пра тое, што іх продкі жылі на сапраўднай зямлі, у іх былі свае песні, была свабода, былі зоркі ў небе і памяць, якая перадавалася з пакалення ў пакаленне ў песнях і паданнях. Маці нават праспявала маленькаму Ёху спрадвечную песню, і ўражанне ад яе не сцерлася ў памяці праз усё доўгае жыццё.

Маленькі Ёх не ведаў, што маці паведала яму самую страшную таямніцу, якая была на караблі. З ёю тут ваявалі зацяты і бязлітасна. Дарэчы і самалюбы Ёх вучыўся паспяхова, пераходзячы з класа ў клас, а потым усё вышэй і вышэй на паверхі, набліжаючыся да вяршыняў улады на караблі. І шукаў адказу на таямніцу сістэмы, у якой жыў, не здагадваючыся, што разгадка гэтай таямніцы прывядзе яго жыццё да трагічнага фіналу — Ёху давядзецца прызнаць, што жыццё патрачана марна, што ён увесь час быў не ўладаром сістэмы, а яе заложнікам і зброяй супроць іншых. Ён дарэмна слухаў свайго Настаўніка, чалавека фанатычнай веры ў неперажыванасць і адзінасць сістэмы, а не чалавека ў ёй. Ідучы за Настаўніка, Ёх зрабіў непапраўнае — раскрыў таямніцу маці, паведаміў, што яна пераказала яму легенду пакаленняў, перадала разам з заветам не забываць і перадаваць яе з пакалення ў пакаленне. Ён загубіў жыццё сваіх бацькоў, пераступіў праз каханне Альміны і ў рэшце рэшт у канцы жыцця робіць забароненае — піша дзёнік, у якім раскрывае таямніцу Карабля і такім чынам асуджае на пагібель і сябе самога, магчыма, і ўсемагутную сістэму — Карабель, бо закадзіраваны дзёнікавы запіс знойдзены на месцы выбуху Тунгускага метэарыта, — магчыма, адной з найвялікшых касмічных катастроф, сведкам якое стала планета Зямля...

Аповесць "Марсіянскія падарожжы" пры-

свечана тэме штучнага інтэлекту. Доктарам Мілерам распрацавана сістэма Штучнага Розуму, якая ўвабрала ў сябе лепшыя дасягненні навукі і прэзэнду на тое, каб не толькі абслугоўваць чалавека і чалавецтва, але кіраваць ім, распараджацца яго лёсам. Дзеля гэтага і наладжваецца міжпланетная экспедыцыя на Марс, каб на практыцы правесці жыццядзейнасць і прагрэсіўнасць сістэмы Штучнага Розуму, аддаўшы яму кіраванне марсіянскай калоніяй.

Вялікі Камп'ютэр, якому даручана кіраваць калоніяй, наладжвае татальны кантроль за кожным каланістам, ён не церпіць непадпарадкавання і верыць ва ўласную непагрэшыўнасць. Вялікі Камп'ютэр лічыць магчымым паўнапраўна распараджацца лёсам чалавека, умешвацца ў самыя інтымныя бакі ягонага жыцця. Справа даходзіць да таго, што Вялікі Камп'ютэр бярэ на сябе ролю суддзі і судзіць Сцяпана Коранева, які адважыўся непадпарадкавацца яму і дазволіў сабе сумнявацца ва ўсёсільнасці Вялікага Камп'ютэра.

Пакаранне Коранева моцна паўздзейнічала на каланістаў. Яны сталі пакорлівыя, потым да ўсяго абьякавыя. Потым у іх перасталі нараджацца дзеці, бо Вялікі Камп'ютэр у людзей адабраў каханне. Не стала дзяцей, не стала і будучыні. Моладзь не хацела прызнаваць ніякіх норм паводзін. Зчужэлыя, панурія людзі ўсе часцей пачалі збірацца перад палацам Вялікага Камп'ютэра. Мюлер спачатку спрабаваў на гэтых зборышчах ладуць мітынгі, але яго хутка перасталі слухаць. А потым людзі пачалі кідаць каменне — граміць палац Вялікага Камп'ютэра, асуджаючы сябе на вечнае невяртанне на зямлю і выносячы тым самым смяротны прысуд ідэі штучнага інтэлекту, Штучнага Розуму, усіх тых тэорый і памкненняў, якія накіраваны на тое, каб пакарыць чалавека, падначаліць і панаваць над ім.

Шматпакутная гісторыя чалавецтва — яркае сведчанне гэтаму.

"Марсіянскае падарожжа", як і папярэдняя аповесць "Карабель", напісана строга, нават лаканічна, без эфектных сюжэтных хадоў, доўгіх і запальчывых маналагаў і разважанняў, што праглядалася ў ранейшых кнігах пісьменніка. Васіль Гіевіч быццам разважае ўслых, адкідаючы позірк наш сённяшні разбэрсаны свет, пра ісціны вечныя, разважае мудра і спакойна, крышку са смуткам і горьчучу, за якой, аднак, не губляецца прывабнае святло веры ў неперажыванасць чалавека і чалавецнасці.

Алесь ЖУК

Бліц-крытыка

Сёння ў рубрыцы "Бліц-крытыка" абмяркоўваюцца "Падарожжы нататкі" Адама Глобуса, якія друкаваліся ў газеце "Наша ніва" на працягу года. У абмеркаванні ўдзельнічалі: Алесь Бадак, Марыя Вайцяхонак, Леанід Галубовіч, Уладзімір Конан, Юрый Станкевіч, Людэка Сільнова, Раман Тармола-Мірскі, Вольга Шынкарэнка, Алена Яскевіч.

Пэралік прозвішчаў не супадае з парадкам друкавання адказаў. Па жаданні рэспандэнта яго адказ падпісваецца.

Наступным разам для абмеркавання прапануюцца апавяданні Юрыя Станкевіча, якія друкаваліся апошнім часам у часопісах "Крыніца", "Полымя", у "ЛіМе".

Выказаць свае меркаванні можна па тэл. 233-19-85 рэдактару аддзела крытыкі "ЛіМа" Людміле Рублеўскай.

Без перабольшвання міжволі ўспомніліся "Занатоўкі турыста" Стэндаля. Па-добраму зайздросчу спадару Адаму: лёс даў яму магчымасць нарадзіцца ў спрыяльны час, падарожнічаць па свеце і, па словах таго ж Стэндаля, "глядзець ва ўпор у твары людзей, бачыць іх недахопы". У падарожнай аповесці-эсе, на мой погляд, адчуваюцца вострая назіральнасць, інтэлект і халодная ацэнка ўсяго, што трапляе ў яго поле зроку — без правіцыялізму і сантыметраў.

Там больш Глобуса, чым нататак. Мне цікава чытаць не пра вандруўкі, а пра самога Глобуса, яго паводзіны, ацэньваць манеру пісьма — ці вырас творчы ўзровень. А ўсур'ез — як падарожжы нататкі — я іх не ўспрымаю.

Найбольш сімпатычнае ў "Занатоўках згаіста" апавяданне "Карнавал у Січазе". Аўтар выступае як імпрэсіяніст, малюе па першым уражанні. Хаця ёсць там недарэчная іронія — у сцэне з каратканогай дзяўчынкай, якая падчас карнавалу па загадзе бацькоў задзірае спадніцу. І выснова: бацькоў трэба слухацца заўсёды, нават калі яны кажуць паказачы дулю. Глобус, відавочна, не ведае, што карнавал — не баскскі паходжаннем, а еўрапейскі, і мае пэўныя традыцыі, і гэты жэст ёсць грубаватая сімвалічная форма пераводу высокага зместу ў матэрыяльныя цялесныя ніз. У форме карацелек не вытрыманы канцэптуальнасць. Ёсць традыцыйнае, ёсць шакіруючае. Ёсць эстэтызацыя геданізму не вельмі высокага гатунку. Эстэтызацыя маладога басяцтва асабліва праявілася ў апавяданні "Шклянка вады".

У творчасць Глобуса нешта прыносіць тое, што ён звязаны з бульварнай літаратурай. Гэта губіць у ім мастака вельмі істотным чынам. Ідзе дадатковае адчуванне бульваршчыны, якое адпыхае — праз слова, праз выразы, амаль падсвядома.

Глобусу пасуе гэты жанр.

У падарожжаў свае спевы,
Не часта лапаць — боту пара.
Не ўсё ў Адама добра з Евай,
А ў Глобуса — з самім земшарам.

Няма, брат, на цябе папругі, —
Скрыгоча голас з апраметнай...
Ды самі па сабе патугі
Адметным быць — ужо адметнасць.

Захалляе тонкая назіральнасць, зайздросная свабода стылевыяўлення, адметнае ўспрыманне асобнага, няўлоўнага... Але падкрэсленае самалюбства, знарклівае ўзвышэнне над мастацкай традыцыяй спрыяючы хіба толькі таму, што творца насамрэч адказваецца па-за літаратурай. І хоць Адам Глобус робіць выгляд, што яго гэта не хвалюе, адчуваецца яго прыкметная стомленасць не толькі ад заморскіх падарожжаў, але і ад цяжару нерухомай самаважнасці.

...Леанід Галубовіч ёсць суперажыванне. Адам Глобус — заўсёды яго ўласнае ўражанне і перажыванне. Галубовіч гатовы сказаць: "Я бачу ў вас сябе". Глобус — катэгарычна аспрэчыць: "Я не бачу і не хачу бачыць вас".

Глобуса чытаю. Гэта адзін з таленавіцейшых літаратараў інтэлектуальнай хвалі.

Яго Амстэрдам, Парыж Дранько-Майсюка і Вёска Федарэнкі — своеасаблівы бермудскі трохкутнік у сучаснай беларускай літаратуры, зманліваю пастку якога яшчэ трэба разгадваць нашым крытыкам і літаратуразнаўцам...

Што да канкрэтыкі пытання...

Калі б аўтар у сваіх "Занатоўках згаіста" наблізіўся да чытача на глыбіню свайго быццянага дыхання, то да афарыстычнасці тэкстаў дадалася б, такая неабходная ў гэтым жанры, цэлыя іронія і парадаксальнасці...

Л. Галубовіч

Нейк у размове адна маладая крытыкеса шчыра і ўжо, можа, занадта гарача шукала сродкі, якія б уздзейнічалі на літаратуны працэс. На што я адказала з запалам: маўляў, дзеля гэтага трэба, каб пан Глобус напісаў яшчэ адну "Шклянку вады". Дзейнічае цудоўна: адмяняецца погляд на звыклае, будзённае, асабістыя каламутныя думкі раптоўна знаходзяць новы напрамак. Чытаю ягоныя падарожжныя запісы. Не разумю тых, чые воджкі на іх больш падобныя, выбачайце, на вясковую свару сярод вуліцы, або на цытатнік, дзе зусім не адчуваецца патрэбы свайго сэрца гаварыць і пісаць, адно інтэлектуальнае "дрэсура". Дык ці не далікатней было б стаць катараму крыху збоку і паназіраць, як раскашуквае, цешачыся жыццём, часам таленавіта выдрэючы, піша вам пісьмы з дарогі малады цікавы Мастак. Мы так рэдка атрымліваем лісты з дарогі. Падыдзіце да высокага акна Яна Вермеера Дэльтфскага або запаліце свечку, і вы разбераце ягоны імклівы любоўны почырк, як на карункавым манжэце.

ВЯЧЭРА ПАД РАЙСКИМ ДРЭВАМ...

Нядаўна ў Германіі, у царкве Святой Тройцы г. Франкфурт-на-Майне, адбылася прэзентацыя новай кнігі Сяргея Законнікава "Вячэра пад райскім дрэвам". Аўтар знаёміць чытачоў з культураю, бытам, традыцыямі Італіі, Сербіі, Францыі, Германіі, Швейцарыі, шмат увагі ўдзяляе чарнобыльскім праблемам. Паказваючы іншае жыццё, С.Законнікаў перакідае кладку памяці да роднае зямлі, усхвалявана і заклапочана гаворыць пра сённяшні дзень, трывогі і надзеі беларусаў, якія сталі на шлях будаўніцтва незалежнай дзяржавы.

Адзін з раздзелаў кнігі прысвечаны сумеснай дзейнасці вернікаў царквы Святой Тройцы г. Франкфурт-на-Майне і Беларускага камітэта міру. З іх удзелам пабудаваны Цэнтр рэабі-

літацыі ахвяр Чарнобыля ў Аксакаўшчыне, ў Смалявіцкім раёне ўзводзіцца пасёлак для перасяленцаў з Гомельскай вобласці. Нямецкія вернікі пастаўляюць у Беларусь лекі, вітаміны, медыцынскае абсталяванне.

У сваім слове на прэзентацыі пастар Рудольф Дорман выказаў сардэчную падзяку аўтару кнігі за асвятленне міратворчае дзейнасці еўрапейскіх народаў, за асабісты актыўны ўдзел у вырашэнні чарнобыльскіх праблем — таленавітым мастацкім словам і працай па арганізацыі збору сродкаў у замежных краінах для медыцынскай дапамогі ахвярам катастрофы.

Цёпла сустрэлі прысутныя С. Законнікава, які пасля свайго выступлення адказаў на шматлікія пытанні.

ВЯРТАННЕ ДА ВЫТОКАЎ

Ведаючы Уладзіміра Барысенку як журналіста "Белорусской нивы", апошнім часам адкрыў яго і як паэта. Спачатку — праз вершы на рускай мове. Зараз перада мною — кніга "Запаленне душы". Другі зборнік У. Барысенкі. Тут сабраны творы на беларускай і рускай мовах. Уступнае слова да кнігі напісаў Янка Сіпакоў.

Першы верш — "Пачынаю спачатку". У. Барысенка выкладае сваю дэкларацыю:

Пачынаю спачатку,
нават з мінус нуля пачынаю,
я, сівы немаўлятка,
сын гаротнага лёсу і краю.
Пачынаю я з гукаў,
звонкіх, ды што завуцца
глухімі,
я шчаслівы, што слухаў,
што магу называць іх сваімі.

З першай літары —
маці стугных складоў пачынаю,
яны ў цемры літар,
што ў душы запалёнай трымаю.

Паэт, адкрываючы самога сябе ў беларускай мове, вяртаецца да сапраўднага, акрэсленага бацькоўскімі і айчыннымі генамі лёсавызначэння. Здавалася б, што прасцей: нарадзіўся на Аршаншчыне, жывеш у родным беларускім асяродку, маеш талент — пішы, сцвярджай сябе, спрачайся з чытачом.

Здавалася б, усё проста. Ды азірніцеся наўкола, аглядзець час мінулы, вочы ў вочы паглядзіце дню сённяшняму!... Можна было нарадзіцца на Аршаншчыне — і, прапусціўшы праз сябе беларускасць, з часам адчуць, што жывеш амаль што ў эміграцыі. Што лепей пісаць і гаварыць па-

руску. Так і зразумеюць, так і нацыяналістам абзываць не будуць.

Хтосьці можа заўважыць, што большыня пісьменнікаў пісала і піша па-беларуску. Так. Але ў народа з песеннай, мілагучнай, багатай мовай нацыянальных літаратараў магло б быць і шмат болей. Ды "магло" — катэгорыя, якая наўрад ці паддаецца разгляду ў ліку. З вершаў па-руску пачыналі многія нашы сёння вядомыя паэты. Пасля прыйшлі ў беларускасць. Мяркую, з кнігай "Запаленне душы" ўваходзіць у яе і У. Барысенка.

Янка Сіпакоў, так хараша і цёпла сказаўшы ў прадмове пра ўважлівыя росшукі паэтам моўных адкрыццяў, заўважыў і "Першаснеззе", і "Троххвойе", і "Дубы-неабдым", і іншыя знаходкі.

Першаснеззе, мой лёс, аддалі!

Зберажы ад бяды і здарэння,
каб дайшоў я і на араллі
Папрасіў у зямлі прабачэння...

Шчымыліва-драматычны верш "Пажар". Ён нарадзіўся пасля бяды. Паэтычнае, сардэчнае ўзрушэнне прыйшло да аўтара, як толькі даведаўся ён, што ў жніўні 1996 года на былой дачы Янкі Купалы ў Ляўках згарэлі школа і бібліятэка. Самае страшнае, што людзі ратавалі на пажары хто клямку, хто вядро, хто водны кран, рыдлёўку, чайнік, а вось кнігі... З пажарам у Ляўках "сумленне рэшта ціха дагарала".

Цікавае, пэўнае суперажыванне выклікаюць і рускія вершы У. Барысенкі. Відавочна, што ў іх прасторы паэт адчувае сябе вальней. Але ў беларускім вершы ён больш ашчадны, больш патрабавальны, у большай ступені шукальнік. Якраз гэта і абнадзейвае, што наступная кніга паэта будзе ў большыні беларускай, а мо і зусім кнігай беларускіх вершаў.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

СТАЎ ПАДЗЕЯЙ

у культурным жыцці Бабруйска творчы вечар паэтэсы-зімлячкі С. Басуматравай з нагоды яе 50-годдзя; Святлане Міхайлаўне былі ўручаны ганаровыя граматы Бабруйскага гарадскога выканаўчага камітэта, Саюза беларускіх пісьменнікаў, прывітальныя адрасы, падарункі.

Юбілярку павіншавалі намеснік старшыні Бабруйскага гарвыканкома Міхаіл Кавалевіч, рэдактар газеты "Бабруйскае жыццё" Аляксандр Дземідовіч, сакратар абласной пісьменніцкай арганізацыі Уладзімір Дуктаў і інш.

У зале Палаца культуры шыннікаў, дзе праходзіла вечарына, гучалі вершы Святланы Басуматравай і песні на яе словы ў выкананні самадзейных артыстаў горада на Бярэзіне.

У. САСНОЎКІН

**ЖЫВЕ
Ў ДАЎГАЎПІЛСЕ
ПАЭТ**

У пачатку лістапада ў Даўгаўпілсе ў Латвіі прайшоў аўтарскі вечар паэта Станіслава Валодзькі, прысвечаны 40-годдзю з дня яго нараджэння і прэзентацыі зборніка вершаў "У вачах Айчыны". На вечары з віншавальнымі словамі і добрымі пажаданнямі выступілі прадстаўнікі мясцовых улад, генеральнага консульства Рэспублікі Беларусь у Даўгаўпілсе, мясцовыя паэты, мастак Вячка Целеш з Рыгі, сябры беларускай суполкі ў Даўгаўпілсе "Уздым". Свае віншаванні даслаў паэт С. Панізнік з Мінска, які напісаў прадмову да гэтага зборніка.

А ў канцы лістапада падчас уваходзін у новую бібліятэку ў Астраўцы, што на Гродзеншчыне, адбылася прэзентацыя гэтага зборніка С. Валодзькі ("У вачах Айчыны") і зборніка вершаў Рычарда Бялячыца "Прасветлінка" (Р. Бялячыц таксама ўраджэнец Астравеччыны, зараз жыве на Шчучыншчыне). На прэзентацыі, дзе прысутнічалі кіраўнікі абласных і раённых улад, добрыя словы ў адрас паэтаў і іх твораў сказалі загадчык Астравечкага раённага аддзела культуры Данута Чарнушэвіч, загадчык бібліятэкі раёна Вера Тумаш, загадчык аддзела газеты "Астравечкая праўда" Таіса Сямёнава, прафесар і пісьменнік Адам Мальдзіс, настаўніца беларускай мовы і літаратуры, завуч Падольскай сярэдняй школы Лілія Печатоўская (Падольцы — вёска, дзе нарадзіўся С. Валодзька). Вучні старэйшых класаў Астравечкай сярэдняй школы прачыталі вершы з прэзентуемых зборнікаў. Аўдыторыя магла азнаёміцца таксама з выставай публікацый Р. Бялячыца і С. Валодзькі.

Т. Л.

**ПРА МЕСЦА
САТЫРЫ**

III Міжнародная навуковая канферэнцыя "Сатыра ва ўсходнеславянскіх літаратурах" адбылася на схіле года ў Інстытуце ўсходнеславянскай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта ў Беластоку. Больш за сорок вучоных з Польшчы, Беларусі, Расіі, Украіны і Эстоніі разглядалі розныя аспекты развіцця сатырычнага напрамку ў адпаведных літаратурах і ў творчасці знакамітых пісьменнікаў свету.

Беларускую дэлегацыю склалі выкладчыкі з ВНУ Мінска, Гомеля, Гродна і Брэста. Навуковыя даследаванні беларускай тэматыкі далі магчымасць удзельнікам канферэнцыі атрымаць пэўнае ўяўленне пра нацыянальную спецыфіку станаўлення і мастацкага ўдасканалвання сатыры ў нашым прыгожым пісьменстве.

Гэтаму спрыялі даклады дацэнта БДУ С. Кавалёва "Сатырычная паэзія ў брэсцкіх выданнях XVI стагоддзя", ст. выкладчыка Брэсцкага ўніверсітэта М. Яніцкага "Асаблівасці выяўлення смешнага ў сатырычных творах беларускай літаратуры XIX стагоддзя", літаратуразнаўцы І. Рудзевіч з Ольштына (Польшча) "Элементы гумару і сатыры ў прозе і публіцыстыцы Францішка Багушэвіча", прафесара Брэсцкага ўніверсітэта Ц. Ліякумовіча "Сацыяльна-палітычная мэтанакіраванасць сатырычнай паэзіі Янкі Купалы", ст. выкладчыка БДУ П. Вашко "Сатырычная маска і пісьменнік (А. Мрый, К. Крапіва і інш.)".

Матэрыялы канферэнцыі будуць выдадзены асобнай кніжкай.

Н. К.

Яўгену ХВАЛЕЮ — 50

Здавен вядома: каб зразумець паэта, адчуць яго душу, варта пабываць на ягонай радзіме. У нашага літаратурнага пакалення, прынамсі, у паэтаў, такое абвешчанае некалі правіла сталася харошаю сяброўскаю завяздэнкай — і вось ужо каля двух дзесяткаў год на дарогах роднай блакітнавокай Беларусі мы вандруём адзін да аднаго ў госці.

Менавіта на гэтай дарозе мне і выпала адкрыць Яўгена Хвалю, убачыць павольна чыстыя вочы яго маці Ніны Васільеўны, пачуць жывую народную гаворку яго суседзяў, палюбавацца краявідамі яго роднай Бацькаўшчыны, пераступіць парог знакамітай Мікалаеўшчынскай Коласавай школы, якую Яўген канчаў... Нахадаўца сцэжкамі славуэтага яго земляка, народнага песняра Якуба Коласа.

На маім жа ішчэ дачарнобыльскім Палессі мы разам з Яўгенам Хвалеем вандравалі Мележаўскімі сцэжкамі: для тэлеперадач здымалі Каранеўку і Глінішча, запісвалі шчырую палескую гаворку. Былі ў маім жывым Бабчыне. А потым прайшліся разам і яго паслячарнобыльскімі мёртвымі вуліцамі. Гэтак было і ў чэрвені 1996 года, калі ў пацярпелых раёнах адбывалася прэзентацыя кнігі "Прайсці праз зону".

На дарогах адкрытай сэрцу Бацькаўшчыны спела, крынічна глыбілася яго слова. Пазначалася грамадзянская сутнасць верша. Страснае, свежае, як "зліты прамень асру", слова паэта цёпла і вобразна дыхае жыццём, шукаючы сваё, запаветнае ў чалавечай душы. Парадаваўся за сябра, прыкмеціўшы спеласць яго думкі, калі чытаў новую паэтычную кнігу "Прыстань віцінаў", дзе дух беларушчыны паўстае ў гістарычна вабных абліччах незаконна забытых яго землякоў — Язэпа Лёсіка, Антона Галіны, Януша Радзівіла...

Зычу сябру ў пару яго спелага лета, каб сцэжкі Бацькаўшчыны шчодро адорвалі творчымі сіламі, вялі, як заўсёды, да сваёй нівы.

Мікола МЯТЛІЦКІ

Яўген ХВАЛЕЙ

**"А ЖЫЦЦЁ
БЯЖЫЦЬ РАКОЙ
ДАЛЕЙ..."
НА СХОДЖАНАЙ
СЦЯЖЫНЕ**

Я жыццё пражыў, як мог, умеў —
Залаты свой поўдзень сустрэкаю...
А ў душы той салаўіны спеў,
Ад якога я хмялеў у маі.

Ах, тая далёкая вясна!
Пацалунак помняць мой чаромха,
Горкая рабіна і сасна,
Чарацінка з гонкага чароту.

Вобразы іх — воблікі жанчын —
У душы маёй, як настальгія:
На кіліме белых аблачын
Праплывуць аднойчы, як багіні.

Ну а травы, што растуць у нас,
Усе
У вачах маіх змаглі адбіцца...
І званочкі-кветкі ў расе
Мне пазвоняць на любой арбіце...

Не пакрыўдзіў за жыццё звярка,
Не спужаў бусла я каля копаў...
І ніколі не любіў стралка,
Хоць Стралец я сам на гараскопу.

А жыццё бяжыць ракой далей...
Пастаю на сходжанай сцяжыне.
Пахваліць — мо прозвішча? — лягчэй
Мне, чым некаму дакор свой кінуць.

Вяргіні ў матчыным акне
Пад ветрыкам хістаюцца...
Іх тварыкі здаюцца мне
Дзявочымі, святальнымі.

І нешта зрушана ў душы...
І хочацца гадоў закланніцы
Сысці з паўдзённае вышы
Да той святальнай рانیцы.

Хлапчук у пераходзе,
Там, дзе людна,
Іграе на гармоніку...
Сляза
Скацілася на планку перламутравую
І заблішчэла, як раса.

Футляр ля ног...
Паперкі-грошы
Варушацца, нібы змяі язык.
Ах, хлопчык, хлопчык мой харошы —
Пасляваенны мой дваінік.

БРАСЛАЎСКІЯ РЫБАКІ

Трыфан, Ігнат, Іван і Фявон —
Хіба калі вас забуду?
Быццам асілі тья здавен,
Цягнеце невад скрозь Снуды.

Толькі хістаецца ціха трыснёг...
Спараны лодкі, як лёсы.
Ігнат на карме... Іван жа налег
З намі, гасцямі, на вёслы.

Выгнецца, нібы вугор той, чарот...
Трыфан з Фявонам, як хроснікі,
Круцяць — скрыпіць ажно калаўрот:
Мускулы, жылы, як тросы.

— Месца хоць глыбака —
Чортава дно! —
Сомам залеглі марэны,
Ды ўсё ж гадай, вось і думай адно —
Не падчапіць іх дарэмна б...

Дзіва шчупачаю пашчай зірне
З невада — там, каля берага...
Колькі жыву — не страчалася мне
Гэткага ўлову: не ўзняць і аберуч...

Сонца загіналі б, пэўна, у куль,
Быццам ляшча залатога...
Сэрцам пытаюся: "Хто вы? Адкуль?"
Вы адказалі: "Ад Бога..."

Трыфан, Ігнат, Іван і Фявон,
Сініх азёраў Атланты зямныя,
Памяць мая не сыдзе на скон —
Вы ў ёй заўсёды жывыя...

**ВЁСКА
ПЕЦЬКАЎШЧЫНА**

У гэтай вёсцы Брагінскага раёна
да Чарнобыля стаяла 29 хат і жыло
88 жыхароў. Аб гэтым "крычыць"
надліс на адзінокай стэле.

Над стэлай горкай —
ціш нямая...
Стаю і бачу вёску я:
Як брат з сястрою —
Пётрык з Маняй —
Ідуць-бягуць да ручая...

Папіць вадзіцы,
прычасціцца,
А потым лесам пахадзіць...
Ім, як вяскоўцам, ішчэ не сніцца
Смерць вёскі —
сэрца не баліць...

А недзе хмара градавая
Ў зародку чорным блока спіць...
І вёсачка, хоць і жывая,
Але ўжо на той свет глядзіць...

ЗАБЫТЫ ПАРОМ

Марыі Міхайлаўне МІЦКЕВІЧ
А салаўі цёх-цёх у голлі,
Ля самай прыпяцкай вады,
Нібыта ў іх пяршыла ў горле
Ад радыяцый-жуды.

Паром ляжаў, дзе траў не косяць —
За дзесяць год ледзь ацалеў, —

За нейкіх кіламетраў востем
Ад саркафага, быццам леў,

Якога ўсе баяцца ў джунглях...
А тут ляжаў паром між траў,
Высокіх, нашых — аж па грудзі,
Льва сапраўды напамінаў.

А некалі ж на пераправе
Ён лепшым сябрам людзям быў,
Не думаў, не гадаў, што ў травах
Яго закончыцца заплыў...

Раняла слёзы чарапахы,
Залёгшы ціха пад карму,
Не знала ў чарапашым страху,
За ўсё паскардзіцца каму?

І толькі вока фотабліца
Вярнула іх у даль гадоў —
Здалося: бакен дзесьці блізка,
Ён ім падміргвае ізноў...

**КАНВАЛІІ МАМЕ
ЖЭНІ ЯНІШЧЫЦ**

Няўжо дайно так дома
не была:
У спальні мамы пах
Валакардзіну...
Я. ЯНІШЧЫЦ

Перабіце пах горкі валакардзіну
Пахам церпкім бялюткіх канвалій:
Я прывёз з Наднямоння, з радзімы —
Салаўі мне падаравалі...

Нікнуць кветкі і вянуць у скрусе —
Не пазбегнуць нам жалю і болю...
Донька Ваша,
мая аднакурсніца —
Голас жаўры над сцішаным полем.

Як звінеў ён у небе высокім,
Што здавалася птушкам і людзям:
Сярод жыта,
паміж аблокаў
Несканчоным званочак той будзе...

Перабіце пах горкі валакардзіну
Пахам церпкім самотных канвалій:
Хоць на момант,
хоць на хвіліну,
Хай адхлыне наканавање...

Жыццё — мімалётная птушка:
Мільгнула,
Толькі цень крыла
Між датай чорнай цемры
І датаю святла...

Якое шчасце —
унучка на каленях:
Мая крывінка, мой працяг, мая сцяга...
Але чаму сляза,
Нібыта ў час малення,
Мне вочы засцілае, як смуга?

Дзяўчынка — быццам весня сцяблінка:
Пазначыў лёс ёй з мамаю расці...
Бацькоўская другая палавінка
Сабакам сена косіць у трысці...

Сядай, сядай часцей мне на калені
І валасы мне бэрсай і чашы,
Маё ты,
Трэцяе па генах пакаленне
І першае —
Па жалю у душы...

Ноч велікодная... Хрыстова...
У храмах — літургія.
Тут уваскрэсенне нанова,
А недзе нехта гіне...

І памагчы яму здаля
Не можа Сыне Божы,
Бо сам ішчэ, як немаўля,
А свет такі варожы.

**А ПРАДВЕСНЯ КОЛЕР
БЫЎ ТАКІ...**

Апошні снег... Палоскай на двары...
І зары ўгары пляжкі-палоскі...
Лісця леташні парыў,
І былой надзеі адгалоскі...

Як шкада! Бы страчваў жыццё —
У агні згараю з жухлым лісцем
І вадою снежнаю наўцёк
Я збягаю ад ілжывых ісцін...

І ў які б свой час мы ні жылі,
А прадвесня колер быў такі:
Снежныя палоскі на зямлі
І зары пунсовыя пляжкі...

ЗМЯРКАЛАСЯ. Антон прыспешыў крок. Лесам трэба было ісці яшчэ кіламетраў пяць, а тут дарогу перамяло. Хлопец стараўся ступаць у свой след, які праклаў раніцою, калі ішоў у школу, але ногі ўсё роўна правальваліся глыбей у снег. Сёлета снег як порхаўка, за ўсю зіму не было ніводнае адлігі, не паспяваў асесці, прытаптацца, як зверху сыпаўся яшчэ і яшчэ. І дарогу на Восава, мабыць, ні разу за ўсю зіму ніхто не пачысціў. Каму галава баліць, калі ходзіць у Бушаўку, за сем кіламетраў, з далёкага маленькага Восава адзін ён, Антон Галавешка, і то ўжо ў адзінаццаты клас? Налета па гэтай дарозе не застаецца каму хадзіць, акрамя ваўкоў. Воўчы след Антон сустра-

да цёмнага, а ўпалываць нікога не ўпалююць. Хіба разы са два прынеслі дадому зайца. Высачыць бацька зверу, наблізіцца, а ў самы адказны момант... апусціць стрэльбу, дасць яму ўцячы.

— Вось каб і ў зверу, — кажа, — стрэльба была, справа іншая. А так што выходзіць? Забойства, брат, выходзіць, па-іншаму не назавеш.

— Табе, бацька, звер даражэй за чалавека, — пасміхаўся Антон.

А той адказваў сур'ёзна:
— Чалавек чалавеку розніца, як і звер зверу. Іншы чалавек, сыноч, і ёсць той самы звер, адно што падняўся на дзве нагі і займеў розум, і то небагата. А калі чалавек-звер пачынае думаць, ён яшчэ болей небяспечны...

узмакрэлая ад поту чупрына — зразумеў, што дзесьці згубіў, пакуль лез, шапку. Дзіва, шапкі шкада не было, мабыць, страціўшы галаву, па шапцы не плачучы. Шкада было рук, якія таксама пачалі калець, і хто ведае, колькі яшчэ пратрымаюць яго неслухмянае цела? Нядоўга. Трэба было нешта рабіць, пакуль не позна. Сбраў у кулак усю сваю волю і — падцягнуўся вышэй. Больш таго, злачыўшыся, сеў на кашлатую тоўстую галіну. Сядзець было даволі ёмка, нават было да чаго прыхінуцца спіною. Адсюль, каб і хацеў, не зваліўся. Спакваля на Антона зноўку вярталіся сілы. Ліхаманкава пачаў расціраць рукі, вушы, шчокі. Зірнуў уніз — і зноўку ўбачыў ваўка. Той спакойна сядзеў пад елкаю, чакаў. Ён

ўжо зацяклі, астывалі, становіліся чужымі. Сумка яму сапраўды болей непатрэбна... Бо ў класе цёпла, нават гарача. Адно што дасталася ваўку недаробленая дамашняя работа па алгебры. Косінусы, сінусы, тангенсы, катангенсы... Ды воўк з імі. Учора да цёмнага катаўся на лыжах, калі было за тую алгебру брацца? Сёння, кажа, забыўся сшытак. Клякса не верыць: бязі па сшытак дадому. А як жа! Пабяжыць ён у Восава па сшытак, шукай каго дурнейшага. Тады класука гадзе ў два пальцы, асцярожна, бы якую гадзюку, сумку яго і рэзка, упэўненым, спракты-каваным рухам вытрасае ўвесь яе небагаты змест на свой стол. Кнігі паскакалі яшчэ далей — пад парту, злоўлены на месцы злачынства сшытак аказаўся якраз у руках класука, а вась апетытны бутэрброд з кілбасою і маслам, які маў яму раніцою паклала, вядома ж, нейкім ненатуральным чынам вывальваецца з газеты і, згодна фізічнаму закону падласці, прыжмяецца на паўрас-топленым масляным бокам акурат на раскрытым класным журнале. Вось табе і незмываемая пляма на ўвесь адзінаццаты клас. Адзінаццатаму весела. Антона "коні забіраюць". Класука блізкая да істэрыкі!

— Ты ў мяне, Галавешка, заначуш, абяцаю табе!

— Дык я што, хіба я супраць? А муж не выганіць?

І — новы выбух, быццам землятрус калоціць адзінаццаты. Класука гадзе тры, як на пенсіі. У школе няма каму працаваць, і таму дырэктар з радасцю адшуквае "карысныя выкапні"...

Антон дадому і не спяшаецца. Пасля ўрокаў, калі ў школе застаюцца адны балбесы, а такіх з усіх старэйшых класаў кожнага дня набіраецца цэлы ўзвод, пася ўрокаў нават весела. Адзін плача, другі скача, трэці песенькі спявае. Возьмешся ты ці не ганяць па сшытку тыя функцыі, а інтэлектуальна, па душах пагаварыць з класукаю можна.

— Хны-хны-хны, да мамкі хачу, Кацярына Аляксандраўна, мамка лаяцца будзе...

— Цішэйце, тупіцы склератычныя, вась калі свая вош укусець, яшчэ ўспомніце, па чым фунт ліха.

Пасля такіх заяў міжволі пачэсваеш сваю склератычную патыліцу, прыслухоўваючыся, ці не цябе ўжо збіраецца ўкусіць пагане наскамае. Але вош пакуль не кусае — ты і рады.

— Кацярына Аляксандраўна, а што, як мяне з'ядуць у лесе ваўкі?

— Нічога, адным нявывалакам у школе меней стане.

— Але ж мой бацька вас тады заб'е. У яго, ведаеце, якая страшная стрэльба?

— Бацька твой мне яшчэ і дзякуй скажа. Бач, сам у людзі выбіўся, паважаным чалавекам стаў. Эх, вы, нягеглыя стварэнні, хоць бы бацькоў сваіх пасаромеліся.

Толькі надвечар, калі Кляксе, мабыць, прыспічыць карміць сваіх свіней, "нягеглыя сатварэнні" весела бягуць дадому. Любіць Антон такія морозныя зімовыя вечары, калі на захадзе запальваюцца чырванню зараніцы... Самая вялікая зараніца — Клякса... пасаджаная на класны журнал... тлустая, бліскучая... расце... вырасла на паўнеба, засціць вочы, пераліваецца, зіхаціць... Вочы зліпаюцца ў кароткім радасным бестурботным сне. І ўтульна, і хораша. І Антон ужо не чуе блзкага стрэлу. Затое добра чуе яго воўк. Хітры звяруга, злавійшы чуйным вухам небяспеку, імгненна знікае ў кустах...

Доўга блукаў бы па лесе Санька-ляснік, хоць і ведае тут кожную ваўчыную сцежку, калі б не спатыкнуўся на замецанай снегам дарозе ад нешта мяккае, пушыстае. Сынаву шапку пазнаў адразу, сляды драпежніка вялі ад яе да сухое елкі...

...Назаўтра пра Антонаву шапку загорыць увесь раён...

...Назаўтра Санька, схаліўшы стрэльбу, вопрамеціць бег праз лес, у Бушаўку. Думалі, што ён ашалеў...

Клякса сядзела за настаўніцкім сталом і нешта запісвала ў журнале, калі на парозе, белы, як здань, паявіўся ляснік. Значэўку Клякса падхапілася, застыла. Сціхла ў класе. Дрыготкімі пальцамі ляснік узяў стрэльбу, прыцэліўся... і апусціў. Шалёна затрэсліся яго плечы, нервова захадзілі жаўлакі. Чалавек бязгучна, адчайна плакаў...

Урэанімацыю паступілі двое: раніцою — моцна абмарожаны хлапец гадоў шаснаццаці, а пад вечар — жанчына ў гадах з цяжкаю формою інсульта. Разам яны пабачыліся са смерцю, каб пасля павольна вяртацца да жыцця.

Уладзімір МІХНО

ЗДАРЭННЕ Ў БУШАЎЦЫ

АПАВЯДАННЕ

кае тут часта і можа лёгка адрозніць яго ад сабачага ці якога іншага. Але баяцца — не баіцца, прывык. Да ўсяго прывыкаеш. На выпадак сустрачы з ваўком мас хлопец кішэнны ліхтарык, хоць і не курэц, носіць заўсёды крэсіва і запалкі. Беражонага Бог беражэ. Ваўкі баяцца агню. Кажуць, недзе ля касагорыцы іхні пераход. Але Антон іх ніводнага разу не сустракаў. Мабыць, не такія яны дурні, каб трапляцца на вочы чалавеку.

Добра ўвесну ці восенню: сеў на веласіпед — і за дваццаць хвілін дома. Дарога тут добрая, гравійка, імчыш на "другой касмічнай", толькі пылюга з-пад колаў і дробныя каменчыкі ўрассыпную. А восенню ўвогуле хоць ты ў школу не едзь. Ягад, грыбоў! А што, можна і не ехаць. Нічога ён там, у школе, не забыўся. Усё роўна класука абяцала выпхнуць з "воўчым білетам"... Лепей вунь збочыць на балотца, што ля Грымучага Ручая, ды есці сабе ўволю ягады — прыгаршчамі. У верасні тут аж чырвана — брусніцы, журавіны. На высокіх купінах — пераспялыя, шызыя, буйныя галабоні, сям-там нават яшчэ чарніцы трапляюцца. А маліны!... Лясная маліна спее позна, доўга трымаецца на кусце, бы знарок чакае, калі Антону настане час у школу ездзіць. Позняя ягада салодкая, пахучая, сама ў рот просіцца. Маліннікам парасла ўся аблога ля Грымучага Ручая, а вышэй, пад касагорыцу, на пясчаніках густа парос ельнік. Там знайшлі сабе свому чарнагаловікі-баравічкі. Раніцою едзеш, а яны ўжо тут як тут, галоўкі павысоўвалі, грэюцца на сонейку, маладзенькія, крамяныя — любя глянучы.

Антон увесь гэты лес як свае пяць пальцаў ведае. Колькі разоў браў яго бацька з сабою на абход. Лес, як і чалавек, любіць, каб яго паважалі. Лес нават умее помсціць. Калі ты аднойчы яго пакрыўдзіў, паздзекаваўся — чакай расплаты. Бацька Антона — ляснік. Ды хто не ведае Сеньку Галавешку! Адны яго хоць пабойваюцца, ды паважваюць, другія і баяцца, і ненавідзяць. Кожнаму не дагодзіш. А Санька мёдам не намазаны, каб яго любіць. Дый ёсць чаго баяцца — мужык ён круты, запальчывы. Але душу мае, няма чаго богу грашыць. Калі якая кабета-ўдава ў лес па сухадрэвіну прыедзе, можа яе ляснік і "не заўважыць". А бывалі нават выпадкі, калі Санька, сустраўшыся, яшчэ і сам пасабляў ускінуць на воз дровы. Затое ж, калі які гіцаль, наеўшы дома карак, сунецца з бензапілою па дармовыя дровы ды пачынае паскудзіць у лесе без разбору, не раўнуючы памаўзлівы кот, які дарваўся да смятанкі, не мінуць яму Санькавых рук, дужых, учепістых. А трэба — і стрэльбаю папужае. Баяліся злодзеі не штрафу, не суда, баяліся сустрачы з лесніком. Са стрэльбаю, праўда, Санька жартаваў не любіць, бо гэта апошні ў спрэчцы аргумент. Колькі разоў хадзілі Антон з бацькам на паляванне, блындаюць па лесе, бывала,

...Ісці заставалася нямнога. Наперадзе — касагорыца. Калі на яе падымешся, то ўжо й Восава відаць. Ды і снегу тут, на ўзгор'і, паменеда, відаць, завірхкі паразмяталі яго далёка па лагчынах. Затое браўся добры мароз. Антон адчуў яго вухамі, самому ж ісці было цёпла, нават гарача. Спіна ўзмакрэла — дзіва, адбухаць гэтулькі кіламетраў па суцэльных сумэтах. Не паспела сцягнуць, як з-за шырокіх дрэў выпаўз на неба сярэбраны сярпок — нараджаўся маладзік.

Антону раптам здалося, што за ім нехта ўважліва сочыць. Асцярожна азірнуўся. Нідзе нікога. Толькі лес абалал дарогі, месяц на небе ды сумёты на зямлі. І цішыня. "У страху вочы вялікія, — падумаў хлопец, — няйначай падалося". Але на ўсякі выпадак прыбавіў кроку. Галоўнае, падняцца на касагорыцу — а там ужо можна полем да вёскі. У прыдарожных кустах затрашчэла сухое галлё, падалося, мільгануў нечы цень... Страшная здагадка раптам апякла хлопца. Але, можа, усё ж сабака?.. Антон міжволі палез у кішэню па ліхтарык. Шчоўкнуў выключальнікам, але лямпачка не загарэлася ярка, толькі затлела, бы светлячок, і неўзабаве зусім патухла: селі батарэйкі. Антон уголас вылаяўся, успомніўшы, што даваў сёння ліхтарык малым. Абяцалі праз паўгадзіны вярнуць, яшчэ й падзарадзіць батарэйкі. Як просяць, тады жнуць і косяць... Вярнулі толькі пасля ўрокаў. "Падзарадзілі"... "Ат, было не было, можа, і праўда якія вясковы сабака, прабяжыцца ды адчэпіцца? — стараўся сам сябе супакоіць хлопец. — Прайду..."

Але не ступіў ён і двух крокаў, як убачыў... ваўка — наперадзе. Болей сумнявацца не выпадала. Драпежнік ляніва, бы нехаця, выйшаў на дарогу і — метраў за дваццаць ад чалавека — сеў. Хлопец на паўкроку знерухомеў, ліпкім холадам абдало яго спіну, ногі раптам здранцвелі, зрабіліся цяжкімі — пудовымі, так бывае ў кашмарным сне: перастаўляеш, а яны не слухаюцца, не ідуць, быццам прыліплі, прыраслі да гэтай праклятай гурбы. Толькі зараз чалавек усядоміў сваю бездапаможнасць перад зверам і — разгубіўся. Але ўсё роўна ён не верыў, бо немагчыма было паверыць, бо жыць хацелася. Хацелася жыць, нягледзячы ні на што... Воўк раптам падняўся, абтросся — і ступіў крок насустрэч чалавеку.

І гэты крок вярнуў Антону сілу. Ён не заўважыў, як апынуўся на бліжэйшай напалову сухой яліне. Рукі заходзіліся ад болу, недзе садраў аб нясцергна калочы мерзлыя камель. Гарэлі далоні, вушы гарэлі і лоб. Казытлівымі раўчэўкамі штосьці сцякала па шчаках. Няможна было зразумець — ці то пот, ці то кроў, ці то слёзы. Антон баяўся даць паслабку рукам, якія намертва ўчапіліся за галіны, баяўся паляцець уніз. Агаламшаны, так і вісеў бы разапнуты на елцы, пакуль бы хапіла сіл рукам. Стала ледзянец

нават не глядзеў на сваю ахвяру, здавалася, быў абьякавы да яе. Ці не той гэты самы драпежнік, што блукае па лясах у наўколлі і помсціць чалавеку? За Бушаўкай, казалі, яшчэ з восені людзі знайшлі ваўчынае логова, малых забралі, а ваўчыцу, падпільнаваўшы, забілі. Воўк жа аказаўся хітрэйшым і ўцёк. Пасля гэтага то тут, то там прападалі авечкі, аднаго разу знайшлі зарэзанае цяля. Але ж яшчэ не чуваць было, каб воўк нападаў на людзей.

Рукі крыху акрыялі. Раптам Антон успомніў пра крэсіва.

"Ага, — злосна прашаптаў да ваўка, — зараз мы табе наладзім..."

Хлопец абмацаў кішэні, але нічога там, акрамя падмокслага карабка запалак, не знайшоў. Крэсіва, відаць, засталася там, дзе і шапка. Ну й даўбешка, мямля, баба... Лаяў сябе, як мог. Спалохаўся, разгубіўся, пабег, пагубляў усё, быццам упершыню ў лесе. Антона забірала лютая злосць, нянавісць да сябе самога за тую хвілінную слабасць на дарозе, якая так дорага яму каштавала. Падумаць толькі, крэсіва згубіў! Трэба было там, на дарозе, адразу ж і запаліць агонь, у яго сшыткаў, кніжак поўная сумка... А зараз навошта яны?! Зараз адна надзея — на запалкі. Асцярожна, як мага акуратней дрыготкімі і ўсё яшчэ каленымі рукамі дастаў карабок. Чыркнуў адну — засіпела, задымілася, зламалася, другую — тое ж самае. Адсырэлі! Апантана чыркаў запалкамі, пакуль не сашкроб з карабка ўсю серу. Нервы не вытрымалі. У адчай крычаў, лаяўся, плакаў, але ніхто яго не чуў і не мог пачуць тут, акрамя самотнага маладзіка і нахабнага драпежніка, які, здавалася, таксама не вытрымаў адчайнага, надрыўнага чалавечага крыку-праклену, бо з цікаўнасцю, нават ці не са спачуваннем пазіраў на падлетка, але ад елкі адыходзіць, відаць, не збіраўся.

— Ну, што табе трэба, што табе, мяса мала? Мяне, мяне цябе захацелася? На, жры, падавіся, — шалеў Антон, кідаючы ваўку кніжкі, сшыткі, нарэшце не вытрымаў, запусціў сумкаю. Навошта яму цяпер усё гэта, навошта, калі ўсё роўна на гэтай праклятай елцы давядзецца здохнуць!..

Воўк адскочыў убок, перачакаў, пакуль закончыцца "бамбардзіроўка", і вярнуўся зноў. Цяпер ён бачыў, што чалавека болей няма чаго баяцца. Чалавек без зброі — усяго толькі кавалак ядомга мяса. Застаецца чакаць... І ён цяргліва чакаў.

Тым часам Антон супакоіўся. А можа, проста скарыўся перад лёсам? Цела зноўку зрабілася непаслухмяным, быццам чужым, абьякаваю зрабілася душа. Смерць наступае не тады, калі яна наступае, а тады, калі ты пускаеш яе да сябе, калі пачынаеш чакаць яе, апусціўшы рукі.

Яшчэ мільганула была думка: навошта ж ён і сумку кінуў у ваўка, зараз бы на ёй мякчэй, лацвей было сядзець. Але ногі

ФАНТАЗИЯ
ФОРМАЎ

У Нацыянальным мастацкім музеі працуе выстава дзвюх выпускніц Беларускай акадэміі мастацтваў, маладых керамістак Зарыны Байтрук і Яўгеніі Мусінскай. Маладая зала музея расквіццелася прыгожымі аўтэнтчнымі і фантазіямі формамі — драўляных крэслаў і столікаў, керамічных пано, ваз, келіхаў, кубкаў і чайнічкаў для гарбаты... Тут ёсць за што зачэпіцца воку і дасведчаннага спецыяліста, і амацара. Нават дзеці, праходзячы па экспазіцыі, зачаравана смяюцца, пазіраючы на рэчы, што нагадваюць бабульчын гарбуз ці яшчэ якую знаёмую расліну. А найбольш зачароўвае — незвычайная буйнасць колеравых спалучэнняў, у той жа час надзвычай далікатная гама фарбаў, фантазія жывёльных формаў — драконаў, зебраў, іншых, гэтак натуральна ўпісаных у керамічныя вазы. І хоць спадзявацца, што ўвесь гэты парыв душы не супакоіць матэрыяльныя складанасці, якія, натуральна, чакаюць наперадзе маладых мастацкаў, што і надалей застанецца чароўная раскаванасць іх творчасці.

Н. Ш.

ВЕЧНЫ ВУЧАНЬ
ПРЫРОДЫ

Анатоль Бараноўскі — заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, прафесар. Нарадзіўся ў 1937 годзе ў Мінску. Мастацкую адукацыю атрымаў у Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце (цяпер Акадэмія мастацтваў), дзе цяпер і выкладае. Творы захоўваюцца ў Нацыянальным мастацкім музеі і іншых музеях Рэспублікі Беларусь, прыватных калекцыях Італіі, Польшчы, Германіі, ЗША.

У музеі Беларускай акадэміі мастацтваў адбылася выстава твораў Анатоля Бараноўскага за тры апошнія гады. Гэты мастак — вечны вучань прыроды. Не зважаючы на зменліваю моду і навацы мастацкага працэсу, ён паслядоўна развівае індывідуальнае бачанне найтанчэйшых нюансаў зменлівага асяроддзя. Мастак паслядоўна даследуе вышэйшую прыроду святла. Святло — гэта бог у разуменні майстра, які імкнецца да творцы ў сваёй спробе спасцігнуць прыроду першага промня, напружання павятра перад навалінай... Бясконная пшчота і лірызм, безабаронная крохкасць вечных эпізодаў быцця, у якіх — незгаданая таемніца стварэння.

Н. К.

Я МАЛЮЮ
СВОЙ НАСТРОЙ...

У выставачнай зале Палаца юнацтва адкрылася выстава юнай мастачкі з Гродна Волгі Чарнікевіч. Ёй усяго 19 гадоў, а гэта чацвёртая яе персанальная выстава. Папярэдня праходзіла гэтым летам у выставачнай зале Саюза мастакоў у Гродне, а цяпер па ініцыятыве гродзенскай галерэі Тызенгаўза яна месціцца ў Мінску.

Прырода ўзнагародзіла Олю вышэйшым чалавечым талентам — талентам творчасці, несправядліва адняўшы пры гэтым паўнацэннае фізічнае здароўе. Дзяўчынка з дзяцінства інвалід 1-ай групы. Але пра гэта зусім забываеш у стасунках з ёй і яе творчасцю.

Яна ўсмешлівая і дасціпная, з добрым пачуццём гумару. Ні ў ёй, ні ў яе карцінах няма ні агрэсіі, ні нядобразлівага стаўлення да дасканалага свету.

Наадварот, уся яе творчасць прасякнута радасным светаадчуваннем. Гэта своеасаблівае сімфонія фарбаў, якой юная мастачка радуецца і ў якой жыве. Шчаслівая выпадковасць сутыкнення Вольгі са светам творчасці сем гадоў назад. Нейкія абставіны прымусілі яе пачакаць сястру ў студыі выяўленчага мастацтва "Сугучча", якой вось ужо 10 гадоў кіруе мастачка і мастацтвазнаўца Валяціна Волах. Яна і падарыла Вользе ўпершыню пэндзаль і фарбы, прапанавала такім чынам бавіць час, а атрымалася, што адкрыла ў ёй мастака, а ёй — невядомы свет мастацтва.

Калі пытаешся ў Олі: "Што ты малюеш?", яна адказвае: "Свой настрой". Уся гама пачуццяў, якія перажывае Вольга, "выплёскаецца" на паперу праз фарбы.

Ёсць сумныя і журботныя карціны, але ў асноўным радасць ад жыцця. Дзяўчына радуецца кожнаму дню і не разумее, навошта прыдуманна зло.

Яе жыццё — гэта маленькі подзвіг, яе мужнасць трэба павучыцца, яе карціны трэба абавязкова паглядзець.

Зазірніце на экспазіцыю, і вашы душы напоўняцца дабром і святлом.

Н. К.

Кіно

Фестываль "Лістапада" ўзнік на агульнай цікавасці да былога савецкага кіно. Аказалася, што экран як нішто іншае яднае грамадзян былога СССР. Госці — удзельнікі кінафестывалю — літаральна дранцвелі пры выглядзе запоўненай глядацкай залы кінатэатра "Кастрычнік", а гледачы смакавалі самы "цымус" кінапраграмы. Яна ж праўдзіва зняла ўсе "вяршкі" постсавецкага кінематографа. Што ні карціна — то новая тэндэнцыя, новая эстэтыка. Імёны і знаёмыя і новыя...

Паводле маштабу і ахопу фестывальных мерапрыемстваў наш "Лістапад" сціплы, балансуе паміж звычайнымі пракатнымі ды ўласна фестывальнымі паказамі. І тым не менш — гэта фестываль. Са сваёй мадэллю і атмасферай. Арганізатары "Лістапада" абралі мадэль фестывалю фестывалю, — значыць, удзел у ім бяруць фільмы, што ўваходзілі ўжо ў праграмы розных кінааглядаў, а пераможцаў вызначаюць па глядацкім рэйтынгу. У Маскве

зрабіўся інтэлектуальнай аддушнай. Сярод удзельнікаў кінафестывалю — акцёр Сяргей Макавецкі (у кулуарах прапаноўвалі даць яму прыз "Містэр абаяльнасць"), Аляксей Серабракоў, Дзмітрый Шчарбіна, кінарэжысёры Алег Кавалаў, Уладзімір Матіль, прадстаўнік "новай хвалі" ў казахскім кінематографе Абай Карпыкаў.

Здаецца, ніводны кінематографічны год не даваў такога багацця фільмаў, якія абы-

"РЭАЛЬНАСЦІ
ВАКОЛ МЯНЕ... НЕ ІСНУЕ"

падобны кінафэст ладзілі колькі разоў пад назвай "Інтэрфэст" (ён потым атабарыўся ў Санкт-Пецярбург). Дарэчы, на тэрыторыі СНД цяпер толькі два фестывалі фестывалю. Але насампраўдзе мадэль "Лістапада" (калі разумець пад ёй творчую атмасферу, праграму, мерапрыемствы) складвалася не так ужо проста. Ужо другі "Лістапад" разам з захапленнем пры выглядзе запоўненай залы (асноўная частка аўдыторыі, дарэчы, мела запрашалнікі, так што не варта катэгарычна сцвярджаць, што глядач галасуе за айчыннае, чытай, рускамоўнае кіно!) вымагаў з'едлівых заўваг, асабліва ў прэсе. Здаецца, менавіта "Лістапад" даў ёй магчымасць пачувацца "чацвёртай уладай"... На заключнай прэс-канферэнцыі арганізатараў абвінавачалі ў правінцыйнай безгустоўнасці і фанабэрыстым стаўленні да беларускага кінематографа; на сцэне, можна сказаць, побач, апынуліся Мікалай Бурляеў і Марк Рудзінштэйн. Арганізавалі і праграму беларускіх фільмаў, але забыліся ўключыць у праграму глядацкага рэйтынгу...

Цяперашні "Лістапад" прайшоў у крыху іншай атмасферы. Цырымонія адкрыцця і закрыцця, якія, як вядома, з'яўляюцца нашым самым слабым месцам, парадавалі не толькі суседствам на сцэне знакамітых гасцей, але і мастацкім густам. Уладзімір Гасцюхін ужо не спяваў з надрывам "Цячэ вада ў ярк". Песні, праўда, гучалі, але ўжо ў выкананні Марка Рудзінштэйна. Апошні, здаецца, апынуўся самым ганаровым госцем фестывалю... На закрыцці яму надалі шмат увагі разам з крышталёвым букетнікам — "за развіццё фестывальнага руху на тэрыторыі СНД". Прэзідэнты фестывалю "Лістапад" і "Кінатур" браты Янкоўскія далі гледачам інфармацыю для роздому аб тым, што яшчэ некалькі сямейнікаў не ўзначальваюць пакуль фестывалю. Сямейную тэму падтрымаў Мікалай Яроменка-старэйшы, нагадаўшы аб прысутнасці Мікалая Яроменкі-малодшага. Але ў цэлым усё было даволі міла і інтэлігентна, што, пагадзіцеся, бывае не так ужо часта. А калі ўспомніць грамадскі кантэкст, у які, хочаш або не, уштукавалі "Лістапад", трэба прызнаць: у нашы складаныя лістападаўскія дні ён

грываюць сваю ўласную гісторыю. Ад шчырых цытат, як, напрыклад, выкарыстанне знакамітай сцэны сексуальнага зайабыства з "Асноўнага інстынкту" Паула Верхавена рэжысёрам А. Прошкіным у "Чорным вэлюме", або сцэны верталётнай атакі з фільма Фрэнсіса Каполы "Апакаліпсіс сёння" ў карціне Сяргея Бадрова "Каўказскі палоннік" да мноства алюзій, адсылкаў да культурных фігур кінематографа, як у карціне "Прыбыццё цягніка". Цікавая сама гісторыя яе з'яўлення, калі рэжысёры-пераможцы "Кінафоруму" атрымалі магчымасць зрабіць фільм-альманах, які стаў бы мастацкім маніфэстам стыляў і кірункаў. Аўтары "Прыбыцця цягніка" — кінарэжысёры ўзростам ад 30 да 40 А. Хван, Д. Месхіеў, А. Балабанаў, В. Хаціненка меркавалі творча асэнсаваць (цытаваннем, спасылкамі на творчасць) Орсана Уэlsa, Франсуа Труфо, Луіса Бунюэля, Фрэдэрыка Феліні, Віма Ведэрс. На жаль, даводзіцца сведчыць пра несумернасць рэжысёрскіх амбіцый і канчатковага выніку.

Большая частка фільмаў "Лістапада" ўяўляе спробы кінематографічнага прачытання старых і новых культурных тэкстаў і міфаў. З умоўным падзелам: то мастакі намагаюцца застацца ў "элітным" кіно, то годна працаваць у "масавым". Прыкладамі майстэрскай стылізатарскай маніпуляцыі класічнымі творамі сталіся карціны А. Прошкіна "Чорны вэлюм" і "Паненка-сялянка" А. Сахарова. Экранізацыя твора Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна ў жанры вытанчанага лубка ўражае цэласным мастацкім вырашэннем. Асабліва тым, што няма ў ёй ні надрыву, ні "чарноцця".

Карціна казахскага кінарэжысёра Абая Карпыкава, аўтара вядомай "Закаханай рыбкі", прадэманстравала, што можа і асабліва — чаго не можа даць злучэнне сваіх культурных традыцый са старымі і новымі клішэ... амерыканцаў.

На "тэмы дня" цяпер амаль не здымаюць. Фільм Уладзіміра Матіля "Нясуць мяне коні" — гэта сучасны рымэйк карціны Іосіфа Хейфіца "Дрэны добры чалавек". Кінастужка маладых

кінематографістаў з Беларусі Алега Ганчарэнкі і Ігара Чацверыкова "Шэльма" пра сучасных падлеткаў уразіла, на жаль, прыблізнасцю ўзнаўлення атмасферы, дэкларатыўнымі літаратурнымі маналагамі. Адначасна імкненне здымаць фільмы для самай абдзеленай глядацкай аўдыторыі, а таксама творчы патэнцыял (якія цікавыя іхнія курсавыя і дыпломныя работы!), аўтарам "Шэльмы" на фестывалі падарылі... веласіпед, на якім могуць катацца і дарослыя, і дзеці.

Галоўныя прызы "Лістапада" зноў давалі глядацкую адданасць жанраваму кіно. На двух папярэдніх фестывалях пераможцамі сталі карціны Дзмітрыя Астрахана. Яго фільмы "Ты ў мяне адна" і "Усё будзе добра", створаныя на сучасным матэрыяле, увайшлі ў спісы самых касавых! Цяпер абодва галоўныя прызы — і глядацкага

журы, і кінематографічнага, — упершыню атрымала адна карціна — "Каўказскі палоннік" Сяргея Бадрова.

Фільм быў пастаўлены рэжысёрам без дзяржаўных датацый. Упершыню прадзюсер Барыс Гелер выступіў у якасці фундатара і аўтара ідэі. Работа здзіўляе абсалютнай выверанасцю ўсіх кампанентаў — ад драматургіі да акцёрскіх работ (дуэт С. Меншыкава і С. Бадрова-малодшага назвалі "працягам у айчынным кіно культуры мужчынскіх дуэтаў"). Можна сцвярджаць, што фільм створаны на самым высокім вытворча-тэхнічным узроўні. На жаль, якраз залішня выверанасць і пралічванне перашкаджаюць успрымаць яго як адметную аўтарскую работу.

Алег Кавалаў — аўтар самай складанай фестывальнай работы, "Канцэрта для пацука". На экране чалавек, які імкнецца адрачыся ад таталітарнага шаленства 1937 года. Сам Кавалаў адзначаў свой асаблівы рахунак да гэтага часу. "Канцэрт..." задуманы ў 1987 годзе, калі на экраны выйшаў фільм Валерыя Агароднікава "Папярковыя вочы Прышвіна" (яго вядомы прагляд у былым Доме кіно — касцёле запомнілі на доўга: колькасць жадаючых нашта пераўзыхла колькасць месцаў). У "...Вачах..." з яго заблытанай складанай сістэмай гістарычных містыфікацый, адну з галоўных роляў сыграў Алег Кавалаў, кіназнаўца паводле адукацыі...

Складанасць структуры "Канцэрта для пацука", відаць, абмяжуе глядацкую цікавасць. Але "Канцэрт..." — напраўду фестывальная карціна, разлічаная на кінаманаў. Дый асноўную тэму — страху і роспачы, або вобраз мёртвага горада (адных пасадзілі, а другія баяцца), або надзвычайную нетрываласць існавання зразумее любы глядач. Ці не яго, любога, меў на ўвазе Аляксей Герман, калі "... для сябе вырашыў: што буду рабіць выгляд, што гэтай рэальнасці вакол мяне, — якой я не разумее, якую не люблю і з нагоды якой у мяне няма ніякай пазіцыі — што яе проста не існуе".

Відавочна, культура куды больш аб'ектыўная за палітыку.

Галіна ШУР

САМЫ НЕПРАДКАЗАЛЬНЫ Ё СВЕЦЕ

Назаву лялечны тэатр самым старажытным у свеце і не памылюся. Феномен яго ў тым, што ён ніколі не губляе формы, якія былі знойдзены за доўгае існаванне (пачынаючы са Старажытнага Егіпта і Грэцыі да нашых дзён). І гэта вернасць традыцыям вельмі натуральна спалучаецца з самымі смелымі эксперыментамі ў галіне відовішчнай эстэтыкі. Праіснаваўшы шмат стагоддзяў, тэатр не страціў свайго пастаяннага імкнення да абнаўлення, да стварэння новых форм і прынцыпаў гульні. Лялечны тэатр — самы непрадказальны тэатр у свеце. Шкада толькі, што тыя адкрыцці, якія маглі б стаць набыцтвам усяго тэатральнага свету, застаюцца прыналежнасцю вузкага кола самых-самых набліжаных... да мізэрнай увагі: "несур'ёзнае" мастацтва, маўляў, але вельмі хачелася б, каб пра некаторыя працы лялечнікаў стала вядома больш шырокай аўдыторыі.

Адкрыццём у лялечным свеце зрабілася не-лялечны тэатр у горадзе Таронта (Канада). Труп тэатра складаюць пяць чалавек. Яны, выкарыстоўваючы святло, ствараюць феерычнае шоу лялек-прывідаў. Лялечнікі гавораць, што ім па сілах стварэнне любой лялькі любой канструкцыі, колеру, рухомасці

і памеру на вачах усхваляванай публікі. На сцэне нараджаюцца, жывуць і паміраюць лялькі-марыянеткі і лялькі-манекены. Гэты тэатр незвычайны і тым, што замест тэксту ў ім гучыць музыка класікаў і самых сучасных рок, блюз і джаз-кампазіцыі.

Многія чулі пра вынаходніцтва ў 1952 годзе Джона Кейджам хэпенінга — прадстаўлення, якое не выкарыстоўвае тэкст ці раней падрыхтаваную праграму. У ім ствараецца дзеянне з дапамогай хаатычнага з'яднання розных відаў мастацтваў, скажам, жывапісу, пантамімы, драматычнага выступлення ці нечага іншага. З канца васьмідзесятых гадоў удзел лялечнікаў у хэпенінгах стаў асабліва папулярны. А ў Нідэрландах і Аўстрыі гэты кшталт прадстаўлення цяпер проста вядзе рэй: модны. Прафесар Бонскага ўніверсітэта Клаўс Кэнг зрабіў у сваім загарадным дамку залу, куды запрашае тэатральную моладзь Германіі, якая жадае цікава і карысна бавіць вакацыйны час. Прафесар збірае групу да сарака чалавек. Эксперыментаў, які адбываюцца пад кіраўніцтвам К. Кэнга, называюцца "лялечным хэпенінгам", альбо "стварэннем новай лялечнай драматургіі". Маладыя людзі займаюцца

творчасцю ў зале-скрынцы. "Скрынка" абцягнута чорнай тканінай. З ужыткавага матэрыялу (дрэва, папера, метал, пластык) яны ствараюць лялькі, дарэчы, на доволі высокім тэхнічным узроўні. Падрыхтоўчы працэс займае каля пяці дзён, астатнія дваццаць пяць дзён госці Клаўса Кэнга праігрываюць раней не зрэпэціраваныя спектаклі, якія могуць цягнуцца ад трыццаці хвілін (самае кароткае прадстаўленне) да паўтара дзён (самае доўгае), прычым усё, што адбываецца ў зале, фіксуецца сакратарамі К. Кэнга. Па заканчэнні эксперымента маладыя людзі звоззяць з сабой разнаможныя дзённікі "лялечнага хэпенінгу", на якіх потым у студэнцкіх студыях-лабараторыях ствараюцца міні-сцэнарыі спектакляў, прызначаных для публічнага паказу на вуліцах Германіі і іншых краін Еўропы. Клаўс Кэнг гаворыць, што ўзрошчае новае пакаленне лялечнікаў, якое павінна распаўсюджаць любоў да гэтага віду мастацтва ва ўсім свеце. Дадзім веры, што мары гэтага адмыслоўца здзейсняцца?

Наталля НІКАЛАЙЧУК

"У НАС АДЗІН ПРАДМЕТ ЛЮБОВІ..."

Нагодаю для размовы з Рычардам СМОЛЬСКИМ, доктарам мастацтвазнаўства, старшынёй цэнтра тэатральнай крытыкі "Авансцэна", стала канферэнцыя "Акцёрскае мастацтва: шляхі станаўлення і развіцця ў кантэксте еўрапейскіх сцэнічных культур", — канферэнцыя ладзілася ў Віцебску з 20 па 21 лістапада. Трэба разумець, што сама ідэя наладзіць падобную сустрэчу спецыялістаў узнікла, калі стала вядома, што Міністэрства культуры супольна з Акадэмічным тэатрам імя Якуба Коласа мае намер адсвяткаваць ягонае, тэатрава, сямідзесяцігоддзе. Гаворка вялася пра акцёрскае — менавіта пра акцёрскае — мастацтва: без артыста тэатра не бывае. І еўрапейскі кантэкст тлумачыцца не толькі адцягнана, скажам, беларускім геапалітычным становішчам. Еўрапейскія акцёры едуць да нас — сябе паказаць, нашы акцёры не толькі гастралююць па Еўропе (часцей, праўда, гастролі гэтыя падобныя да сціплых выездаў), але і бяруць удзел у супольных тэатральных праектах.

— Рычард Баляслававіч, што вам асабіста, як крытыку, давяло наша супрацоўніцтва з Еўропай? Або, будзем дакладнымі, наша імкненне з ёю супрацоўнічаць?

— Што лепшыя акцёрскія сілы Беларусі ні ў чым не саступаюць еўрапейскім — цэнтральна, паўночна, паўднёва... Нічым. А часам па некаторых вымярэннях і пераўзыходзяць.

— Асаблівае ці не кожнай імпрэзы "Авансцэны" ў тым, што сустракаюцца на іх тэатральныя тэарэтыкі і практыкі. Гэты раз хто з іх прадстаўляў уласна Еўропу?

— Расію — тэатразнаўца Вольга Скорачкіна (Санкт-Пецярбург), Польшчу — крытык і тэатразнаўца Марыюш Зіновец (Варшава). Присутнічалі і выступалі эксперты Рады Еўропы — Кэтлін Тэйлар (каардынатар культурнай палітыкі Рады, Страсбург), якая запрасіла Элі Малка (Парыж) з тэатра Адзон — спадар Малка, акрамя адметнага тэатральнага менеджменту, займаецца тым, што кіруе Саюзам еўрапейскіх тэатраў (аб'ядноўвае дзесяць вядучых еўрапейскіх тэатраў, у тым ліку — тэатра Льва Додзіна з Санкт-Пецярбурга). Наведала Віцебск і пані Крысі Цылер (Лондан, Каралеўскі тэатр), каардынатар адукацыйнай работы ў Цэнтральнай і Усходняй Еўропе.

— Пунктам гледжання практыкаў ці не супярэчылі вымогі й запатрабаванні тэарэтыкаў? Тым больш, што названыя персоны паспяхова займаюцца і тым, і другім...

— Мы даведаліся, што на сёння ў Англіі засталіся толькі два рэпертуарныя тэатры. Астатнія, а іх там процьма, — прыватныя, дамоўныя, часовыя калектывы на адну пастапоўку. Паводле сп. Цылер, нават вядучыя акцёры, сядзячы без працы, мусяць штораз

з паперамі ў руках даводзіць сваё беспрацоўе, каб атрымаць дапамогу. Гэта спарадзіла пэўны сум сярод нашых практыкаў сцэны, асабліва сярод акцёраў — перспектыва ў нейкім часе паспытаць хоць сабе і еўрапейскага беспрацоўя каго ўзрадуе? Паводле сп. Малка, у Францыі і Германіі інакш. Калі артыст запар атрымлівае кантракт на дванаццаць гадоў у адным тэатры, ён аўтаматычна ўваходзіць у асноўны склад трупы і працуе да пенсіі. І зарабляе гэтую пенсію. Праўда, сам пан Малка вельмі небагата ведае прыкладу такой абароненасці: часцей пасля дзесяцігадовай працы чалавеку хітрамудра ўтвараюць пералынак, а потым — ізноў патраляе давесці, што ты патрэбны... Заходнія тэатральныя структуры не самыя прымальныя для нас. Мадэль дзяржаўнага, рэпертуарнага, з пастаяннай трупаў тэатра — наша відавочнае дасягненне. Для мастацтва. А сапраўдныя мастацкія творы не заўсёды карыстаюцца камерцыйным поспехам, — гэта ж вядома.

— Матэрыялы канферэнцыі выйдуць асобным выданнем (таму няма патрэбы іх падрабязна пераказваць на нашых старонках), але справа крытыкі — далікатная, датклівая. Ці варта на чысьці выступленні звярнуць пільную ўвагу?

— Дужа спадабаўся ўдзельнікам маналог Валерыя Маслюка, мастацкага кіраўніка коласаўскага тэатра. Доклады Тамары Гаробчанкі ("Коласаўская акцёрская школа") і Таццяны Катовіч ("Стылістычныя асаблівасці акцёрскай ігры майстроў коласаўскай! сцэны 70—90-х гадоў") проста ўразілі залу багачым назіранняў, абгульненняў. Доктар філасофскіх навук В. Салееў разважаў пра тыпалогію славянскіх традыцый, а загадчык кафедры майстэрства акцёра і рэжысёра Беларускай акадэміі мастацтваў Лідзія Манаква ўсіх вярнула да праблемы праблем:

каго вучыць акцёрскай прафесіі, як вучыць і... дзеля чаго! Вывучаючы замежны досвед, міжволі высноўваеш, што акцёр, як і рэжысёр, як і крытык, акрамя як крытыкай, мусяць займацца яшчэ... чымсьці. Мець іншую прафесію: нашы тэатральныя прафесіі не заўжды прыдаюцца да жыцця. Статыстыка Акадэміі мастацтваў сведчыць, што год акцёрскі дыплом выдаецца дзесяці-пятнаццаці маладым людзям. Праз дзесяць гадоў па спецыяльнасці працуюць два-тры чалавекі. Што і падвердзіла, ужо як практык, гродзенская актрыса Алена Гайдудіс. Тое самае можна сказаць і пра рэжысёраў, і пра тэатразнаўцаў.

— Думка пра тое, што чалавеку тэатра трэба мець дзве-тры прафесіі, паўтараецца ўсё больш настойліва. Якая яна на самай справе, патрэба ў тэатральных спецыялістах? Прафесійнік мастацтва неяк губляецца ў сённяшніх агульных разважаннях пра культуру. Мо акрамя мройнага сацыяльнага статусу, практык мастацтва мусяць мець сё-тое больш пэўнае? Забяспечаную, гарантаную падтрымку ўласных высілкаў? Маскоўскі крытык Марына Цімашова, іранізуючы, яшчэ пяць гадоў таму заўважыла: "Нікому не патрэбны ў скрутную часіну тэатральныя крытыкі. Страшэнна далёкія яны ад народа..." Вядома, іронія грунтавалася на выслоўі знамага марксіста, маўляў, "вузаке кола гэтых..." (рэвалюцыянераў — у арыгінале). Але газета, дзе гэта было надрукавана, ужо колькі гадоў даходзіць толькі да бібліятэкі Беларусі: "Экран і сцэна". Як "страшэнна далёкая ад народа"??

— Ну, калі пра крытыку, дык такой прафесіі ў Беларусі не існуе. Каб займацца крытыкай, трэба мець работу і практыку, скажам, газетнага аглядальніка, выкладчыка, тэатразнаўца ці навукоўца-філосафа. Спрэчка пра неабходнасць крытыкі (частка тэатральнай культуры ва ўсе часы!) мяне б здзівіла. Іншая рэч — мы рэдка гаворым пра саміх сябе. Я за некалькі дзесяцігоддзяў вызначыў (для сябе) некалькі відаў, мовім так, прафесійных захворванняў. Вымагаць і мець павагу ніколі не будзе так званая кішэнная крытыка: яна не слугуе тэатру, яна абслугоўвае ўплывовых твораў. Аслугоўвалі і Крапіву, і Макаёнка — як у наш час Вячаслаў Ракіцкі, крытык, безумоўна, прафесійна адметны, не хавае, што самая важная персана ягонага абслугоўвання — Аляксей Дударэў. Пры гэтым не відаць, каб сам драматург быў надта задаволены такою паслужлівацю. Ці не тое самае — абслугоў-

ваюць! — можна сказаць і пра крытыка Л. Грамыку, і пра А. Ганчарова. А. Ганчароў, дарэчы, выдае вартую тэатральную газету "Арлекін", дзе паспяхова займаецца тэатральнай рэкламай. Рэкламай, — не трэба, бадай, газеце прэтэндаваць на разважлівы, уважаны аналіз. Цяжка пераацаніць у справе заахвочвання і падтрымкі крытыкі ролі Саюза тэатральных дзеячаў: спасылаючыся на брак сродкаў, зліквідавана секцыя крытыкі, якая шмат гадоў давала магчымасць журналістам, філосафам, эстэтыкам або выкладчыкам займацца надзённай і штодзённай крытыкай. Праўда, намеснік старшыні саюза Антаніна Міхальцова працуе з двюма асобамі — з Вячаславам Ракіцкім і Таццянай Арловай. Але ці не замала для паўнаты карціны, для ахопу працэсу і г.д. толькі іх дваіх? Як генеральны сакратар напалову міфічнай арганізацыі, якая называецца Нацыянальны цэнтр Міжнароднага інстытута тэатра, Антаніна Іванаўна нават... выступае на Кіпры па праблемах антычнае драмы. Увогуле, СТД апошняга часу нагадвае мне... гуту, дзе вырабляюцца крышталёвыя паўлінкі, кароны, кветкі, яйкі, — каб ганараваць, каб віншаваць... Аднабаковасць дзейнасці? Відавочная. У праблему ператварылася і падрыхтоўка тэатразнаўцаў. Беларуская акадэмія мастацтваў усю іх падрыхтоўку ўзваліла на плечы мастацтвазнаўцы Таццяны Ратабыльскай, адметнага спецыяліста, але — аднаго.

— Магчыма, нетактоўным пытаннем я выклікала самую неспадзяваную адказу, — перапрашаю. Але як у такі (не еўрапейскі ўжо — як далёка мы адыйшлі ад прадмету гаворкі!) кантэкст упісваецца дзейнасць самой "Авансцэны"?

— У статце запісана правядзенне аналітычнае работы ў сферы тэатральнага мастацтва, крытыка, культуралогія. Выдалі сем прац: зборнікі матэрыялаў канферэнцыі, манаграфіі. Супрацоўнічаем з дзяржаўнымі і недзяржаўнымі камерцыйнымі структурамі, зарабляем грошы на статутную дзейнасць. Чытачам "ЛіМа" цікава будзе даведацца, што на днях убачыць свет кніга Фані Алер, якая была дырэктарам купалаўскага тэатра — з 1938 па 1946 год (калі знаёміўся з рукапісам, проста адкрыцці рабіў). У бліжэйшых планах — выданне манаграфій пра Рахленку і Тарасава. Працуем над праектам прыватнай тэатральнай школы, яна перадасім будзе рыхтаваць тэатральных менеджэраў і крытыкаў. Мала сёння наракаць на гаротны лёс у мастацтве, — трэба хоць памкнуцца яго змяніць. Тое, што я кажу вышэй — мая рэакцыя на падзеі, якія, дзякуючы Богу, адбываюцца па-за сцэнай. Дрэнна будзе, калі на іх пачнуць з гэтай самай сцэны рэагаваць. Бо пры ўсёй нашай чалавечай адрознасці мы, крытыкі, маем адзін прадмет любові ды працы — тэатр. І тое, што беларускі тэатр увайшоў у еўрапейскую супольнасць высокаразвітым ды адметным, — падымае і наш статус.

З Рычардам СМОЛЬСКИМ
гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Музыка

"ЛАД" ЗНАЧЫЦЬ СУЛАДНАСЦЬ І ЗЛАДЖАНАСЦЬ

Аркестр баянаў і акардэонаў Мінскага вучылішча мастацтваў зусім малады. Ён створаны ў 1992 г. М. Коласавым, а праз год з гэтым калектывам пачалі працаваць таленавітыя музыканты, сямейная пара Арцімовічаў: Галіна (акардэаністка) і Уладзімір (баяніст). Яны вырашылі ўдыхнуць новае жыццё ў аркестр, зрабішы яго сапраўды творчым. І пачалі з таго, што далі калектыву імя "Лад". Цудоўнае славянскае слова! Ладзіць — гэта значыць жыць у згодзе, раіцца; дзейнічаць зладжана — значыць імкнуцца разумець свайго партнёра, разам ствараць, суперажываць, увабляць агульную задуму.

Кіраўнікі аркестра вырашылі зрабіць яго ўдзельнікаў сваімі "суразмоўцамі". З часам Уладзімір Арцімовіч зарэкамэндаваў сябе сапраўдным лідэрам, асобай, ад якой зыходзіць мастацкі ток вышэйшага напружання. "Лад" дасягнуў высокай ступені выканаўчага майстэрства, ансамблевай зладжанасці, рытмічнай дысцыпліны, яркасці і пластычнасці фразіроўкі, даволі моцнага туці без фразіроўкі гуку, выразнасці і празрыстасці гучання.

Вынік — сёлета аркестр "Лад" на конкурснай аснове двойчы меў гонар быць запрошаным да ўдзелу ў міжнародных імпрэзах: у Х Фестывалі студэнцкай музыкі (май 96-га, французскі горад Бельфор) і конкурсе аркестраў акардэонаў "Рудольф Вюртнер м'юзік прайз" (кастрычнік, горад Трасінген, Германія). Акрамя высокага звання лаўрэата,

калектыву атрымаў спецыяльны прыз і адзнаку "выдатна" аўтарытэтнага журы (паводле сістэмы "Немецкага Саюза Гармонікі" ў намінацыі "Акардэонныя аркестры высокай і вышэйшай ступені складанасці выконваемай праграмы"). У ліку арганізатараў гэтага конкурсу — вядомыя фірмы: "Міжнародная

канфедэрацыя акардэаністаў С і А", "Еўрапейскі Саюз акардэонных аркестраў", "Немецкі Саюз Гармонікі".

Агульная "хвароба" нашых баянна-акардэонных аркестраў — нядобрая якасць інструментарыя. Гэта можа загубіць усю самую высокую мастацкія дасягненні аркестрантаў

і дырыжора. Але, дзякуючы таленту і майстэрству У. Арцімовіча як аранжыроўшчыка, удалося недахопы інструментарыя зацямяніць, а вартасці паказаць буйнымі планами. Старшыня і члены журы таго конкурсу са шчырым захапленнем не толькі віншавалі мастацкага кіраўніка "Лада" з паспяховым выступленнем, але і адзначылі незвычайна, вельмі самабытныя інструментуўкі і прапанавалі заключыць пагадненне аб выданні інструментовак У. Арцімовіча ў Германію. Нямецкія дырыжоры, кіраўнікі акардэонных аркестраў зацікаўлены, каб гэтыя ноты атрымаць.

Значны поспех "Лада" на міжнародным узроўні — гэта і заслуга Галіны Арцімовіч. Яна — другі дырыжор, салістка і канцэртмайстар аркестра.

Рэпертуар "Лада" адлюстроўвае прыхільнасці кіраўнікоў, пажаданні аркестрантаў, салістаў (сярод іх — міжнародны лаўрэат цымбалістка Святлана Верамейчык, цудоўны спявак-барытон Віктар Кедала) і разлічаны на слухачоў з самымі рознымі мастацкімі густамі і запатрабаваннямі. Тут прадстаўлены творы Агінскага, Глінкі і Чайкоўскага, Моцарта і Шумана, Шчадрына, Хачатуряна і Цыганкова, Гершвіна і Гарланда, народныя песні і танцы — беларускія, рускія, украінскія, нямецкія, іспанскія ды многае іншае.

Дасягнуць высокага мастацкага ўзроўню ў аркестравым выканавстве цяжка, але цяжэй яго ўтрымліваць і ўдасканалюваць. І тое, што "Лад" імкнецца да новых творчых здзяйсненняў, пацвярджаюць тэле- і радыёперадачы з яго ўдзелам дый самі запісы аркестра, якія па сапраўдному ўпрыгожваюць праграмы эфіру.

Міхась СОЛАПАЎ,
прафесар Беларускай акадэміі музыкі
На здымку — "Лад".

Лідзіі ЯЛОЎЧЫК — 85

СПОЎНІЛАСЯ Б ТОЛЬКІ ШЭСЦЬДЗЕСЯТ...

У гэтыя дні паэту і драматургу Яўгену Шабану, але ўжо чатырнаццаць гадоў, як яго няма разам з намі (памёр 30 ліпеня 1982 года). Нарадзіўся Я. Шабан у вёсцы Калодзіна Мядзельскага раёна. Скончыў акцёрскі факультэт Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута ў 1959 годзе. Быў акцёрам, загадчыкам літаратурнай часткі тэатра імя Я. Коласа (1958—1965), рэжысёрам студыі Беларускага тэлебачання (1965—1976), а з 1976-га па 1980 год — загадчыкам літаратурнай часткі тэатра імя Я. Купалы.

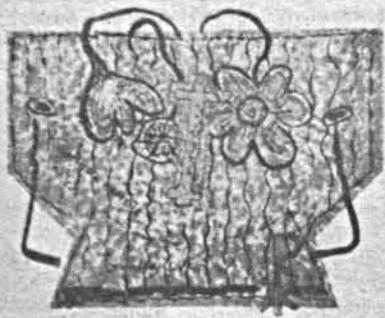
Літаратурную працу пачаў у 1960 годзе з вершаў. Выйшлі кнігі "Нарачанка", "Чырвоныя сумёты". Найбольшага поспеху дасягнуў у галіне драматургіі. Аўтар п'ес "Ракіроўка" (1975), "Прад явіце пропуск" (1975), "Сніг снег" (пастаўлена ў 1975 годзе) і іншых, лібрэта тэлеоперы "Ранак" (пастаўлена ў 1968 годзе), сцэнарыя тэлефільма "І смех, і бяда" (пастаўлены ў 1980 годзе). Займаўся перакладамі паэзіі і драматургіі.

ПРАЗ ТРЫ ГАДЫ ПАСЛЯ "ПЕРШАГА" ЖЫЦЦЯ

У памяшканні Дома літаратара аўтарская некамерцыйная галерэя "Брама" прэзентавала выставу сённяшняга амерыканца, а ў нядаўнім мінулым шараговага беларуса Валерыя Грыгаровіча. Першую сваю выставу ён арганізаваў у той жа галерэі "Брама" тры з паловай гады таму перад самай эміграцыяй у Амерыку. А прыехаўшы ў госці "дадому", прывёз з сабою колькі новых работ.

Відаць, сапраўды, жыццё беларуса на новым кантыненте мяняецца на 180 градусаў. Знікаюць мінулыя стэрэатыпы, жыццё закручваецца з неймавернай хуткасцю, а п'яныя пачуцці даступнасці, магчымасці тэхнічнага наватарства, спрошчэнасці і камп'ютэрызаванасці матэрыялаў для мастацкага самавыражэння. Для маладога хлопца, які на радзіме скончыў радыётэхнічны інстытут і звярнуўся да мастацтва праз неабходнасць да творчага самавызначэння як да сродку сінтэзу, Амерыка стала сапраўднай меккай. Гаворачы строгай мовай крытэрыяў мастацкай школы, Валерыя Грыгаровіч — шукальнік, збірльнік, дызайнер, вынаходнік, летуценнік, а не мастак у нашым разуменні. Але трэба дадаць яму належнае: яго работы прыцягваюць парадаксальнай лагічнасцю, якая часам выступае праз намалёваныя "нямела-дзіцячыя" малюнкi, уяўным духам індзейскай культуры (што толькі даказвае здольнасць беларуса надзвычай хутка растварацца ў культуры той нацыі, у якой жыве), падсвядомым пачуццём колеравай гармоніі.

Валерыя пачаў свой творчы шлях у чужой краіне, прайшлі яго першыя выставы ў Нью-Йорку і Вашынгтоне. Магчыма, яго мастацкае самавыражэнне знойдзе там прытулак і прызнанне.

Н. Ш.

На здымаках: закрыццё выставы. Работа В. Грыгаровіча.

Родам Лідзія Ялоўчык з вёскі Марцянаўцы Ваўкавыскага павета (цяпер Ваўкавыскі раён). У час першай сусветнай вайны сям'я апынулася ў бежанстве ў Оршы, дзе Л. Ялоўчык скончыла чатыры класы. Па вяртанні на радзіму працавала па гаспадарцы. У 1934 годзе скончыла прамыслова-гандлёвую школу ў Гародні, а ў 1937 годзе, здаўшы экстрэнам экзамены, атрымала права працаваць настаўніцай у пачатковай школе. Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з Савецкай Л. Ялоўчык

працавала на Гродзенскім радыёвяшчанні, справаодам у лясгасе. У 1940 годзе паступіла на рускае аддзяленне літаратурнага факультэта Гродзенскага настаўніцкага інстытута.

У час вайны Л. Ялоўчык жыла ў бацькоў на вёсцы, а з 1944 года працавала ў Дзенькаўскай пачатковай школе Ваўкавыскага раёна. Завочна скончыла педінстытут (1949). Выкладала рускую мову і літаратуру ў Батароўскай няпоўнай сярэдняй школе, была загадчыцай навучальнай часткі Рыбніц-

кай сямігодкі, зноў працавала ў Батароўскай школе Гродзенскага раёна. У 1967 годзе пайшла на пенсію.

Літаратурную працу пачала ў 1936 годзе з вершаў. З 1958 года ўваходзіла ў літаратурнае аб'яднанне пры абласной газеце "Гродзенская правда". Першую кнігу апавяданняў "Карэнне жыцця" выдала ў 1973 годзе. У 1981 годзе выйшлі аповесці "Дзе яно, шчасце...", у 1988-ым — зборнік прозы "Па хісткай лясвіцы".

З днём нараджэння, шаную-

ная Лідзія Парамонаўна! Здароўя Вам і новых жыццёвых і творчых поспехаў!

Марыі ФІЛІПОВІЧ — 50

Вёска Сметанка Аршанскага раёна — радзіма Марыі Філіповіч. Нарадзілася яна ў сялянскай сям'і, у роднай Сметанцы скончыла сем класаў, пасля вучылася ў Дубровенскай вярчэнняй школе, Магілёўскім медыцынскім вучылішчы, якое скончыла ў 1968 годзе. Працавала фельчарам да 1982 года — спачатку ў Віцебскай, а потым у Мінскай абласцях.

Цікавасць да літаратуры, жаданне пісаць прывялі М. Філіповіч на завочнае навучанне ў Літаратурны інстытут імя А. М. Горкага ў Маскве (1974—1980). Чатыры апавяданні, напісаныя ў 1974 годзе на творчы конкурс

для паступлення ў гэтую вышэйшую навучальную ўстанову, і сталі пачаткам яе творчага шляху, а першымі публікацыямі ў рэспубліканскай перыёдыцы — апавяданні "Сустрэча" (часопіс "Нёман") і "Дванаццаць месяцаў пад Новы год" (часопіс "Бярозка"), апублікаваныя ў 1978 годзе.

З 1983-га па 1984 гады М. Філіповіч працавала бібліятэкарам у Оршы, затым была супрацоўніцай рэдакцыі шматтыражнай газеты "Трыбуна наватара" (Орша, 1984—1985). З 1985-га па 1990 год знаходзілася на творчай рабоце. Працавала ў рэдакцыі газеты "Набат", у газеце "Рэспубліка". Цяпер галоўны

рэдактар газеты "Чистый мир", актыўна выступае як публіцыст у перыядычным друку.

Першая кніга М. Філіповіч "Мадонна з Выселкаў" (1984) сустрэла прыхільны водгук крытыкі. Асабліва высока ацаніла яе А. Васілевіч, выступіўшы ў "ЛіМе" з артыкулам "Пасвойму, адметна". На мастакоўскім рахунку М. Філіповіч — і кніга прозы "Клетка для каханай", зборнік апавяданняў для дзяцей "Пра Алеся і яго сяброў"... Для твораў пісьменніцы характэрна пільная ўвага да маральна-этычных праблем, глыбока псіхалагічна асэнсуювае яна наша паўсядзённае

жыццё, раскрывае ўнутраны свет сучаснай жанчыны.

З поўднем веку Вас, шануюная Марыя Канстанцінаўна! Новых поспехаў Вам і здобыткаў — жыццёвых і творчых!

У ПОШУКАХ ПРАЎДЫ

Аляксандры САКОВІЧ — 90

"Літаратура для мяне заўсёды была вялікай духовай радасцю. А беларуская літаратура, беларускае слова лучылі мяне з Беларуссю, давала сілы і надзею. Гэта мой самы вялікі скарб і самая вялікая любоў", — так піша, азіраючыся на пройдзены шлях, адна са старэйшых літаратуры беларускага замежжа Аляксандра Саковіч. А прыгадаць ёсць што. Асабліва з агледзін цяперашняга дня пісьменніцы спаўняецца 90 гадоў.

Узросць больш чым паважаны. Нарадзілася А. Саковіч (сапраўднае прозвішча Рытар, імя Іна) у Адэсе ў беларускай сям'і, што пераехала на поўдзень з мястэчка Ярэмчы (гэта цяперашняе Наваградчына). У Ярэмчах звычайна праводзіла лета. А потым, як вядома, была рэвалюцыя, грамадзянская вайна, жыццёвая няпэўнасць. У пачатку 1921 года Аляксандр Рыгоравіч Чарвякоў прымае захады, каб хлопчыкі і дзяўчынкі, якія засталіся без бацькоў, маглі вярнуцца на радзіму. Першым пераязджаў дзіцячы дом, у якім працавала старэйшая сястра А. Саковіч. Яна паклапацілася, каб забраць з сабой і Іну.

"У Менску, — успамінае А. Саковіч, — я спынілася ў дзіцячым доме, дзе сястра мела пакой... А праз сад ад нашага дома быў дзіцячы садок, дзе загадчыцай працавала Уладзіслава Францаўна Луцэвіч, як яе ўсе называлі тады, — Купаліха".

Адбылося знаёмства і з самім народным песняром. Тым больш, што старэйшая сястра А. Саковіч хутка выйшла замуж за пісьменніка Міхайлу Грамыку. У доме сястры панавала творчая атмасфера. Гэта ў немалой ступені паспрыяла таму, што А. Саковіч паступіла ў Беларускі педагогічны тэхнікум. Пасля другога курса стала студэнткай гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Напісала шмат навуковых рэфэратаў, захапілася рэвалюцыйнай дзейнасцю Кастуся Каліноўскага, нават збіралася напісаць пра яго рамана. Выйшла замуж. Муж Дамінік Сеўрук вучыўся ў Маскве. Пакуль збіралася да яго, у Мінску пачаліся арышты "нацдэмаў". З сынам паехала да маці ў Адэсу, а пасля перабралася ў

Гомель, дзе муж, пасля заканчэння інстытута, уладкаваўся ў інстытут авіяцыйнага машынабудавання.

Сямейнае шчасце, аднак, было нядоўгім. Захварэў і памёр сын, а потым... Восем яна згадвае аб тым трагічным дні: "8 сакавіка 1938 года Дамінік прынёс білеты ў тэатр. У тэатры я ўбачыла, што за намі селі два энкавэдысты. Я сказала аб гэтым Дамініку, а ён мне адказаў: не звяртай увагі. У антракце яны сачылі за намі. Я зноў сказала мужу аб гэтым, а ён толькі пажартаваў: гэта ты спадабалася ім... Пасля спектакля мы паехалі дахаты, а ў нашым двары стаіць "чорны воран".

Мужа забралі. Засталася з маленькай дачкой на руках і стала жонкай "ворага народа". Перабралася да брата ў Падмаскоўе, з год выкладала нямецкую мову ў той школе, дзе ён працаваў дырэктарам.

А ў вайну з цяжкасцямі дабралася на радзіму. Настаўнічала ў Ярэміцкай сямігодцы, пасля ў Наваградскай настаўніцкай семінарыі. Калі пачалося вызваленне Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, вырашыла лёс не выпрабавваць — падалася ў эміграцыю, апынулася ў Германіі. У гэты цяжкі момант, калі шмат было няпэўнасці, паратунак знайшла ў літаратуры: "Аднойчы мне трапіла ў рукі газета "Раніца", якую выдаваў у Берліне Кастусь Езавітаў. Газета мне спадабалася і я паспрабавала нешта напісаць... Гэта былі ўспаміны "Менск у 1930—1931 гг." і невялікае апавяданне. Успаміны неўзабаве з'явіліся ў "Раніцы", а апавяданне — не. Ці то слабое было, ці то недзе згубілася..."

Па-сапраўднаму літаратурнай працай А. Саковіч занялася ў ЗША, куды пераехала ў 1950 годзе. У 1951—1954 гадах так званае "Крывіцкае (Беларускае) навуковае таварыства Францішка Скарыны" выдавала навукова-літаратурны часопіс "Веда". Для яго і напісала артыкулы пра жыццё беларусаў-бежанцаў у Адэсе і прафесара М. Доўнар-Запольскага, лекцыі якога слухала ва ўніверсітэце. Да прозы звярнулася пазней.

Наконт гэтага гаворыць наступнае: "Я,

можна, і не перайшла б, калі б так не павярнулася маё жыццё. Я выйшла замуж за Аўгена Каханюўскага (Калубовіча) і пераехала жыць у Кліўленд. У Нью-Йорку я мела доступ да выдатных бібліятэк, шматлікіх архіваў. А ў Кліўлендзе ўсяго гэтага не было... Таму я вымушана была перайсці да апавяданняў і аповесцяў". З'явіліся публікацыі ў эмігранцкіх выданнях. Аповесць "Браты" ў 1973 годзе выйшла асобнай кнігай ў Саўт-Рыверы, яе выдаў Янка Золак. Беларускі ж Інстытут навукі і мастацтваў выпусціў у 1986 годзе аднатомнік выбраных твораў А. Саковіч "У пошуках праўды", у якім сабраны па сутнасці ўсе яе апавяданні і аповесці. За межамі выдання засталіся толькі артыкулы, успаміны, але ўсе яны згадваюцца ў бібліяграфіі, што завяршае кнігу.

Ва ўступе "Ад выдавецтва" звернута ўвага на прывязанасць А. Саковіч да рэальных фактаў: "У творчасці А. Саковіч — значная частка біяграфічнага матэрыялу, ды матэрыял гэты добра адлюстроўвае цэлы перыяд жыцця маладой беларускай інтэлігенцыі, якая ўваходзіла ў нацыянальную дзейнасць у 1920—1930-х гадах".

Пра гэта па-свойму гаворыць і сама пісьменніца, "Нярэдка чытачы пытаюцца пра некаторыя мае апавяданні і аповесці: "Гэта вы пра сябе расказалі? Гэта аўтабіяграфія?" Не. Хоць мушу зазначыць, што аўтабіяграфічны элемент да некаторага ступені знайшоў адбітак у маіх творах. Сюжэты, у якіх б'ецца пульс і кроў рэальнага жыцця, лягчэй тварыць тады, калі сам перажыў, сам зблізку наглядзеў".

Аўтабіяграфічныя моманты відочны і ў аповесці "Паміж Сцылай і Харыбдай" — бадай, лепшым творы А. Саковіч. У ім праўдзіва адлюстраваны некаторыя падзеі мінулай вайны, калі нацыянальна свядомая беларуская інтэлігенцыя апынулася на ростанях. Гэта тычыцца і іншых твораў — аповесць "Браты", апавяданні "На Захаді", "З кім яна?", "Настачка", а таксама "Петрыкаў тата" і "Сама", у якіх пісьменніца пільна ўзіраецца ў дзіцячую душу.

А. АН-ЕВІЧ

ТРАДЫЦЫЯ НЕ СТРАЧАНА

У нашай літаратуры была досыць трывала ўсталявалася традыцыя пісаць вершаваны твор пэўнага жанру і зместу калектыўна, гуртам. Так яшчэ ў 1936 годзе паявілася калектыўная паэма-ода "Пісьмо беларускага народа Вялікаму Сталіну", да якое прыклалі руку ажно шасцёра знакамітых песняроў. У 1938 годзе была апублікавана патэтычная паэма "Чырванасцяжны Камсамол", аўтарамі якой былі таксама шэсць чалавек, пяцёра з якіх — камсамольскага ўзросту. У 1940-м былі абнародаваны калектыўная ода "З тваім імем у сэрцы" (пісалі ўчатырох) і паэма "Таварышу Сталіну", складзеная трыма.

У час вайны і пасля яе традыцыя калектыўна-гуртавой творчасці працягвалася. У 1944 годзе новы "Гімн СССР" на беларускую мову пераклалі гуртам учатырох. Да 30-годдзя БССР паэму-оду "Ад усяго сэрца" складалі ўжо ўсемярых. У 1977-м удасканалены тэкст "Гімна СССР" быў яшчэ раз перакладзены на беларускую мову гуртам з шасці майстроў.

У літаратуры традыцыі перарывацца не павінны. Тым больш у краіне, дзе ўвогуле вернасць ідэалам даваеннай і пасляваеннай пары — сёння кампас і сцяг для ўсяго грамадства. І мы не здзівіліся, калі ў наш рэдакцыйны партфель трапіла паэма, падпісаная шасцю аўтарамі. Пэўна, па ўзоры папярэдняй, сабраліся ў гурт песняры нашай сучаснай гераічнай рэчаіснасці і разам, супольнымі высілкімі, напісалі паэму, у аснове якой — народная казка-легенда аб незвычайнай эпідэміі ў старажытнай Тутэміі. Імёны гэтых песняроў, за выняткам хіба што апошняга, чытачам беларускай паэзіі добра вядомыя. Гэта — Францішак Вядзьмак-Лысагорскі, Баркулаб Дамавік-Крывіцкі, Базыль Раскапэнда-Бабэцкі, Вавіла Ваймяцца, Зімавей Зюзя і Амільліян Заткала-Задняпроўскі.

Прапануем твор увазе нашых чытачоў.

СКАЗ

АБ НЕЗВЫЧАЙНАЙ ЭПІДЭМІІ Ў СТАРАЖЫТНАЙ ТУТЭМІІ

Хоць і ня сьведчаць летапісцы —
Легенда з даляў дапльыла:
На ўсход ад Ляхіі калісьці
Зямля Тутэмія была.

А людзі зваліся тутэмцы,
Або тутэйцы — так і сяк.
Хапелі жыць не горш як немцы —
Жыцьцё ж ішло ў іх наўскасяк.

Калі ж зусім папёрла ўмітусь —
Пайшлі да старца Базыля
Івась, Лявось, Ляксандусь, Вігась
І нехта Пяты Без Імя.

Сем дзён ішлі, як на малебен.
Прышлі і кажуць: "Памажы!
Нам для парадку цар патрэбен.
Каго царом абраць, скажы?"

Усе тутэмцы сёння мараць
Пра бацьку. Хто ён? Абазнач!..
І адказаў ім мудры старай —
Вядомы ў краі прадказач:

"Шукайце таго, што з маленства,
Яшчэ як быў гадоў сямі,
Набыў і корць, і спрыг, і ўмельства
Катацца верхам на сьвіньні;

Што любіць спаць у пірамідзе,
А клічку мае — Васісёр.
Знайдзіце, трохі перамыіце
Дый выбірайце. Вось і ўсё".

"А дзе жыве, ў якой акрузе?"
"Я ўсё скажу вам. Прэч і вон!"
Паслы заткнуліся і ў скрусе
Пайшлі, адвесішы паклон.

Ідуць, грызучы ад думак кіпці:
"Дзе ж піраміда тая — дзе?
Няўжо яна аж у Егіпце?
Няўжо бліжэй няма нідзе?"

Ідуць, мінаюць краявіды.
І раптам выгукнуў Івась:
"Браткі! А вунь дзе піраміды!
Ура, сябры! Віншую вас!.."

Сябры зірнулі на лагчыну,
Дзе туманок яшчэ стаіў.
"Ты ёлуп, Ванька, не па чыну:
За піраміды стог прыняў!"

І ўсё ж пайшлі бліжэй да стога.
Глядзяць: на поплаве наўкруг
Кароў і коз пасецца многа,
А ў стоце спіць-хране пастух.

Патармасіць прышлося трохі.
Той вочы п'яныя працёр.

"Ты хто такі?" — "Я? Сын эпохі!"
"А як завешся?" — "Васісёр".

"Што?! — разам ахнула каманда. —
Ты — Васісёр?! — "А што за здзіў?"
"Скажы, нам ведаць трэба надта:
Ты... на сьвіньні гайсаць любіў?"

"Калі малы быў сьвінапасам —
Дык а чаго ж! Дурэў і я.
І на сьвіньню садзіўся часам,
І нават раз на бугая..."

Пераглянуліся тутэмцы,
І прашангаў сябрам Лявось:
"Каб не змыліцца ўсё ж, хадземце —
Хай вёска скажа, хто ён ёсьць".

Знайшлі самога аканома,
І той пацвердзіў ім: "Ну так:
Ён — Васісёр! І ўсім вядома,
Які ў махлярстве ён мастак".

"Прашу прабачыць: у малярстве?" —
Перапытаў яго Івась.
"Ды не ў малярстве, а ў махлярстве!
Яго малярства — бруд і гразь.

Людзей сумленных і шляхетных
Не церпіць нават і з радні.
А хлус — ну проста несусветны!
А звадыяш — няма раўні!

А злодзей — нават пакішэнна
Абчысціць чыста, як факір!
Таленавіты, гад, страшэнна!
Хаця глудзы і на бакір.

А ў часе спрэчкі мае моду,
Як толькі што не па нутру —
Дык кулачышчам тут жа ў морду!
А кулачышчы — па вядру".

Пераглянуліся тутэмцы,
І мовіў Пяты Без Імя:
"Ну й што? Як пелі віфлеемцы:
Усё ад Бога, акрамя.."

Тут аканом яшчэ падсыпаў:
"А што ўжо лодар і гультай —
Дык свет не бачыў гэтых тышаў!
Алю крычыць: пасаду дай!"

Ну й вось — уважылі латругу:
Другі ўжо год у пастухах.
І так у ход пускае пугу —
Што ўсе каровы ў псісягах!.."

Пераглянуліся тутэмцы,
І мовіў Пяты Без Імя:
"Ну й што? Усе мы спадкаемцы
Псісяжнай ласкі бізуна".

Сумненне ў Вігася засела:
"Але ці добра, што цара
Мы адкапалі ў стоце сена?
Ці ён прыдасца да двара?"

Лявось дадаў: "Так, так! Ёсць людзі —
Што хоць яго ты медам маж,
А ўсё смярдзень ён дзэгцем будзе!
Ці не такі і гэты наш?.."

"Аслы! — сярдзіта мовіў Пяты. —
Няўжо не кеміце, што ён
Служыць нам будзе як паняты?
Што будзе нам належаць плён?"

"Тады хутчэй да Васісёра! —
Гукнуў Івась. — Бяжым, сябры!"
І вось прымчаліся пяцёра,
А ён — у той жа ўсё нары.

"Гэй, баця! Гэй! Вылазь са стога!
Вылазь! Прышла твая пара!
Цябе, са згоды пана Бога,
Рапылі мець мы за цара!"

Пакуль народ не выбраў Зеньку —
Займай пасаду! Ідзі на трон!
З табой, паціху-памаленьку,
Мы ўсёй Эўропе нос утроем!"

"Мяне на трон? Ды што за жарты?
Царом дзержавы? Мама-ляць!
Да я і з пугай ніц не варты,
Як людзі ў вёсцы гавараць!"

"Цябе, цябе! Ты — самы лудшы! —
Пацвердзіў Пяты Без Імя. —
І ад цябе народ аблудшы,
Празрэўшы, будзет без ума!"

"Ну што ж! Калі такая справа —
Я згодзен. Згодзен на цара!..
Тутэмцы выгукнулі "брава!"
І тройчы крыкнулі "ура!".

"Січас жа едем у сталіцу —
Не сірацела каб зямля!
А як жану сваю — царыцу?
Бярэш адразу? Ці пасля?"

"На што не тэпала Магдуся!
Няўжэлі, будучы царом,
Я без яе не абыйдуся?
Каб учыняла мне нагром?"

Усё жыццё, калі на фестках
Я бачыў гнуткіх маладух, —
Мяне такім азартам трэсла —
Аж біў у храпы воўчы дух!

Я думаў: эх, каб мець уладу!
Я б кожны дзень ішоў на грэх!
Я б гэх! — і кожнай па акладу!
І па акладу! — кожнай! — гэх!.."

"Ды будзеш, баця, будзеш гэхаць! —
Запэўніў Пяты Без Імя. —
Цяпер збярэйся! Трэба ехаць!
Дзержава гіне без руля!"

Івась як вопытны шталмайстар
Прыгнаў аднекуль фазтон,
І Васісёр ад пугі з кайстрай
Палёр займаць тутэмскі трон.

Імчаў праз вёскі і мястэчкі,
Ва ўсіх тутэмцаў на віду,
І ўсё шаптаў: "Ну, чалавечкі,
Я вам парадак навяду!"

Цяпер я вашу Прасьвятую
Да дна сумею скалануць!
Усё ўзарву! Усё ўзбунтую!
Усё зьмяшаю ў каламуць!

Перасарву дзяцей з бацькамі,
Сто бочак бздур нагавару,
І, як з насесця па змярканьні,
Пачну вам с... на галаву.

А пікне хто — я ў грызла вехаць!
Па ўсёй дзержаве, мама-ляць,
На дурні дурань будзе ехаць
І круглым дурнем паганяць!.."

Вядома, мар сваіх ні словам
Нідзе не выдаў Васісёр,
І гурт у краі безгаловым
Яго на трон дзержаўны ўспёр.

Тады ж і сталі царскай сьвітай
Паслы да старца Базыля:

Івась, Лявось, Ляксандусь, Вігась
І нехта Пяты Без Імя.

Праз дзень, аддыхаўшыся ледзьве,
Распараджэньне выдаў цар:
"Хачу зямлю сваю аглядзець —
Якіх я скарабаў гаспадар?"

Паколькі з "вочкамі" яешня —
Мая любімая яда, —
Пачну з куратнікаў, канешне,
З агляду кожнага гнязда!

Івась! Карэту! На рысорых!
На залатых прашу падаць!..
І вось прывезлі Васісёра
Куратнік царскі аглядаць.

І ўжо з варот, б'ючы паклоны,
Бяжыць Галоўны Курашчуп,
А сам ад страху — утранёны
І сіні, як курыны пуп.

"О цар! З курамі стала нешта:
Усіх кулыла дагары!
Хвароба нейкая, канешна,
А што — не ясна, хоць памры!"

Каньма качаюцца! І ў клетках,
І на дварэ, і на гнязьдзе.
О вашамосьць! Дзівосаў гэтых
Не бачыў зроду я нідзе.

Спачатку мне было здалосся,
Што гэта з голаду яны,
І я, дадаўшы ў ячку проса,
Ім рацыён зрабіў двайны.

І тут... О цар! Мне жудка стала:
Яны паўскоквалі з зямлі,
Усё здзяўблі, як не бывала,
І зноў качацца пачалі!.."

"Ну-ну! — спяхмурьў зірк бычыны
І сам да клетак рушыў госяць. —
А крык чаму ў іх не курыны?"
"Яны рагочуць, вашамосьць!"

"Рагочуць? Как эта — рагочуць?
Ведзь эта ж куры, мама-ляць!
Яны кудахчуць і сакочуць!
Яны не могуць рагатаць!"

Рагочуць людзі — гэта ясна.
Яшчэ рагочуць жарабкі.
Ты, курашчуп, не корчы блазна,
А гавары мне напрамкі!

Дануспім, нават і ад сьмеху
Яны качаюцца ў цябе.
Ну, а чаго? Каму на ўдеху?
Якой варожай гальшыбе?"

"О цар! Не гневайся дарэмна
І не трымай на сэрцы зла:
Напэўна гэта эпідэм'я —
Хвароба гэткай найшла.

Бо мне данеслі з агентуры,
Што і ў суседзяў за ракой
Другі ўжо дзень рагочуць куры
І ўсе ў пазіцыі такой!.."

"Івась! Хутчэй сюды карэту!
І на куратнік — за раку!
Убачу й там карціну гэту —
Не пападайся над руку!.."

І вось ужо бяжыць да брамы
Другі Галоўны Курашчуп,
А выгляд — рыхтык той жа самы:
Ад страху сіні ўвесь як пуп.

"Дзе куры?!" — грывнуў цар з прысьпеху.
"Бяда з курамі, вашамосьць:
Усе качаюцца ад сьмеху!
Усе да званьня колькі ёсьць!"

Рагочуць нават кураняты,
Задраўшы ножкі дагары.
Скляюць тварог, здызубуць зярняты —
І зноў! — каршун іх задзяры!.."

"Што-што? Здызубуць усё і ў рогаць?
Такая ўдзячнасьць за фураж?
Ды гэта ж... гэта ж не хвароба,
А самы подлы сабатаж!"

"О цар! Тут ходзяць нагалоскі,
Што гэта справа Сатаны.
Няма наўкруг ніводнай вёскі,
Дзе б не качаліся яны.

Як толькі невень галагуцкі
Штось кукарэчне чарадзе —
Іх тут жа сьмех бярэ чародскі,
Ды так — што покатам кладзе!"

"А што ён, што ён, чорт ці невень,
Ім кукарэкае, лайдак?"
"О цар! Я ў мове іх не пэвен.
Я і з тутэмскай не ў ладах.

(Працяг на стар. 15)

**ФІЛАСОФІЯ ПАЭЗІІ
— НЕ ПЕРАШКОДА**

Філасоф, мысліцель, асветнік, логік, псіхолаг — такім увайшоў у гісторыю Анёл Доўгірд, з дня нараджэння якога споўнілася 220 гадоў (памёр 26 красавіка 1835 года). У 1818—1832 гадах ён чытаў лекцыі па філасофіі і логіцы ў Віленскім універсітэце, якія сярод іншых студэнтаў слухаў і Адам Міцкевіч. Увогуле, А. Доўгірд быў усебакова развітым чалавекам. Ён захапляўся паэзіяй, літаратурай. Нават сам пісаў вершы. Цікавіўся эстэтыкай, крытыкай. Віленскаму універсітэту прапанаваў уласны план выкладання эстэтыкі. А. Доўгірд займаўся і праблемамі самога працэсу творчасці. У прыватнасці, ён даследаваў ролю фантазіі і ўяўлення як у творчасці наогул, так і ў мастацтве. Прыходзіў да высновы, што мастацкія ўяўленні непасрэдна звязаны з узроўнем цывілізацыі. Падмацоўваў гэта і тым, што ў старажытнасці міфы зліваліся з вобразамі паэзіі і мастацтва. А. Доўгірд напісаў даследаванне па філасофіі Канта. На жаль, рукапіс працы не знойдзены.

А нарадзіўся гэты выдатны чалавек у маёнтку Юркаўшчына колішняга Мсціслаўскага павета.

**НАДЗВЫЧАЙ
ДОБРА ЗНАЁМЫ**

Заслужаны работнік культуры Беларусі Мікалай Варвашэвіч, які ўзначальвае Слонімскае Беларускае драматычнае тэатр, ужо не першы раз звяртаецца да рускай класічнай драматургіі, у прыватнасці, да п'ес Аляксандра Астроўскага. Тут, у Слоніме, калі наш тэатр вяртаўся ў народным, сцэнічнае жыццё ўбачыла камедыя А. Астроўскага "На вірнім месцы" ў ягонай пастаноўцы. Пры канцы сёлета на лістапада адбылася прэм'ера паводле А. Астроўскага "Жаніцтва Бальзамінава". Гэты драматычны твор надзвычай добра знаёмы чытачам і глядачам. Па ім пастаўлены мастацкі фільм, дзе ў галоўнай ролі выступае папулярны артыст Георгій Віцін. "Жаніцтва Бальзамінава" ставілі многія прафесійныя і амадзейныя тэатры Беларусі. Упершыню, дарчы, гэты спектакль быў пастаўлены ў Пецярбургскім Александрыйскім тэатры 1 студзеня 1863 года, а ў Маскве, у Малым тэатры, на два тыдні пазней. Ролю Міхайлы Бальзамінава выконвалі вядомыя акцёры П. Васільеў (Васільеў 2-і) і А. Расказаў.

Ролю Бальзамінава на сцэне Слонімскага драмтэатра Мікалай Варвашэвіч даверыў Уладзіміру Навуміку, які апраўдаў давер рэжысёра.

У ролях заняты Ірына Яцук, Таццяна Натарава, Вікторыя Міхальчык, Ніна Жукоўская, Аляксандр Шалахонаў і іншыя.

Сяргей ЧЫГРЫН

На здымку: сцэна са спектакля "Жаніцтва Бальзамінава".

**ПАМЯЦІ
ІВАНА ЧЫГРЫНАВА**

Нядаўна споўнілася 62 гады з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі І. Чыгрынава. Гэты, зусім не "кружля" ўгодкі сямнаццаціга майстра нацыянальнай прозы, вядомага грамадскага дзеяча шырока адзначылі на Пухавіччыне — з працаўнікамі Пухавіцкага раёна Іван Гаўрылавіч апошнім часам падтрымліваў цесныя сувязі. У Блонскім краязнаўчым музеі аформлены спецыяльны куток, прысвечаны І. Чыгрынаву.

Пра І. Чыгрынава — грамадзянскага дзеяча гаварылі госці з Мінска, тыя, хто добра ведаў Івана Гаўрылавіча — Д. Бугаёў, А. Пісьмянкоў, В. Супрунчук, старшыня праўлення Беларускага фонду культуры У. Гілеп. А выбраныя старонкі чыгрынаўскай прозы ажылі дзякуючы купалаўцу В. Белавосціку. І, канечне ж, гучалі працуючыя словы пра знакамітага творцу з вуснаў жыхароў Пухавіцкага раёна, у тым ліку і дырэктара Блонскага музея А. Прановіча.

Са смуткам усе адзначылі, што хутка споўніцца год, як Іван Гаўрылавіч заўчасна пайшоў з жыцця, і трэба парупіцца, каб належным чынам увекавечыць яго памяць.

Н. К.

"ВІР", ЯКІ ТАК І НЕ ЗАВІРАВАЎ

(Працяг. Пачатак на стр. 5)

Арыштаваны 15 кастрычніка 1936 г. "як актыўны ўдзельнік контррэвалюцыйнай фашысцкай арганізацыі, выкрытай у г. Мінску". Знаходзячыся пад вартай, 11 красавіка 1937 г., па афіцыйнай версіі, памёр у Магілёўскай псіхалаякарні, у сапраўднасці — скончыў жыццё самагубствам.

Рэабілітаваны Прэзідыумам Вярхоўнага Савета БССР 19 снежня 1954 г.

Пятровіч Іван Андрэевіч (Нёманскі Янка) нарадзіўся ў 1890 г. у Шчорсах Наваградскага павета. Скончыў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю, працаваў настаўнікам. У 1914—1916, 1918 гадах вучыўся ў Петраградскім універсітэце, у гісторыка-філалагічным факультэце. У 1919—1921 гг. служыў у Чырвонай Арміі. З 1918 г. працаваў у Белнацкаме пры Наркамзе па справах нацыянальнасцяў РСФСР. Разам з Жылуновічам рэдагаваў першую савецкую беларускую газету "Дзянніца", дзе змяшчаў свае публіцыстычныя артыкулы. У зборніку "Зажыткі", выпушчаным Белнацкамам, апублікаваны два яго артыкулы. Уся публіцыстыка Пятровіча-Нёманскага прасякнута шчырай зацікаўленасцю лёсам роднай Беларусі.

Удзельнічаў у з'ездзе бежанцаў Беларусі, быў сакратаром з'езда (1918). У 1918—1920 гг. разам з Я. Карскім, А. Сержпутоўскім, А. Шахматавым і інш. быў членам Беларускага вольна-эканамічнага таварыства, створанага ў Петраградзе з мэтай развіцця навукі, культуры, народнай гаспадаркі Беларусі.

З 1922 г. у Мінску. Працаваў у планаво-эканамічных органах БССР, адначасова ў Інбелкультэце. Акадэмік АН БССР, вучоны сакратар Інстытута эканомікі АН БССР, нам. старшыні Дзяржплана БССР, выкладчык у Інстытуце народнай гаспадаркі.

Першае апавяданне І. Пятровіча "Над Кроманню" апублікавана ў 1922 г. у часопісе "Польмя", N 1. Галоўная тэма яго твораў — злом жыцця, пераход ад старога да новага.

Сябраваў з Я. Купалам, Я. Коласам, Ц. Гартным.

26 красавіка 1937 г. быў арыштаваны, 30 кастрычніка расстраляны. Рэабілітаваны пасмяротна ў 1957 г. з-за адсутнасці складу злачынства.

Кудзелька Міхаіл Сымонавіч (Чарот Міхась) нарадзіўся ў 1896 г. у Рудзенску. Пасля заканчэння Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі (у 1917 г.) быў мабілізаваны ў царскую армію. Вясною 1918 г. вярнуўся ў Мінск, працаваў настаўнікам у беларускай школе. Актыўна ўключыўся ў нацыянальна-культурнае жыццё. Спяваў у хоры Ул. Тэраўскага пры "Беларускай хатцы", быў старшынёй тэатральнага гуртка "Маладзік". У 1919 г. быў сябрам Беларускага Нацыянальнага камітэта і створанай пры ім Вайскавай камісіі.

Кудзелька разам з У. Ігнатоўскім, С. Булатам і інш. у студзені 1920 г. стварылі Беларускае камуністычнае арганізацыю (БКА) на базе арганізацыі "Маладая Беларусь".

Першы верш апублікаваў у 1919 г. Пісаў п'есы, у тым ліку і для дзяцей, сам выконваў некаторыя ролі. Паэзія Чарота вызначаецца рамантычнай узнёсласцю. Ён быў адным з пачынальнікаў новай, рэвалюцыйнай тэматыкі ў беларускай літаратуры. З асаблівай сілай раскрыўся яго талент у героіка-рамантычнай паэме "Босыя на вогнішчы" (1921 г.). Пісаў і прозу. У 1921 г. пастаўлена ў БДТ-1 народная драма "На Купалле", музыку да якой напісаў Ул. Тэраўскі. У 1922 г. выйшаў першы зборнік вершаў паэта.

У 20-я гады М. Чарот быў адным з актыўных арганізатараў і кіраўнікоў літаратурнага руху на Беларусі, адзін з заснавальнікаў "Маладняка". З 1920 г. ён супрацоўнік, у 1925—1929 гг. рэдактар газеты "Савецкая Беларусь", якая набыла адметны твар. Яна выходзіла на роднай мове і адлюстроўвала нацыянальна-культурны падзеі ў Беларусі, за што пазней улады абвінавачвалі яе рэдактараў.

У 30-я гады працаваў у Дзяржвыдавцтве. Кандыдат і член ЦВК БССР (1922—1931 гг.).

У 1930 г. напісаў верш "Суровы прыгавор падпісаваны першым...", скіраваны супраць арыштаваных "нацдэмаў".

У студзені 1937 г. М. Чарот арыштаваны як "член контррэвалюцыйнай арганізацыі бел. нацдэмаў", у кастрычніку 1937 г. асуджаны да вышэйшай меры пакарання. Рэабілітаваны ў 1956 г.

Паскрэбка (Паскрэбка) Уладзімір Дзмітравіч нарадзіўся ў 1903 г. у Ігуменскім павеце. Атрымаў сярэдняе адукацыю, скончыў курсы беларусазнаўства, настаўнічаў. У час белапольскай акупацыі партызаніў. Удзельнічаў у працы "Беларускай хаткі". Пісаў вершы, якія дэкламаваў з нагоды розных урачыстасцяў (адчыненне "Хаты беларускага мастацтва", юбілей У. Галубка,

выпуск курсаў беларусазнаўства, мітынг пра-тэсту супраць арыштаў у Заходняй Беларусі і інш.). З верасня 1922 г. — студэнт Менскага (потым Горацкага) сельгасінстытута. Уваходзіў у ЦБ "Маладняка" (Магілёўская філія), працаваў у рэдакцыях газет (намеснікам або рэдактарам) "Магілёўскі селянін", аршанскай "Камуністычны шлях", "Малады араты". Свае артыкулы публікаваў у "Малад-няку", "Аршанскім маладнюку", "Савецкай Беларусі".

У Паскрэбка быў членам ЛКСМБ, са студзеня 1927 г. — кандыдатам КП(б)Б, але на Парткалегіі ЦКК (снежань 1928 г.) атры-маў суровую вымову у працяг кандыдацкага стажу на 6 месяцаў, затым быў увогуле выключаны "как разложившийся".

У 1929 годзе, годзе "вялікага пералому", друкаваў у "Савецкай Беларусі" урапатрыя-тычныя артыкулы пра калектывізацыю, у якіх кляміў класавага ворага — кулака, прышчэпаўшчыну.

Паводле дакументаў, якія захаваліся, У. Паскрэбка быў добра знаёмы з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Ус. Ігнатоўскім, Ул. Іваноўскім, М. Чаротам, А. Александро-вічам, А. Дударом, М. Грамыкам, З. Бядулем, Я. Лёсікам, Н. Сушыным, М. Пітуховічам, А. Вольным і іншымі.

У 1930 і 1935 г. быў засуджаны. 20 верасня 1938 г. Асобай тройкай НКУС БССР быў засуджаны да вышэйшай меры пакарання. Абвінавачваўся як удзельнік на-цыянал-фашысцкай арганізацыі, польскі шпі-ён. Асноўны доказ: вінаватым сябе прызнаў. Прысуд выкананы праз два дні пасля прыга-вору. У 1961 г. пасмяротна рэабілітаваны.

Ільющонак Пятро Вікенцьевіч нарадзіў-ся ў 1891 г. у в. Русыягі Браслаўскай воласці Ковенскага акругі. У 1912—1917 г. служыў у царскай арміі, затым у Беларускам бежан-скім камітэце ў Адэсе. З 1920 г. жыў і праца-ваў у Мінску, спачатку намеснікам наркома сацыяльнага забеспячэння, затым у Наркам-асветы, Белдзяржвыдавцтве і Белпайгандлі. Працуючы загадчыкам беларускага ад-дзела НКА, у выдавецкім таварыстве "Адра-джэнне", П. Ільющонак рупіўся выданнем беларускіх кніжак і падручнікаў. Вучыўся ў БДУ на сацыяльна-гістарычным аддзяленні Педфака.

У 1921—1923 гг. выконваў адказныя даручэнні па нелегальнай працы ў Заходняй Беларусі, умацоўваючы сувязі Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі (БРА) з сялянскі-мі масамі, у канцы 1923 — пачатку 1924 г. — член ЦК КПЗБ. Партыйны стаж П. Ілью-чонку (з 1918 г.) быў адноўлены сакратарыя-там ЦК КП(б)Б у кастрычніку 1924 г. Але ў яго палітычнай біяграфіі — бяскоўныя кан-флікты з кіруючай уладай, неаднойчы яго выключалі з КП(б)Б або накладалі розныя іншыя спягнанні. Асаблівай "правіннасцю" П. Ільющонак была абарона З. Жылуновіча пры правядзенні чысткі партыячкі Наркамас-веты ў кастрычніку 1929 г. (разам з М. Гарэцкім, Я. Маруком і І. Цвікевічам), што кваліфікавалася як "новая нацыянал-дэмак-ратычная вылазка".

У 1925—1926 гг. працаваў у савецкім лаўпрадстве ў Варшаве. Арыштаваны 14 лютага 1930 г. Асуджаны на 10 гадоў папраўча-працоўнага лагера. Другі раз арыш-таваны 4 кастрычніка 1937 г. Тагільскім гарадскім аддзелам НКУС і 16 лістапада 1937 г. асуджаны "за контррэвалюцыйную дзейнасць" на 5 гадоў. Вызвалены 4 каст-рычніка 1942 г. Зноў арыштаваны і 27 студзеня 1943 г. асуджаны Іркуцкім аблас-ным судом на 10 гадоў. Памёр 27 чэрвеня 1945 г. у Тайшэтлагу.

Рэабілітаваны па першым прыгаворы ВС БССР 14 чэрвеня 1988 г.

Некрашэвіч Сцяпан Міхайлавіч нара-дзіўся 8 мая 1883 г. у в. Данілаўка Бабруй-скага павета. У 1903 г. скончыў Панявешскую настаўніцкую семінарыю, працаваў у школе. У 1913 г. скончыў Віленскі настаўніцкі інстытут. У 1914—1918 гг. — на ваеннай службе.

Пасля дэмабілізацыі ў 1918 г. жыў у Адэсе, дзе вёў вялікую арганізацыйную і культурна-асветную работу сярод дэмабілі-заваных салдат-беларусаў і бежанцаў. Два гады вучыўся у Вышэйшым міжнародным інстытуце ў Адэсе. З 1920 г. — у Мінску, працаваў у Наркамасветы, быў адным з арганізатараў Інбелкульты, АН Беларусі, Цэнтральнага бюро краязнаўства. З 1928 г. віцэ-прэзідэнт АН Беларусі, дырэктар Інсты-тута мовазнаўства, член ЦВК Беларусі.

З імем С. Некрашэвіча звязана стварэнне і выданне спецыяльных слоўнікаў беларускай навуковай тэрміналогіі па 24 галінах ведаў, выданне першых падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў. Ён быў аўтарам першага паслярэвалюцыйнага буквара "Беларускі лемантар" і чытанкі "Роднае слова". Разам з М. Байковым С. Некрашэвіч склаў беларус-ка-расійскі і расійска-беларускі слоўнікі.

С. Некрашэвіч арыштаваны 21 ліпеня 1930 г. Абвінавачваўся ў тым, што з 1921 г. да арышту "з'яўляўся членам кіруючага цэнтра "СВБ" і выконваў асноўныя задачы гэтай арганізацыі". Сасланы на 5 гадоў у г. Саранул (Удмурцыя). Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР 19 снежня 1937 г. асуджаны да вышэйшай меры пакарання. Расстраляны 20 снежня 1937 г. у Мінску.

Рэабілітаваны па абодвух абвінавач-ваннях у 1957 і 1988 гадах.

Далей у спісе — імяна самага старэйшага заснавальніка "ВІР" — Янкі Купалы (І. Луцэвіча) і самага маладога — А. Александровіча. Абое маюць характарыстыку "шаві-ніст".

Янка Купала (Іван Дамінікавіч Луцэ-віч) — вялікі нацыянальны паэт, прарок і сімвал адраджэння, быў для ўлад шавіністам. За што ж яго так называлі? Хіба за тое, што Паэт змагаўся за нацыянальна-дзяржаўнае ўладкаванне роднага краю, за абуджэнне свайго народа, за права "людзьмі звацца" і заняць "свой пачэсны пасад між народамі"? З году ў год Я. Купала вучыў беларусаў "любіць свабоду, родны край і мову. Ніхто з беларускіх паэтаў з такім запалам, мужнасцю, паслядоўнасцю не бараніў ідэю нацыя-нальнага адраджэння, як Янка Купала. Ён умела і мэтанакіравана сваімі вершамі і публіцыстыкай узгадоўваў нацыю, якая мела права вырашаць уласны лёс: Паўстань, народ! Прачніся,

беларусе!

Зірні на Бацькаўшчыну, на сябе!

Паўстань, народ! З крыві і слёз

кліч гэты...

Цябе чакае маці — Беларусь!

А для ўлады ён — шавініст, яго дасье абрастае новымі падрабязнасцямі, якія будуць укладзены ў вусны "нацдэмаў" пры допытах у 1930 годзе, калі ідэя нацыянальнага адраджэння зрабілася крымінальнай, а вершы Паэта — "нацдэмаўскім кампраматам".

Вось што "сведчыў" пра Паэта адзін з арыштаваных у 1930 г. "нацдэмаў":

"Янка Купала з'яўляецца найбольш яркай фігурай беларускага контррэвалю-цыйнага нацыянал-дэмакратызму. Ён сам усведомляў сваю ролю ў гэтым контррэ-валюцыйным руху і... называў сябе "га-лоўным нацдэмам"... Па сваім шкодным уплыве на масы Янку Купалу, як і яго блізкаму прыяцелю Якубу Коласу, нале-жыць не толькі першае, а проста вык-лючнае месца. Яго творы разыходзіцца ў тысячных экзэмплярах; яны былі ў кожнай школе, у кожнай культурна-ас-ветнай установе. Не чытаць Янку Купала лічылася проста непрыемнасцю. А Янка Купала прастай формы сваіх вершаў, лоўка ўстаўленымі сацыяльнымі матывамі заражаў Беларусі аўтарытэтам нацыянал-дэмакратызму... Ён пясняр беларускага контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму, які ён ідэалізуе ў сваіх вершах. Усе гэта добра ведалі і ўсе разам з тым умацоўвалі яго аўтарытэт, папулярнасць-валі яго імя, творы, партрэты. Адным словам, Я. Купалу зрабілі агульным кумі-рам БССР..."

У беларускім к.р. нацдэмакратызме Я. Купала безумоўна з'яўляецца галоўным ідэалагам, з якім лічыліся як беларускія нацдэмакраты, так і нац. апартуністы".

"Апраўдваючыся" за верш "Паўстань", Я. Купала з болем зазначаў: "Якія прычыны маглі паслужыць да напісання так іменна? Разуменне — цяжка да таго часу доля Беларусі і яе працоўнага люду, плюс тое, што я сказаў у папярэднім паказанні, гэта, што не ўся Беларусь была аб'яднана ў БССР, і пагардлівыя адносіны да ўсяго беларускага з боку вялікадзяржаўных шавіністаў".

А ў сваім лісце да А. Чарвякова (перад спрабай самагубства) 10 лістапада 1930 г. Янка Купала падкрэсліваў: "Быў толькі паэтам, які думаў аб ішчасці Беларусі".

Александровіч Андрэй Іванавіч нара-дзіўся ў студзені 1906 г. у Мінску ў сям'і шаўца. Вучыўся ў Старажоўскай прыходскай школе, у працоўнай школе II ступені. У Мінскім педтэхнікуме (1921—1925 гг.). Рана пачаў працаваць. У час першай сусветнай вайны ўступіў у беларускі народны хор пад кіраўніцтвам Ул. Тэраўскага, спяваў, дэкла-маваў творы беларускіх паэтаў на працягу шасці гадоў. На адным з выступленняў хору пазнаёміўся з Янкам Купалам, які падарыў яму кнігу "Шляхам жыцця". Наведваў "Бела-рускую хатку", якая, паводле слоў А. Алек-сандровіча, была "кузняй талентаў бела-рускай культуры".

Пра свае адносіны з Я. Купалам у гэтыя гады А. Александровіч у аўтабіяграфіі пісаў так: "Ён быў мне блізім, родным чалаве-кам, да якога я часта прыходзіў на кватэ-

ру і чытай свае вершы. Ён уважліва выслухоўваў, рабіў заўвагі, што і як трэба паправіць. Як дарагога, жаданага гасця я сустракаў Я. Купалу ў сваёй хаце. Гутаркі з ім узбагачалі мяне духоўна, спрыялі майму творчаму росту...

Друкавацца пачаў з 1921 г. (верш "Да моладзі"). У сваіх вершах уключаў рэвалюцыйныя пераўтварэнні, будаўніцтва сацыялізму, будні рабочага класа, класавую барацьбу, дружбу народаў.

А. Александровіч — адзін з арганізатараў (разам з А. Бабарэкам, А. Вольным, А. Дударам, Я. Пушчам, М. Чаротам) літаратурна-мастацкага аб'яднання "Маладняк" (1923г.)

У 1925 г. — рэдактар часопіса "Малады араты", клімавіцкай акруговай газеты "Наш працаўнік", затым намеснік рэдактара газеты "Чырвоная Полаччына" і адказны сакратар акруговай нацыянальнай камісіі.

А. Александровіч — аўтар "ліста 3-х" (разам з А. Дударам і М. Зарэцкім), які быў апублікаваны ў "Савецкай Беларусі" 4 снежня 1928 г. Ліст прагучаў як пратэст супраць тых, хто пагардліва адносіўся да беларусізацыі і беларускіх пісьменнікаў.

У 1930 г. Александровіч скончыў універсітэт, уступіў у партыю. З 1936 г. акадэмік АН БССР. Трыццатая гады былі для яго гадамі актыўнай творчай і грамадска-партыйнай работы.

У 1938 г. рэпрэсаваны. Жыў на Крайняй Поўначы, працаваў на будаўніцтве Нарыльскага металургічнага камбіната, на лесанарыхтоўках. У 1955 годзе быў рэабілітаваны, вярнуўся ў Мінск.

Смоліч Аркадзь Антонавіч нарадзіўся ў 1891 г. у в. Бацэвічы Клічаўскага р-на. Вучоны ў галіне эканомікі, сельскай гаспадаркі, картаграфіі, пачынальнік геаграфічнай навукі на Беларусі. У 1916 г. скончыў Нова-Александрыйскі інстытут сельскай гаспадаркі і лесаводства ў Пулавах. З 1910 г. — член Беларускай сацыялістычнай грамады (з 1917 г. — член ЦК), рэдагаваў газету "Грамада". З 1916 г. у Мінску, удзельнічаў у рабоце "Беларускай хаткі". Адзін з арганізатараў Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі ў 1918 г. (пасля расколу БСГ). Праект праграмы БСДП складзены Смолічам у 1919 г. Асноўныя прынцыпы БСДП — свабода, роўнасць, братэрства, дэмакратыя, правая дзяржава. Дзейнасць партыі была спынена арыштам яе актывістаў у 1921 г.

У 1918 г. А. Смоліч прымаў удзел у стварэнні Беларускай Народнай Рэспублікі (з 1919 г. — нам. старшыні Рады), народны сакратар асветы ў 1-м урадзе БНР. Намеснік старшыні Цэнтральнай беларускай школьнай рады, уваходзіў у склад Найвышэйшай рады БНР. Адзін з заснавальнікаў ТБШ (1921 г.) У 1919—1922 гг. — у Вільні. З 1922 г. — у Наркамземе Беларусі, старшыня Цэнтральна-краязнаўчага бюро Беларусі. З 1925 г. намеснік старшыні Інбелкульту, дацэнт (з 1923 г.), прафесар, загадчык кафедры БДУ. А. Смоліч — аўтар першага падручніка па геаграфіі Беларусі (тры выданні выйшлі ў

Вільні), забароненага ў 1925 г.

Рэпрэсаваны ў 1930 і 1937 гадах. Расстраляны 17 чэрвеня 1938 г. Рэабілітаваны ў 1957 г.

Дзямідовіч Аляксандр Піліпавіч нарадзіўся ў 1897 г. у Капылі ў сям'і селяніна. Звестак аб адукацыі няма. Да 1916 г. працаваў рабочым у краўца ў Капылі. У 1916 г. прызваны ў армію радавым, у канцы года дэмабілізаваны па хваробе. З'яўся 1917 г. — у Маскве, працаваў ва ўсерасійскім спажывецкім таварыстве і вучыўся ў рабочым політэхнікуме. Член БСГ, потым БПСР. З 1919 г. — у Мінску, у канторы таго ж таварыства. У пачатку беларускай акупацыі быў партызанам на Случчыне, потым зноў у спажывецкім таварыстве ў Мінску, у НКЗ.

У сакавіку 1921 г. быў арыштаваны разам з іншымі як член партыі беларускіх эсэраў. Вершы пачаў пісаць з 1916 г. Друкаваў іх у "Дзянніцы" (у 1918 г.).

У 1921 г. А. Дзямідовіч паступіў у Мінскі сельгасінстытут. На афіцыйным адчыненні інстытута 7 лістапада 1922 г. выступіў з прамовай да студэнтаў. Газета "Савецкая Беларусь" змясціла толькі яго прамову, хоць выступоўцаў было многа і больш знакамітых, чым Дзямідовіч (А. Чарвякоў, А. Славінскі, С. Скандракоў, С. Кірसानаў і іншыя).

А. Дзямідовіч быў сярод тых, хто падпісаў Дэкларацыю аб роспуску эсэраўскай партыі, прысутнічаў на а'ездзе ў чэрвені 1924 г., калі было прынята гэтае рашэнне.

Уваходзіў у літаратурнае аб'яднанне "Маладняк" (Аршанская філія). Прысутнічаў на І з'ездзе "Маладняка" ў лістападзе 1925 г.

Пасля заканчэння Горацкага сельгасінстытута працаваў у Лошыцы, у Навукова-даследчым інстытуце сельскай гаспадаркі, пасля курсаў у Маскве па бульбаводстве (1927 г.) працаваў на бульбаводчай станцыі. Займаўся селекцыяй і генетыкай бульбы.

Арыштаваны 19 ліпеня 1930 г. па справе "Саюза вызвалення Беларусі". Абвінавачваўся ў тым, што "ў 1923—24 гг. уступіў у сельскагаспадарчую секцыю контррэвалюцыйнай нацыянальна-дэмакратычнай арганізацыі СВБ, якая дзейнічала пад знешняй формай секцыі Інбелкульту, вёў прапаганду сваіх ідэй, стварыўшы Горацкае навуковае таварыства — філіял ІБК. Праціючы ў Інстытуце, прыцягваў у Інстытут нацдэмаў і выконваў шкодніцкую работу".

Асуджаны на 5 гадоў высылкі. Далейшы лёс невядомы.

Самай таямнічай асобай сярод заснавальнікаў была Панамарова Наталля Васільеўна, якая на адным з дакументаў распісалася невыразна, так што можна было прачытаць прозвішча яе як Панамароў. Таму няма нічога дзіўнага ў тым, што сакрэты аддзел ДПУ яе "паліфізіяномію" не змог выявіць.

Панамарова Наталля Васільеўна нарадзілася ў 1897 г. у Мінску. Бацька — дваранін, працаваў служачым на чыгунцы. Пасля заканчэння Мінскай жаночай гімназіі і дадатковага педагагічнага класа, атрымала

званне хатняй настаўніцы. У тым жа годзе сям'я эвакуіравалася ў Калугу. З кастрычніка 1917 г. па верасень 1920 г. Панамарова працавала ва ўпраўленні Сызранска-Вяземскай чыгункі.

У 1920 г. сям'я вярнулася з эвакуацыі. Бацькі ўжо не было, на руках у Наталлі былі маці, бабуля і цётка. З 1 снежня 1920 г. працавала справаводам у літаратурна-выдавецкім аддзеле Наркамасветы. На работу яе прыняў сам Янка Купала, як намеснік загадчыка аддзела. У маі 1921 г. скончыла 9-месячныя курсы беларусазнаўства. Са студзеня 1921 г. — сакратар дзіцячага часопіса "Зоркі". Пісала вершы ("Восень", "Старая хатка") і апавяданні для дзяцей, друкавала іх у гэтым жа часопісе, а таксама ў газеце "Вольны сцяг", якую рэдагаваў Я. Купала. З верасня 1921 г. Панамарова — кіраўніца спраў Акадэмічнага цэнтра пры Наркамасветы. Акрамя гэтага — лектар і загадчыца курсаў для супрацоўнікаў наркамата і лектар на 12-месячных курсах дашкольнага выхавання. З чэрвеня 1922 г. з'яўлялася сакратаром інспекцыі навуковых устаноў Наркамасветы, памочнікам сакратара Галоўпрафасветы. У 1922 г. паступіла ў БДУ, на этнолага-лінгвістычнае аддзяленне, але "выбыла па ўласнай заяве". З кастрычніка 1924 г. — справавод Інстытута беларускай культуры. Праз месяц піша заяву аб пераходзе ў Белдзяржвыдавцтва на пасаду карэктара. Далей сляды яе губляюцца. Адзін з дакументаў, выяўленых у Нацыянальным архіве, выводзіць нас на яе след.

Гэта ліст Н. Панамаровай да Ігнатойскага, прэзідэнта АН Беларусі: "Паважаны Усевалад Макаравіч! Выбачайце, што турбую Вас, але асабіста ніяк не магу пабачыць... Да Вас вялікая просьба ад імя Кастравіцкай (Казанцовай) жонкі. Яна сама ніяк ня можа дабіцца, у якім стане яе справа — нервуецца, плача і больш нічога. Можна Вы будзеце ласкавы, даведаўшыся, перадаць ёй праз мяне адказ. З пашанаю Н. Панамарова. 14. III. 1930 г." Роўны, прыгожы, упэўнены почырк. Невядома, ці выканаў просьбу Усевалада Макаравіча, але 13 студзеня 1931 г., калі ўлады збіралі кампрамат на яго, нейкі В. Серафімаў перадаў гэтую запіску з наступным суправаджэннем: "Дасылаю... яшчэ адзін дакумент, які характарызуе Ігнатойскага ў яго спачуванні і сувязі з арыштаванымі нацдэмамі (Казанец)". Больш ніякіх звестак пра далейшы лёс Наталлі Панамаровай намі не выяўлена.

Як бачым, у літаратурную суполку "ВІР" хацелі аб'яднацца людзі розных заняткаў, рознага ўзросту. Яны сустрэліся і пазнаёміліся на працы ў культурна-асветных установах (у рэдакцыях газет, у "Беларускай хатцы", Наркамасветы і Акадэміцэнтры). Некаторыя жылі па суседстве. Усіх іх аб'ядноўвала любоў да Бацькаўшчыны, беларуская справа. Іх "паліфізіяномію", вядома ж, былі недаспадобы большавіцкай уладзе. І як вынік — літаратурнае аб'яднанне "ВІР" не было зарэгістравана.

Аляксандра ГЕСЬ

Пераклады

Пятро ГАРЭЦКІ

ЦЕЦЯ УЛАДЗЯ

ДА 105-ых УГОДКАЎ

"Цёця Уладзья", —
Так яе звалі.
Да сёння верная
Жонка Купалы.

Яна падзяляла
З ім творчыя мукі,
І радасць, і шчасце,
І горыч разлукі.

А ў час, як над Янкам
Цянёты звісалі,
Знаходзіла словы,
Што боль суняшлі.

Яна, быццам яснае сонца,
Натхняла,
Каб песня лілася
З грудзей у Купалы.

Яго набрацімы
Усе яе зналі
І цёцяю цёпла
Заўжды называлі.

Казалі,
Яе дружалюбнасць — святая.
Зайздросцілі Янку,
Што жонка такая...

Капілася грозная
Айчынная навала...
Сяброўка дзялілася
З горам Купалы.

А боль не спіхаў яго
У дні агнявыя.
На ворага слаў ён
Радкі баявыя,

Што разам з салдатамі
Ў бойку спяшалі.
Ў вянку Перамогі
Ёсць доля Купалы.

Гады прамінулі.
Вайна хай не сніцца.
Як памяць Паэту —
Музей у сталіцы.

Калі аглядаю
Святлістыя залы,
Ну, як тут не ўспомніць
І жонку Купалы!

Сяброўкай была,
Ды ў якой крутаверці...
І разам з Паэтам
Ідзе — у бяссмерце.

Пераклад з украінскай мовы
Юрась СВІРКА

СКАЗ

АБ НЕЗВЫЧАЙНАЙ ЭПІДЭМІІ Ў СТАРАЖЫТНАЙ ТУТЭМІІ

(Працяг. Пачатак на с. 13)

Хоць і вучыў калісьці ў школе,
А — не адолеў. Не ў сілох!
Ну, а курыную тым болей
Уразумець не даў мне Бог".

"Ах, ты не здатны да навукі?
Ці — атлусьцеў тут церасчур?
Дык вось: бяры рыдлёўку ў рукі —
І марш! Ты больш не курашчуп!

Гей, сьвіта! — зіркнуў цар спадлоб'я. —
Курэй пасекчы — і кане!"
"Дык а... без яйцаў — як? Ці добра?"
"Не страх! Пабудзем без яе!"

Вы што — яйціны хаціце?
А ну-ка выйдзі, хто хаціт!
Не бачу! Што — у цялай свіце
Прапаў імгненна аляціт?

Калі хто вочань з вас разумны —
То я сёння вам іспакчу!
Такою выдам вам "глазунню",
Што не ядалі на вяку!..

Івась! Падаць сюды карэту!
Тут болей нечага мадзель!
Хачу другую здзейсніць мэту —
На дойны статак паглядзець".

Вось едзе цар і шыр-прасторам
Настрой лагодзіць пакрысе.

Глядзіць: пастух ляжыць пад стогам,
А статак — пасвіцца ў аўсе!

"Ён што — не бачыць, што скаціна
У шкоду ўлезла, мама-ляць?
Такога сукінага сына
За гэта мала расстраляць!"

"Ды ён заснуў, ён сьпіць, напэўна", —
Сказаў Івась, каб дагэдзіць.
Цар бліснуў буркалам ітэўна:
"Січас жа гада разбудзіць!"

Нагой, нагой яму пад рэбры!
Цягну ка мне за капыты!..
Ты хто? — спытаў яго вялебны.
"Я — Васісёр, пастух. А ты?"

Цар так разавіў рот шырока —
Як шэры воўк на казляня.
Да пастуха ж у момант вока
Падскочыў Пятэ Без Імя.

"Ты — Васісёр?" — "Адроду гэтак
Завуць — і ў вёсцы, і ў сям'і".
"А як яшчэ быў малалетак —
Ты ездзіў верхам на свінні?"

"Го! Тут усім даваў я фору!
Усьсяду, бліжай да хваста,
Як улюлюкну, як прышпору —
Хяруньня прэ наўскапыта!.."

Тадэ трыкроць перажануўся
(Не пярэнь, а трыма)
І да каманды павярнуўся
Мардаты Пятэ Без Імя:

"Сябры! Далі мы маху з вамі!
Вось — цар наш! Вось наш Васісёр!
А гэты... гэта ж самазванец,
Што сам сябе на трон усьвёр!"

Хапайце гіцалы, хапайце!
Вяжыце ногі, каб ня зьбег!
Дык вось чаму зьяліся яйцы!
Чаго курэй качае сьмех!.."

Сябры скруцілі недарэку
І, пацягаўшы на зямлі,
На воз кулюлі. А ў карэту
Ужо другога павялі.

За імі ценем крочыў ззаду
Шчаслівы Пятэ Без Імя:
"Ну вось, цяпер у іх за ўладу
Пачнецца лютая грызня."

Пакуль яны паміж сабою
Перагрызуцца — я займу —
Без перашкод, без страту, без бою —
Усю Тутэмскую зямлю".

Даўно згубіліся ў стагоддзях
Цары Тутэміі... А сказ
Пра эпідэмію смяхоцца —
Жыве. Дайшоў вась і да нас.

Францішак ВЯДЗЬМАК-ЛЫСАГОРСКІ
Баркулаб ДАМАВІК-КРЫВІЦКІ
Базыль РАСКАПЭНДА-БАБЭЦКІ
Вавіла ВАЙМЯЦА
Зімавей ЗЮЗЯ
Амільліян ЗАТКАЛА-ЗАДНЯПРОЎСКІ

СТАЛА СВАЁЙ БЕЛАРУСЬ

для вядомага татарскага паэта, празаіка і перакладчыка Закі Нуры. Парадзіўся З. Нурутдынаў — такое яго сапраўднае прозвішча — з беларускай зямлёй яшчэ ў гады Вялікай Айчынай вайны, калі быў падрыўніком, а пасля начальнікам разведкі І-ай партызанскай брыгады імя К. Заслонава, якая дзейнічала на тэрыторыі Віцебшчыны. Пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у 1944—1946 гадах З. Нуры працаваў намеснікам старшыні Аршанскага гарвыканкама. Дарэчы, у 1975 годзе яму было прысвоена званне ганаровага грамадзяніна Оршы.

Тэма Беларусі, барацьба з фашызмам на акупаванай ворагамі тэрыторыі знайшла належнае месца ў творчасці З. Нуры. Найперш гэта тычыцца кнігі прозы "І мёртвыя помсцілі", якая вытрымала два выданні — у 1962 годзе і ў дапрацаваным выглядзе ў 1976-ым.

З. Нуры прысвяціў творчасці Я. Купалы артыкулы "Паэт-патрыёт беларускага народа", "Янка Купала і яго творчыя нашчадкі", "Вялікі і бязмежны", пераклаў на татарскую мову шэраг твораў Я. Купалы і Я. Коласа.

Вершы ж самога З. Нуры па-беларуску загучалі (як у перыёдыцы, так і ў кнігах) дзякуючы Р. Бардуліну, Х. Жычку, В. Зуёнку, У. Паўлаву, К. Камейшу, М. Маляўку, Ю. Свірку і іншым.

У гэтыя дні нашаму татарскаму сябру спаўняецца 75 гадоў. Вінуем яго з днём нараджэння, звычайным новых жыццёвых і творчых поспехаў!

СКОНЧЫЛАСЯ чарговая (і вельмі паспяхова) гастрольная вандроўка нашай акадэмічнай балетнай трупы. Гэтым разам — у Японію.

Ужо шмат гадоў існуюць трывалыя творчыя сувязі паміж Беларуссю і Японіяй у галіне харэаграфіі. У нашым харэаграфічным каледжы займаюцца японскія балерыны. Яны ж стажыруюцца ў балетнай трупе Дзяржаўнага тэатра музыкамедый. У Краіне Узыходзячага Сонца выступалі вядучыя саліс-

Але больш падрабязна пра саму вандроўку. З Мінска ў Японію выправілася амаль восемдзесят чалавек — кіраўніцтва трупы, 30 балерын і 30 танцоўшчыкаў, прадстаўнікі тэхнічных службаў. Адна гадзіна палёту да Масквы, перасадка ў камфортабельны аэробус, які змяшчае больш як трыста пасажыраў, і праз 11—12 гадзін беспасадканага пералёту — праз палову зямнога шару — далейці да Токію.

За дваццаць два дні знаходжання ў краіне нашы артысты далі чатырнаццаць спектакляў.

слаг, хаця глядзельныя залы ўмяшчалі да 2 тысяч глядачоў, а білеты каштавалі 150 долараў.

Паказы "Дон Кіхота" былі адметныя тым, што галоўныя партыі Кітры і Базіля, згодна ўмовам японскага імпрэсарыю, выконвалі зоркі парыжскай "Гранд-Опера" Мары-Клод Пётрагала, якая лічыцца эталю (вышэйшая адзнака ў французскім балете), і Нікаля ля Рыш. Апошні, дарэчы, вясной 1995 года быў ганараваным прызам Міжнароднай асацыяцыі дзеячаў харэаграфіі "Бенуа дэ ля дэнс", як і наш Валянцін

балерыны нашай трупы Інесы Душкевіч. Водгукі крытыкі былі захопленыя. Нават імпрэсарыю, які наладжваў гастролі, прызнаваўся, што Джульета — Душкевіч расчуліла яго да слёз...

У першай палове гастролі ў беларускі балет працаваў у Токію, а пачынаючы з 17 лістапада спектаклі ішлі ў іншых гарадах, куды артыстаў вазілі на аўтобусе, а вечарам яны вярталіся ў сталіцу ў свой атэль. Графік рэпетыцый і спектакляў быў такі напружаны, што на знаёмства з прыгожай і экзатычнай краінай заставалася вельмі ма-

ніцтва і артыстаў ёсць магчымаць параўноўваць. Сцэнічныя пляцоўкі, на якіх давалася выступаць нашым балерынам і танцоўшчыкам, абсталяваныя не проста па апошнім слове тэхнікі, яны літаральна начынены электронікай, камп'ютэрамі, маніторамі. Напрыклад, рэжысёр, які вядзе спектакль і знаходзіцца за кулісамі, бачыць на некалькіх маніторах тое, што адбываецца на сцэне, але з розных кропак — цэнтра партэра, справа, злева, зверху. Разам з тым у некаторых тэатральных будынках захоўваюцца і ручныя спосабы працы, што дазваляе дасягнуць — у адрозненне ад камп'ютэрнага кіравання — рознай хуткасці ў перамене дэкарацый і асаблівых сцэнічных эфектаў.

Кіраўніцтва беларускай трупы сцвярджае, што такія пляцоўкі, на якіх працавалі ў Японіі, у Еўропе можна пералічыць па пальцах. Толькі ў адным горадзе сцэна была крыху меншая за нашу, а ў астатніх — большых памераў.

Будынак у Токію, дзе паказвалі "Спартак", знакаміты тым, што сюды прыязджаюць працаваць усе тэатры свету. Сярод калектываў былога Саветаў Саюза — найчасцей Вялікі тэатр, Марыінскі, Кіеўскі. А за кулісамі ў вялікіх "кішэнях" сцэны на сцяне і на калонах пакідаюць свае аўтографы ўсе гастролёры. Застаўся там і надпіс — "беларускі балет"...

У Нацыянальнага акадэмічнага тэатра балета Беларусі ў гэтым сезоне вельмі напружаны графік. Пасля нядаўняй прэм'еры дзіцячага балета "Доктар Айбаліт" калектыву выправіўся на гастролі ў Галандыю і Бельгію, якія будуць доўжыцца да канца года.

Не менш багаты на творчыя вандроўкі чакаецца і наступны год. З 18 лютага па 4 сакавіка пройдуць гастролі ў Францыі. Вакальна-харэаграфічнае прадстаўленне "Карміна Бурана" і балет "Жызэль" будуць паказаны ў "Пале дэ Кангрэ" — на найбольш прэстыжнай тэатральнай пляцоўцы Парыжа. На красавік запланаваны Галандыя і, магчыма, Англія — туды паедзе балет "Спартак". У другой палове мая глядачы Варшавы пабачаць "Рамэо і Джульету" і балет "Страсці". У ліпені і жніўні мяркуецца ствараць падарожжа ў Кітай і Тайвань.

А беларускія прыхільнікі харэаграфіі чакаюць у чэрвені сустрачэння з балетам "Раймонда", які будзе ставіць Юры Грыгаровіч.

Тацияна МУШЫНСКАЯ
На здымку: сцэна з балета "Спартак".

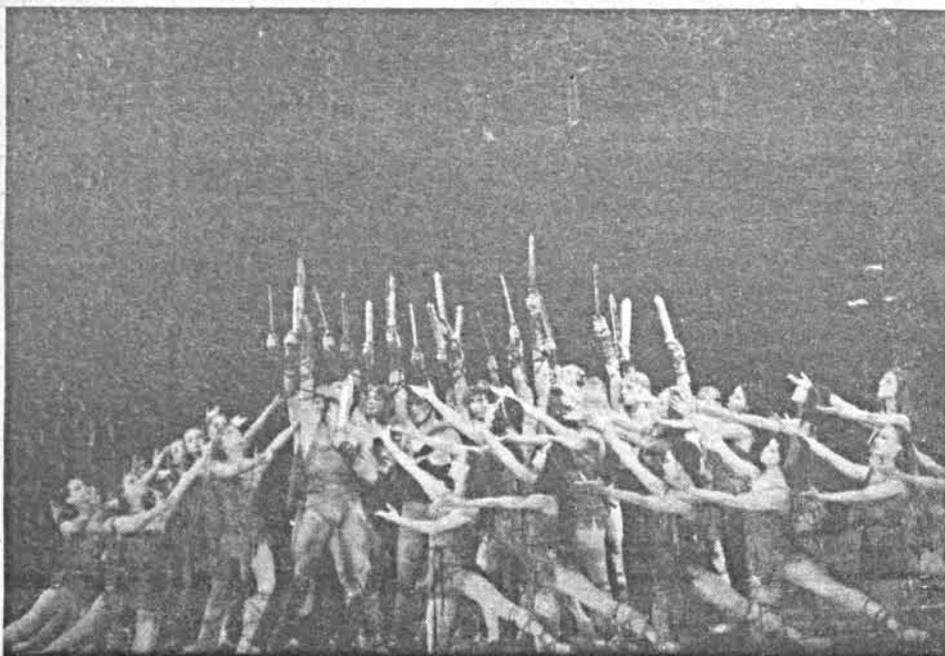
Фота У. КРУКА

ЯПОНИЯ ВІТАЛА БЕЛАРУСКІ БАЛЕТ

ты акадэмічнай трупы Інесы Душкевіч і Веніямін Захараў. Некалькі гадоў таму мастацкі кіраўнік беларускага балета Валянцін Елізар'еў быў запрошаны ў Нагою на міжнародны балетны конкурс ў якасці члена журы.

Падрыхтоўка да гастролі ў беларускай балетнай трупе ў Японіі пачалася яшчэ некалькі гадоў назад, калі японскі імпрэсарыю прыехаў у Мінск, каб паглядзець балетныя спектаклі "ўжывую". Разам з ім прыехала яшчэ сем чалавек, сярод якіх быў і лепшы японскі балетны фотамайстар. У сувязі з гастроллямі ён мусіў выканаць альбом каляровага фота.

Японцы сапраўды рыхтаваліся вельмі старанна. І справа не толькі ў тым, што імпрэсарыю гэтай краіны лічацца найбольш багатымі ў свеце, а іх ганары перавышаюць амерыканскія ў некалькі разоў. Не толькі ў тым, што адзін авіябілет да Японіі каштуе 3 тысячы "зялёных", а шматтонныя дэкарацыі спектакляў "Рамэо і Джульета", "Дон Кіхот" і "Спартак" павінны былі дастаўляцца морам — праз Гамбург, Балтыйскае мора, Атлантыку, Суэцкі канал, Індыйскія акіяны... І шлях гэты займае ажно два месяцы... Галоўнае ў тым, што такая гастрольная вандроўка і такое запрашэнне — справа прэстыжу. Бо японцы, не маючы стацыянарных балетных труп, увесь час запрашаюць да сябе буйнейшыя музычныя тэатры і найбольш знакамітыя харэаграфічныя калектывы з усяго свету.

Гастролі пачаліся ў сталіцы 8 лістапада балетам "Рамэо і Джульета". Галоўныя партыі танцавалі Інеса Душкевіч (Джульета), Веніямін Захараў (Рамэо), Руслан Мінін (Тыбальд), Аляксандр Фурман (Меркуцыю), Тацияна Шаметавец (сеньёра Капулеці). Такі ж склад выканаўцаў захоўваўся і ў наступных спектаклях у гарадах Кобе, Дзю, а таксама Іакагама і Ішыкава — гарадах-спадарожніках дванаццацімільённага Токію. Толькі на адным паказе "Рамэо" замест У. Захарава выступіў У. Даўгіх. На ўсіх спектаклях нашай трупы быў ан-

Елізар'еў, толькі ў іншай намінацыі — "мужчынскі танец". Французы ўдзельнічалі ў чатырох "Дон Кіхотах", у апошнім, пятым, іх змянілі нашы лаўрэаты міжнародных конкурсаў Кацярына Фадзеева і Веніямін Захараў. Іншыя партыі ў гэтым "шматнаселеным" балете выконвалі беларускія артысты.

Завяршалі гастролі два паказы балета "Спартак" з такім складам выканаўцаў: В. Захараў (Спартак), І. Душкевіч (Фрыгія), Р. Мінін (Крас). Асаблівы поспех у японскіх знаўцаў харэаграфічнага мастацтва выпаў на долю прыма-

ла часу. У праграму знаходжанья беларускіх артыстаў у Японіі была ўключана толькі адна экскурсія.

Наша балетная трупа выступала з японскім аркестрам — "The Tokyo New City Orchestra". Праўда, дырыжоры былі свае — Андрэй Галанаў — у "Рамэо і Джульете" і Мікалай Калядка — у "Дон Кіхоце" і "Спартак". Першаму паказу пракофеўскага балета папярэднічала аркестравая рэпетыцыя, якая доўжылася цэлы дзень...

За два дзесцігоддзі беларускі балет пабываў у многіх краінах свету, таму ў яго кіраў-

не надта — дзевяццацца рэгулярна даваць зарплату. Але хай спачатку прагала-суюць, а тады і тую льготу скасуем.

Да мяне заявіліся рэкеціры: чаму скажаюцца арыенціры — рэкеціры крмінальнікі, рэкеціры вымагальнікі, а чаму ў нашым віру заўважаюць адных толькі рэкеціраў? Не мы ўсталёўваем цэны, мы грабім адно бізнесменаў — тых, што самі рабуюць. Дык за што ж нас крытыкуюць? Калі хто сапраўдны рэкеціры, дык гэта рэкеціры ў мундзірах, вась на іх рабіце сатыры. А ёсць яшчэ камандзіры, што бяруць і з тых рэкеціраў, такіх усхваляюць ў эфіры. Дзе ж яны, арыенціры?

...Пацукалоў дудзеў у дудку часам. Гучэў чароўны спеў ва ўсіх кутках. Калі яшчэ мастацтва вабіць масы спрытнугі спасцігалі на мышах!

— Дзесцігоддзе буду спаць спакойна, — сказаў уладальнік фінскай фірмы "Коне", калі наведаў Магілёў, — ліфт магілёўскі да змагання не гатоў...

— Утульныя звінцы кабіны "Коне"... у рэзідэнцыях. А ў дамах пры сконе ліфты нашы. Візіту шмат гадоў, ды паўтараецца адно і тое ж зноў — ліфт магілёўскі да змагання не гатоў.

Так званы "Беларускі эксперымент": чыгунка без абслугі і аховы. Яшчэ адзін крывава індэнт, трагедыя на ветцы манеўровай... Дурному чынавенскаму "пачыну" далі прапіску на зямлі айчынай. Расплата наступіла досыць скоро, разлічваецца і сорамам, і горам.

— Скажае гісторыю, — скардзяцца на мяне ворагі. — А я не пішу гісторыю, — адказвае ворагам, — я маюю норавы, і гэта ў вашых норавы — шукаць паўсюль ворагаў.

Паводле С. Маршака. Акцёр на троне моц увасабляе. А ёсць і іншы бок у медала, і хай не вабіць рыза з гарнастаем таго, хто толькі грае караля.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Як у храм, іду ў нацыянальны — падыхаць водарам роднай мовы. А тут, аказваецца, як на Прывакзальнай, размаўляюць на "інтэрнацыянальнай аснове". Газеты раздзьмухаюць прад-люблейны жар, крапяць ялеем велікодным. Будзе нацыянальны наш юбіляр, калі стане народны.

З Мікалая Глазкова. Маглі б без супраціўлення, маглі б. Ды плысці па цячэнні — гэта для дохлых рыб.

Сусед, прыжмурь і ўвай веікі, глядзіць па тэлевізары батлейку. Вялікі аматар. Тэатрал ён ці не тэатрал, калі не ходзіць у тэатр?

Як гэта пачалося? Звычайнае палічылі сярэднім. — Калі на тое павялося, — абвясціла адчайна звычайнае, —

дык сярэдняе гэта цэнтральнае, цэнтральнае — генеральнае, генеральнае — магістральнае, магістральнае — пуцяводнае, пуцяводнае — усенароднае. І няма ўжо дарогі зваротнае!.. Грамадзяне, будзьце асцярожны, прылічваючы да сярэдніх кожнага.

Прамоўца, што згадвае роднае слова толькі каб збэсціць матчыну мову — як уявіць бессаромнасць такую? Проста — прамоўца ў краі кіруе.

Пісьмо ў Адміністрацыю. Людзі галасуюць у нас па месцы жыхарства, і гэта спрыяе абдурванню іх і махлярству. Прапаную ўсе арганізаваць па-новаму: галасаваць на прадпрыемствах і ва ўстановах. І хай калектывы саборнічаюць, хто як выканае норму. А норму даводзіць дырэктывай. Уяўляецца, якая адкрываецца перспектыва! Адно, можа,

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
2332-461
намеснікі галоўнага рэ-
дактара — 2332-525,
2331-985
аддзель:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця —
2332-462
крытыкі і бібліяграфіі —
2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
— 2332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў —
2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення
— 2332-204
фотакарэспандэнт —
2332-462
бухгалтэрыя — 2682-660

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4822
Нумар падпісаны 26.12.1996 г.
Заказ 8068/Г

П 123456789 10 11 12
М 123456789 10 11 12